

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ד | פרשת ויקהל פקודי - החדש | תש"פ | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

ה ל כ ו ת מ צ ו י ו ת ל פ ס ח

* הכשר כלים * הכשרת המטבח * כשרות המוצרים לפסח * בדיקת חמץ * מכירת חמץ * כיעור חמץ * אכילת קטניות * חמץ וקטניות לצורך חולים וקטנים * תענית בכורות * קביעות מעודה ערב פסח * מלאכה ערב פסח * ליל הסדר * דיני השיעורים * מצה עשירה / שרויה * מוצאי פסח

הכשר כלים

כלים חדשים

א. הכשרת כלים חדשים טרם שימושם

כלים חדשים אף שיש חוש שמושחים אותם בשעת יצורם בדבר איסור, י"א שאינם צריכים הכשר כי האיסור הוא פגום לגמרי ואינו ראוי אף לאכילת כלב. ועי' בצ"א (ח"ב סי' ה). ובפרט זמנינו שמשמשים בעיקר בחומרים סינתטיים. ועי' פ"ק מומחי כשרות. וי"א שיש להגעילם לחומרא, שמוא לא נפגם האיסור. [הגר"ש ואורו צ"ל (מבית לוי חדש ניסן)]. וי"א שמי"מ מועיל להגעילם מבפנים על ידי מילוי הכלי במים, ואין צריכים להגעילם על ידי הכנסה בכלי אחר. [הבד"ץ העד"ח (מדריך הכשרות). ועי' משי"כ בזה בס"ד בשמעתא עמקתא גליון סי"ב].

ב. כלי טפלון/קרמי, או כלים בצפי"ו אמאיל (חדשים

מחבתות, סירים, תבניות אפיה וכדומה בצפי"ו טפלון/קרמי, או בצפי"ו אמאיל, אינם צריכים הגעלה אף לדעת המחמירים לעיל. [הבד"ץ העדה החרדית (מדריך הכשרות)].

ג. להגעיל כלים חדשים ביוזמה נפרדת

המכשיר כלים חדשים בתוך כלי אחר, כגון בהגעלה הכללית, ראוי לעשות כן ביוזמה שלא הגעילו בה כלים בלועים במחץ. [שאל"כ הכלי יבלע בלועות של חמץ, ואע"פ שאין הכלי נאסר משום דהוי נייט בר נייט, מ"מ הכי עדיף טפ"ח].

הכשרת כלים לפני הטבלתם

א. קדימת הכשרת הכלי להטבלתו

כלים הצריכים הכשר (שנטרפו), וטעונים גם טבילה, מגעילם ואחר כך מטבילים. ואם הטבילה ואחר כך הגעילם י"א שמותרים בשימוש. [שו"ע (סי' קכ"א סעי' ג)]. וי"א שצריכים לחזור ולהטבילם. [ש"ד (סי' קכ"א)]. ולמעשה יש להחמיר לחזור ולהטבילם לאחר ההכשר ללא ברכה. [הכ"א (כלל ע"ס סוף אות א) וכן א"ח (שנה שניה מטות אות י)].

ב. כשהכלי אינו בן יומיו

י"א שאם הכלים הצריכים הכשר אינם בני יומם, אינו צריך להכשירם לפני הטבילה. [דגמ"ר (שם) והביאו הפת"ש (סי' קכ"א)]. ויש מחמירים אף באופן זה. וכן עיקר. [בית שלמה (ו"ד מ"ת סי' קמ"ה) הובא בדעת תורה (סי' קכ"א ד"ה ועי' בדג"מ) וכן משמע מהכ"א (כלל ע"ס סוף אות א) ומהגן איש חי (ש"ג ב' מטות אות יח). וכן בדרכי (סי' קכ"ב) הביא הולק"ס על הדגמ"ר].

ג. טבילת כלי חדשים לפני הכשר

אף לדעת המחמירים שיש להכשיר כלים חדשים טרם שימושם, אפשר להקל להטבילם לפני הכשרתם. [הגר"ש צ"ל (גלגל שנת תשע"א) משום שחובת הכשרתם אינו אלא מחומרא. ועי' משי"כ בזה בשמעתא עמקתא גליון קכ"ט].

דין הכשר כלים

פתיחה

כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, צריך להכשירן ע"י הגעלה בכלי ראשון. אם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני. כלי משתמשין בו בעירו שמערה מכלי ראשון, צריך לעלות עליו מכ"ר. [שו"ע (סי' תנ"ג סעי' ה)]. כמו כן ניתן להכשירן ע"י ליבון כל שהוא לחמם הכלי ע"י האש עד שיתחמם כל כך עד שקש נשרף עליו מבחוץ. [הגהמ"י (מ"א פ"ז אות ה) והרמ"א (סעי' ד)]. ודבר שתשמישו ע"י האש ללא משקה, הכשרו בליבון חמור. שהוא חימום הכלי עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהכלי. [שו"ע (סעי' ד)]. כלים המצוים בזמנינו אין נתזין מהם ניצוצות. [עי' בית אבי (פמ"פ סי' כ) ובספר הגעלת כלים (עמ' המה) הטעם לזה]. וי"מ אם הגיע הכלי ל-375 דרגות צלזיוס נחשב ליבון חמור. [בעל האג"מ (ספר הגעלת כלים עמ' תמ"ח)]. וזה אם הכלי בלע איסור, כגון נבלה. אבל אם בלע טעם היתר, כגון כלי שבלע בשר או חלב ורוצים להכשירו להשתמש במין השני, די לו בהגעלה. [מ"ב (סי' קמ"ב) ומחץ מעיקר הדין נחשב כבלעית איסור אפי' שנבלע לפני הגעת זמן איסורו. [שו"ע ורמ"א (סעי' ה). ופתיחה שבצניור עד צדדים מקליים חדשי התירא בלע כמ"ש המ"ב (שם סי' כ)].

א. כלי בן יומיו

כלי הבלוע באיסור כגון חמץ חייבים להכשירו מהתורה אם הוא בן יומיו (כלומר אם לא עברו כ"ד שעות מבלעית האיסור). [שו"ע (סי' קכ"א סעי' ז)]. ומשי"כ שהוא נתנאי שלא עבר מעל"ע, כן מבואר בשו"ע (ו"ד סי' קג סעי' ה). ועי' ברמ"א (שם סעי' ז) שמי"מ מצרפים להתירא דעת ר"ת הסובר שאם עבר הלילה הטעם נפגם. ועי' בחכ"א (כלל נה אות ה) ורע"א (שם על סעי' ז וסי' קג אות ד) שמצרפים צד זה אפי' לסי"ס.

ב. כלי שאינו בן יומיו (נותן טעם לפגם) בפסח

כלי שאינו בן יומיו, אע"פ שטעמו נפגם ואינו אוסר, מ"מ גזרו רבנן אינו בן יומיו אטו בן יומיו, שמוא יטעה ויחשוב שהקדרה אינה בת יומא, ועל כן חייב להכשירה. ובדיעבד אם יבשל בה אין המאכל נאסר משום שנותן טעם לפגם בדיעבד אינו אוסר. [שו"ע (סי' קכ"ב סעי' ג)]. וכל זה לענין שאר איסורים, אבל לענין חמץ בפסח נחלקו הפוסקים אם נותן טעם לפגם אסור או מותר. דעת השו"ע (סי' תמ"ז סעי' ט) שדינו כשאר איסורים שבדיעבד אינו אוסר. אולם הרמ"א (שם) מחמיר אף בדיעבד. [עיי"ש שכתב שכן נוהגים].

ג. קניית כלים חדשים לפסח

יש נוהגים משום חומרא דפסח לייחד כלים מיוחדים ולא להכשיר את כלי החמץ. [וכיוצא ב' מצינו במ"ב (סי' תנ"ג ס"ק יט) לענין סכינים מחמת שהיה קשה להכשירם. ועי' ירושת פליטה (בריסק ססי' כ)].

פוגי כלים שמועיל להם הכשר

א. כלי חרס

כלי חרס שהשתמש בהם באיסור או חמץ חס, אין מועיל להם חמץ, ואין מועיל להם הגעלה ג' פעמים (כלל בעל העיטור (הובא בטור י"ד סי' קכ"א) שכלי חרס שבלוע בהם איסור דרבנן מועיל להם הגעלה ג' פעמים) כן פעם עם מים אחרים. והשו"ע (סי' ק"ג) פסק כדבריו באיסורים דרבנן שאין להם עיקר מתי"ח. ודעת המחמ"ס לצרף דעת בעל העיטור לעוד צדדים. ועיין עוד בחזו"ח (א"י"ח סי' קכ"ב ס"ק ג) שכתב שבעל העיטור מודה שבאיסור חמץ לא מהני הגעלת ג' כי חמץ אוסר בשושה, והרי אחר הגעלת ג' משהו נע"פ נשאר, ע"כ. וכסברא זו כתבו המהר"ם שיק (ו"ד סי' קמ"ד וכן מוכרח) והדבר מלאכה (ח"ג סי' נו ד"ה והנה). אולם בפני משה (ירושלמי תרומת פ"א הי"ד ד"ה א"ל) מבואר שע"י הגעלה זו יוצא הכל].

ב. כלי חרס שהוא כלי שני

אם השתמשו בהם בחמץ בכלי שני (או צונן לגמרי), דעת השו"ע (רס"י תנ"א) שמותר להשתמש בהם בפסח (ע"י הגעלה). [ועי' בנושאי כליו של השו"ע (שם)]. אבל לדעת הרמ"א (שם) אסור. ואף הספרדים נהגו כהרמ"א שלא להשתמש בהם אף לצורך דברים צוננים. [אור לציון (ח"ג רפ"א)].

ג. גדר כלי חרס

כלי חרס הוא כלי הנעשה מאדמה וחול וצורף בכבשן. אבל אם צורף בחמה מועיל לו הגעלה. [מ"א (שם ס"ד ד), מ"ב (סי' ק"ד) ואור לציון (ח"ג פ"י נה"ג א)]. ועי' בסמוך לענין כלי אדמה].

ד. כלי פורצלן (לא מצופים)

כלי פורצלן דינן ככלי חרס ולא ככלי זכוכית, ועל כן אין להם הכשר. [פמ"י (סי' קג ש"ד ס"ק כ), מ"ב (סי' תנ"ג ס"ק ק) ואור לציון (פ"י אות א)]. דלא כהיעב"ץ המובא ביד אפרים (רס"י קכ) דס"ל שלא בולעים. ועי' באג"מ (ו"ד ח"ב סי' ט) שצ"ל דעת המקילים. ועי' בספר הלכות פסח (פ"י"ג נה"ג ט) בשם בעל האג"מ דלענין פסח יש להחמיר בכל אופן].

ה. כלים עשויים מאדמה

כלים העשויים מאדמה שנתישבו בחמה, אין דינם ככלי חרס ועל כן מועיל להם הגעלה. [מ"א (סי' תנ"ג ס"ק ד), פמ"י (סי' תנ"ג), גר"ז (אות כה), מ"ב (סי' ק"ד) ואור לציון (ח"ג פ"י נה"ג א)]. ויש מי שאומר שדינם ככלי חרס ולא מועיל להם הכשר. [חזו"ח (סי' קכ ס"ק ב) שכלי אדמה דינם ככלי חרס]. והמהנהג כסברא הראשונה. [הגר"ש צ"ל (הליכ"ש פסח פ"ג אות ד). ועי' בחשב האפוד (ח"א סי' צט)].

ו. כלי זכוכית

דעת השו"ע (סי' תנ"ג סעי' כ) שכלי זכוכית שהשתמשו בהם אפילו בחמץ חס במשך השנה, ואפילו שימושם בכלי ראשון על גבי האש (כגון כלי פיירקס, ועי' בערכו לקמ"ו), מותרים לפסח אחר ניקוי יסודי (ולא צריכים הכשר בחמים). [אור לציון (ח"ג פ"י אות יב בהגה ד"ה וא"ף)]. אולם דעת הרמ"א (שם) שדינם ככלי חרס ואין להם הכשר. וכן נוהגים בני אשכנז אם לא בדיעבד אחר מעל"ע במקום הפסד מרובה. [מ"ב (סי' קנ"ה). ועיי"ש שאם רוב תשמישו צונן בדיעבד שרי אף בלא הפס"מ]. ויש אף מבני ספרד שמחמירים בזה. [אור לציון (שם)]. ויש מבני ספרד שנוהגים להכשירם על ידי עירווי במילוי שלש פעמים (דהיינו שממלאים אותם במים מעל"ע ושוב מחליפים את המים ונותנים מעל"ע וכן שלש פעמים). [רב פעלים (א"י"ח ח"ב סי' כט)]. ועי' במ"ב (שם ס"ק קנ) שכתב ע"פ הח"י"א שבמקום שאין בהישג ידו כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, יכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירם ע"י עירווי ג' ימים, ע"כ].

ז. הכשר לכלי זכוכית לשאר ימות השנה

י"א שכוונת הרמ"א הנ"ל להחמיר דוקא לענין פסח, אבל בשאר איסורים אין צריך הכשר ודי לנקותם כראוי. [פמ"י (ססי' תנ"ג מ"ז ד"ה אעתיק, וו"ד סי' קה מ"ז ס"ק א ד"ה וא"ם)]. וי"א שיש להכשירם על ידי הגעלה. [מנח"י (ח"א סי' פו אות ד). ועי' בירושת פליטה (למהר"ם בריסק ססי' כ) שמותר לתת לכתחלה שומן בשר חס בכוס זכוכית לאחר ששהה בה חלב מעל"ע. ודעת הגר"ש צ"ל (הליכ"ש פ"ג נה"ג 76) שמותר להשתמש לסעודה בשירת בכוסות שהשתמשו בהם לחלב באותו היום].

ח. כלי דורלקס ופיירקס

כלי דורלקס ופיירקס, הם כלים מזכוכית שעוברים תהליך סינון וזיכוך המוציא חלק מחומר המכתי של הזכוכית המונע שישברו ומשפיע שלא יפקעו מחום האש. [עי' בדברי השואל בצ"א (ח"ט סי' כ), באור לציון (ח"ג פ"י אות יב ד"ה וא"ף) ובסודר פסח כהלכות (פ"ט נה"ג 22)]. ואף כלים אלו אם נאסרו מותרים על ידי הגעלה. [מנח"י (ח"א סי' פ) והרש"א צ"ל (שבות ח"י"ו פ"ה עמ' ג)]. ולצורך פסח יש אומרים שיש להגעילם שלש פעמים (כי דינם קל מכלי זכוכית רגילים). [בעל ההר צב"י (צ"א ח"ט סי' כו ד"ה מיה"ח)]. ויש אומרים שאין להקל להגעילם לפסח אלא בשעת הדחוק. [המנח"י (שם)].

ט. כלי מצופה חרס או זכוכית (כלי אמאיל)

כלי מתכת המצופה חרס, נהגו להחמיר שלא מועיל לו הכשר ע"י הגעלה, וכי"ז לענין להכשירו לפסח, אבל בכל השנה הקילו להגעילו אחר מעת לעת. [מ"ב (סי' תנ"ג על סעי' כג בהוספה במהדורה נוסה) ובבבית לוי (ו"ד בב"ח עמ' מב סוף בהגה ג). והפוסקים כתבו שכלי מצופה אמאיל דינו כני"ל כי בזמנם היה חשש שהכלי מצופה חרס. אולם בזמננו חומר זה הוא מורכב מזכוכית המתכת בחול שבמערבם בה מעט חרס (בין חמשה לעשרה אחוז), עי' באורחות הבית (שטרנבוך פ"י ה"ט)]. מיהו ליבון קל מועיל אף לפסח (אם החמץ לא נבלע ע"י האור, אבל אם נבלע ע"י האור צריך ליבון חמור). [חת"ס (ו"ד סי' ק"ג)]. עיי"ש שכתב שע"י שימאל הכלי נגחלים די להכשירו אפילו אם החומר שבפנים אינו נכשר אלא על ידי חום של ליבון קל. ועי' בשד"ח (מע' חו"מ סי' ז), בדעת תורה (מורכב מוזכרית המתכת בחול שבמערב). ועיי"ש ועי' עוד באור לציון (ח"ג פ"י אות יד) שיש להמנע מלהשתמש בכלי אמאיל בפסח. ולפני המחמירים שזכוכית דינה כחרס (ע"י לעיל), ה"ה אם הכלי מצופה בזכוכית.

י. כלי חרסינה המצויים בזמננו

כלי חרסינה המצויים בזמננו עשויים מאדמת חרסית (ומערבים בהם חומרים שונים, וביניהם זכוכית, ומ"מ הרוב הוא מאדמה, ודינה כחרס), וברוב המפעלים לאחר גמר עשיית הכלי מצפים אותם בזכוכית דקה מאוד הנקראת גלזורה (ומטרתה לתתם את החומר לגמרי שלא יבלע, ולנו). ויש מיעוט שצובעים אותם בצבע סינתטי. ועל כן, הוא מצופה זכוכית, לדעת הסוברים (לעיל) שזכוכית אינה בולעת יש מקום לומר שהוא הדיון בכלים אלו. (אלא שלפעמים הבסיס שלהם אינו מצופה, ומכל מקום בדרך כלל אינו בולע דרך שם). [ואין דומה למה שמוזכר בשו"ע (סי' תנ"ג סעי' כג) שכלי חרס המצופין בתוך זכוכית, דינם ככלי חרס, שהרי כבר ביאר המ"ב (סי' ק"ל) שם שאע"פ דלדעת השו"ע כלי זכוכית אינו בולע כלל, הוא כיון דמחופה היה חשש שהכלי עמו כבבשן בלע טפי, ע"כ. ובני"ד אינו כן שהרי צובעים אותם אחר שנצנפו בתנור. ועיי"ש בבאיור הלכה בשם ביאור הגר"א, מ"מ מבואר במ"ב הנ"ל שלא נקט כדבריו. ועי' משי"כ בשד"ח (ח"ח סי' ז) ס"ק כא]]. אולם לפי הסוברים שזכוכית דינה כחרס, אין להם הכשר לפסח. ואילו שמצופים בצבע סינטטי דינם ככלי חרס לכל הדעות.

יא. כלי מצופה בפורצלן

כלים של מתכות המצופים בפורצלן אין מועיל להם הגעלה. [אג"מ (אה"ע ח"ד ססי' ז) דהא פורצלן דינו כחרס, וכן פסקו רוב האחרונים דלא כהח"י"א, והמוצפון פארצלעין שהוא ער ציפור דק י"ל שגם הח"כ"ש יודה, ע"כ].

יב. ליבון לכלי פורצלן

כלים המצופים פורצלן אין יכולין גם ללבנם, כי ע"י אור מתקלקל הצפוי, ויש לחוש שלא ללבנו היטב. [אג"מ (אה"ע ח"ד ססי' ז)].

יז. כלי פלסטיק

כלי פלסטיק יי"א שמועילה להם הגעלה. [מנח"י (חי"ג סי' ה), צי"א (חי"ט סי' כו) ואור לציון (חי"ג פיי אות יג). ועיין בלהורות נתן (חי"ו סי' טט)]. ויקפיד להגעילים כשאינם בני יומם. [אג"מ (אה"ע חי"ד ססי' ז) וחקת יעקב (שם)]. וי"א שמאחר שלא ברור לנו אם הגעלה מועילה להוציא כל הטעם הבלוע בהם, לכן אין להתירם בהגעלה מבליעת איסור כגון נבלה או מחמץ לפסח. אבל אם נאסר על ידי בליעות של בשר ואח"כ של חלב, כיון שהתירא בלע (כגון שהחלב נבלע אחר מעת לעת), אפשר להגעילים כשאינם בני יומם, במים רותחים שעל האש ויגעילם ג' פעמים. [הגרש"י"א זצ"ל (שבת חי"ו פ"יה עמי' גג). ודעת הגר"ני"ק זצ"ל (הבית בכשרותו עמ' קצ) שדינם ככלי חרס].

יד. הגעלה לכלי טפולון

כלי טפלוון, שהוא כלי מתכת מצופה חומר פלסטי, אין להגעילו מחמץ לפסח. [מבית לוי (חי"ו עמי' כג אות ב). עיני בסידור פסח כחלכתו (פ"יטה הגה' 49 ופ"יה הגה' 53) בשם הגר"ש"א זצ"ל. ועי' עוד בזה בהגלגת כלי פלסטיק לעיל אות י"ג]. מיהו מבשר לחלב או להיפך מועיל לו הגעלה ברותחים אחר מעת לעת. [אג"מ (אה"ע חי"ד ססי' ז). וכן נראה לפי המבואר במי"ב (ססי' תנא בהגה) בשם המת"א (ס').]

טז. ליבון חמור לכלי טפולון

כלי טפלוון החייב ליבון חמור, לא ניתן להכשירו, כי מתקלקל על ידי כך. [מבית לוי (חי"ו עמי' כג אות ב), יסודי ישרון (חי"ו עמי' קנב) ורבבות אפרים (ארו"ח ח"ב סי' קעב אות ז)].

טז. כלי מגומי

כלי העשוי מגומי, יש אומרים שאם הוא עשוי מחומר כימי שהוא חומר חדש שלא נמצא בדברי הקדמונים, אין היתר להגעילו, אך אם עשוי מגומי טבעי (מעץ), מועיל להכשירו על ידי הגעלה. ואם יש ספק שמא מעורב בו חומר כימי, אפשר להגעילו. [אג"מ (ארו"ח ח"ב סי' צב)]. וי"א שבכל אופן ניתן להכשירו. [אור לציון (חי"ג פ"י אות יג) משום שאף שלא מצינו חומרים אלו בדברי חז"ל, מ"מ לא מצינו שלא מועיל הגעלה רק לכלי חרס שהחורה העידה שאין לו תקנה].

זמן הכשרת כלים

א. זמן הגעלת כלים

יש לזיהה להגעיל הכלים הבלועים בחמץ קודם שעה חמישית. ואם לא הגעיל קודם זמן זה יכול להגעיל עד הפסח. אלא שצריך לזוהר בכל הדברים הזכרים להך, שאין צריך לזוהר בהן קודם שעה חמישית. [שו"ע (רס"י תנב)]. וי"א שמה שמצרכינן שלא יהיו הכלים בני יומן או שיהיה במים ששים לבטלן הוא מדינא אפי' קודם זמן איסור חמץ. [מ"ב (ס"ק יג)].

ב. כשמגעיל אחר זמן האיסור

כשמגעיל אחר זמן האיסור צריך להקפיד : **[א']** שלא יהיה הכלי שמגעיל וגם היותר הגדולה שמגעיל בתוכה בני יומן. **[ב']** אם הכלי שמגעיל הוא בן יומו צריך שיהיה במים ששים נגד כל אותו הכלי לבטלו (ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהיה במים ס' נגד כולם דהאיסור של חמץ בשן בתוך הפליטה חוזר ונעויר ומצטרף יחד], אבל אם היורה הגדולה בת יומא אין שום תקנה להגעיל בה אא"כ ישכירה מקודם כד"ן. [מ"ב (ס"ק יג)]. **[ג']** אסור להשהות הכלים לאחר שינוחו המים מרתיחתן דאז חוזרין ובולעין ממי הגעלה. **[ד']** לא יכניס הכלים עד שירתחו המים. **[ה']** צריך להגעיל היורה הגדולה שמגעיליה בה, תחלה וסוף. [ע"י שו"ע (סי' תנב) ומ"ב (שם)]. ועי' באות הקודמת.

ג. איך נוהגים

כל הני"ל הוא לפי הדין, אבל כבר נהגו לכתחלה להחמיר בכל החומרות הני"ל באות הקודמת, ואפילו אם מגעיל בשעה ד' או קודם. [מ"ב (ס"ק יג)].

הכשרת כלים בפסח

אין להגעיל כלים תוך הפסח, שאז חמץ אוסר במשהו ואין מועילה הגעלה משום שחוזר ובולע. [רמ"א (סי' תנב סי' א)]. ואף שהכלי אינו בן יומו מעת ששתמשו בו בחמץ, וגם הכלי הגדול אינו בן יומו. אסור. [מ"ב (ס"ק יב)]. וכל זה לענין חור"מ, אבל ביו"ט בלאו הכי אסור להגעיל כמבואר בסמ"ק תק"ט סי' ט"ז. ומ"מ מותר ללבו כל ליביוון חמור תוך הפסח. [רמ"א (סי' תנב סי' א)]. אבל ליבון קל אסור. [כן צידד הפמ"ג (סי' תנב מ"ז ס"ד ק) כי ליבון קל מפליט ואינו שורף הבלוע כמו ליבון חמור].

הכשרת המוציא

א. הכשרת השיש

[א'] מנהג בני אשכנז : להכשיר השיש שבמטבח על יד עירוי רותחין על אבן מלובנת. ויגב השיש תחלה כדי שלא יצטננו המים הרותחין ששופך. [מ"ב (סי' תנא ס"ק ג)]. וי"א שעירוי מקומתם חשמלי שבזמננו מועיל לענין זה כעירוי על אבן מלובנת, כי הרזל המלובן מונח בתוכו, ממילא נשפך כעירוי מכלי ראשון שעל גבי האש. [הגרש"ז"א זצ"ל (שם הגה' יח ד"ה ומ"מ)]. וזה מועיל אף כשהוא מנותק מהחשמל. כל זמן שגוף החימום רותח. [וכן שמענו מהגר"י גנס שליט"א. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ט]. ונהגו לכסותו לאחר ההכשר. [הגרש"ז"א זצ"ל (הלכ"יש פ"ג אות ט והנה י"ח)]. ובמקום שלא ניתן להכשיר השיש על ידי מים רותחים (עי' בסמוך בסוגי השיש), יש להתמין מעת לעת משמוש האחרון בחמים, ולאחר מכן יש לנקותו היטב ולכסותו כיסוי עבה. (ועי' להלן האם מותר לערות מכלי פסח לכלי חמץ ע"מ להכשירם).

[ב'] מנהג בני ספרד : מעיקר הדין די לשיש בנקיון יסודי בלבד. ומי"מ נוהגים להכשיר השיש על ידי עירוי מים רותחים מכלי ראשון. ואם חושש שהשיש יתקלקל יש להתמין מעת לעת משמוש האחרון בחמים, ולאחר מכן יש לנקותו היטב ולכסותו כיסוי עבה. נאור לציון (חי"ג פ"י אות יא). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ט].

ב. סוגי שיש

שיש גרניט : מורכב מאבן גרניט. (הוא הנפוץ ביותר בזמנינו). ועי"פ המשווקים סובל עד כ-300 מעלות חום. ועל כן שיש זה ניתן להגעילו עי"י עירוי רותחים. והמכשיר עי"י אבן מלובנת ועל הליזהר שחומה לא יהיה גבוה יותר מהחום הני"ל. [והאבן תהיה חמה בחום גבוה יותר מחום המים (דהיינו קצת יותר ממאה מעלות). וכ"כ בספר הגעלת כלים (פ"י"א הגה' ל עמ' רסג)].

שיש קיסר (עשוי מקוורץ ונקרא א"כ קיסר): אינ"פ שברך כלל היצרנים אינם מקבלים אחריות על עירוי חמים, מ"מ לפי ניסיונות שנעשו עי"י יצרנים, השיש עמד בעירוי של מים רותחים. ולפ"ז ניתן להכשירו עי"י עירוי מכי"ר (ויש לכסותו לאחר מכן כני"ל). ומי"מ יש לערות מים פושרים על כל השיש לפני עירוי הרותחים למנוע כל חשש נזק (ויגנב השיש לפני עירוי הרותחים כדי שלא יצטננו המים הרותחין ששופך). ואין להכשירו עי"י אבן מלובנת כי עלול להתקלקל. ואם חושש מבקיעת השיש, יש לנקות את השיש ולאחר מכן לכסותו בכיסוי עבה. [וכן פסקו הגר"ש"א זצ"ל (שם פ"ג אות ז) שמועיל להם הכשר עי"י עירוי].

שיש בחרוץ: עשוי מאבן גרניט, והוא אבן חלשה בהרבה מהגרניט, ועלולים להיווצר בה סדקים בקלות עי"י מים רותחים או סיר חם. ועי"כ יש לנקותו היטב ולאחר מכן יכסה אותו בכיסוי עבה.

ג. כיו"ר

[א'] לבני אשכנז : יש לנקותו היטב, ולאחר המתנת מעת לעת מהשימוש האחרון בחמים יש להכשירו עי"י עירוי מכלי ראשון (כי מצוי שמתמשים בו חמץ בחמין, כגון עי"י שפיכת תבשיל אטריות שעמד ע"ג האש וכדו'). ואם הוא עשוי מחומר שלא מועיל לו הכשר (כגון חרסינה), יש לכסותו. ולמעשה אף בכיור שמגיעיל לו הכשר נוהגים להחמיר לכסותו. [הגרח"פ"ש זצ"ל (ליקוט ה"ל לפסח להר"מ פינקלשטיין) והגר"ש"א זאנר זצ"ל (ספר הגעלת כלים אות כח)].

[ב'] לבני ספרד : די לטוּשפו ולנקותו היטב. ויש נוהגים לערות עליו מים רותחים. (ואם הוא מחרסינה יערה עליו ג' פעמים) ולכסותו בפלסטיק. [נאור לציון (חי"ג פ"י אות יא)].

ד. ברזים

הברזים יש לנקותם היטב. [הגרח"פ"ש זצ"ל (שם עמי' ב)]. וי"א שראוי לערות עליהם ועל הידיות רותחין, ובעת שבא לערות הרותחין יפתח תחילה את ברז המים החמים שיצאו ממנו מים רותחים כדי להגעילו מפבנים ומבחוץ יחד. [מדרך הכשרות (שם עמ' 148 אות ח)]. ויש נוהגין להניח ביד נקי ליבון המים בפסח.

ה. אריחי החרסינה

אריחי החרסינה מעל השיש לפעמים נבלע בהם חמץ מחמת שנשפך עליהם רוטב חמץ מקדירות רותחות המונחות על השיש, או מזיעת אדים העולה אליהם מקדרות חמץ רותחות הסמוכות להם, לכן רצוי להגעילם על ידי ניקוי ועירוי רותחים מכלי ראשון. [מדרך הכשרות (שם אות ט)].

ו. מקום יציאת מי הכיור

ראוי לשפוך חומרי נקוי במקום יציאתם מי הכיור, כי לפעמים ישאר שם חמץ ויש להפסידו מאכילה, לחשוש לדעת הסוברים שבעת שיערה שם בפסח תבשיל רותח יאסר התבשיל על ידי ג' ניצוק חיבור". [מדרך הכשרות (שם עמי' 149 אות פ). ועי' בספר הגעלת כלים (אות קכו) בשם הגר"ש זאנר זצ"ל].

ז. תנור (אף מציפה אמאיל)

התנור ניתן להכשירו על ידי ניקוי יסודי, ולאחר המתנת כ"ד שעות ללא שימוש,יש לעשות ליבון קל על ידי חימום התנור בחום הכי גבוה. (ואם ניתן להדליק גם הגריל עדיף, כי גוף החימום שלו מגולה. וכן בתנורים המגניעים ל- 375 דרגות צלזיוס שהוא ליבון חמור (כמבואר לעיל), יש להכשירם בדרגת חום זו). [ע"י מנח"י (חי"ג סי' ו' אות ג וחי"ד סי' יב אות א), מנח"ש (מ' ת' סי' נא), הגר"ני"ק זצ"ל (חו"ט שני פ"י ס"ק ב), קשו"ע (פפירוס בבי"ח ביאורים סי' ה) ועוד. ועי' בחת"ס (יו"ד ססי' קג) שבלי אמאיל אפשר להכשירם עי"י ליבון קל או ליבון חמור]. ואף אם הדלת עשויה מזכוכית מועיל לכש"ל זה. [הגר"ני"ק זצ"ל (שם ס"ק ב)]. וי"א שראוי לכסות הזכוכית בנייר אלומיניום.

[הגרח"פ"ש זצ"ל (שם עמי' 2 אות 9)]. ומי"מ אף אחר הכשרו, לכתחלה יש לכסות התנור או המאכל המתבשל בתוכו. [הגרש"י"א זצ"ל והגר"ני"ק זצ"ל (סידור פסח כחלכתו פ"ח נהג' 2). ודעת האור לציון (שם אות ב) בהנחה ד"יה והנה כל זה) דכך יש לעשות מעיקר הדין, כי לדעתו אין מועיל הכשר לתנור לצורך פסח]. אלא שיש צדדים שלא לסמוך על ההכשר לענין פסח, ועל כן מי שיכול לייחד תנור אפייה עבור פסח תבא עליו ברכה. [הגרש"ז"א זצ"ל (שם פ"ג נהג' 8) והגר"ש זאנר זצ"ל (מבית לוי ח"א עמי' ט)].

ח. רשתות ותבניות התנור

תבניות ורשתות שהשתמשו בהם לצורך חמץ צריכות ליבון חמור. [שו"ע (סי' תנא סי' ד)]. והמצויאות בזמנינו לרוב אי אפשר ללבנם מחשש שיתקלקלו, ועל כן יש לרכוש חדשות לפסח. (ומי"מ לפעמים ניתן ללבנם בתוך תנור המגיע ל-375 דרגות צלזיוס שבאופן זה נחשב ליבון חמור כמבואר לקמן). ואם לא השתמשו בהם ישירות בחמץ אלא על ידי הפסק כלי אחר (או נייר אלומיניום), בשעת הדחק ניתן להכשירם כשאר התנור ולהשתמש בהם עי"י הפסק כלל. [ועי' בדברי הגרח"פ"ש זצ"ל בליקוט ה"ל לפסח (לגרי"מ פינקלשטיין עמי' 2 אות 9)].

ט. תנור פירוליטי (תנור מתנקה מעצמו)

ניתן להכשיר תנור פירוליטי לפסח עי"י חימום התנור במידת הטמפרטורה המקסימלית, משום שבאופן זה נחשב לליבון חמור כי התנור מגיע לטמפרטורה של כ- 500 מעלות צלזיוס. [בעל האג"מ (ספר הלכות פסח פט"ז נהג' קט)]. ומי"מ לפני הכשרתו במדת האפשר יש להסיר את מסגרת הנומ"מ שסביב דלת התנור (אמנם יש סוגים שאין גומי אלא חוטי ברזל). (משום שבדליקות שנערכו עי"י מומחים התגלה שבפניות של צידי דלת התנור ושל חלקי המתכת של התנור שסביבות הדלת, מגיעה הטמפרטורה רק לכ- 250 מעלות צלזיוס, בשל מסגרת גומי המתנקה סביב הדלת לשם בידוד התנור מסביבתו החיצונית. ורמת חום זו כבלל ליבון קל בלבד ולא ליבון חמור). [ובמדת האפשר יש לרכוש גומי חדש לפסח, או עכ"פ להגעיל את הגומי הישן ג"פ. ולענין הרשתות כיון שברך כלל א"א ללבנם ליבון חמור דינם כמבואר בסמוך. והתבניות, אם אפשר להכניסם לתוך התנור בחום המקסמלי ניתן להכשירם באופן זה, ומי"מ ראוי להדר לקנות תבניות חדשות לפסח.

[עי' לעיל לענין כלי אמאיל. ועי' עוד בסמוך].

י. כיריים (הציבות העומדות על הגז)

החצובות יש לנקותם (כולל משטח הגז, וצדדיו והכפתורים), ולאחר מעת לעת מהשימוש האחרון יש ללבנן ליבון קל, על ידי הדלקת האש כ- 30 דקות. [כיון שהחצובות שלנו יש חשש שיתקלקלו אם ליבנו אותם ליבון חמור עד שיהיו ניצוצות ניתוין, סומכים על ליבון קל בצירוף דעת הפוסקים שהמץ היו התירא בלע, ועוד משתמשים בהם על ידי הפסק כלי, ועוד דאך כשהחמץ נשפך עליו מיד נשרף. עי' מ"ב (סי' תנא ס"ק לד), אג"מ (יו"ד ח"א סי' נט) ואור לציון (חי"ג פ"י אות ג). וכן פסק הגר"פ שיינברג זצ"ל (שם אות 9). ועי' עוד משי"כ בשמעתא עמיקתא גליון קל"ג]. ונוהגים א"כ לכסותם בפח או ברדיד אלומיניום. [הגרח"פ"ש שיינברג זצ"ל (שם) ואור לציון (שם)]. והמעברים אי"צ הכשר ודי להם בניקוי, ומי"מ משום חומרא של פסח ראוי לעוטפם באלומיניום. [שאין גלילות זו"ל שישפך עליהם חמץ, ועוד דהאש שולטת בהם יותר, כני"ל]. ולשימוש של בשר וחלב אי"צ הכשר כלל. [מ"ב (שם), אג"מ (שם) ואור לציון (שם)].

יא. כירה חשמלית (שזוככות קבועה עליהם)

כירה חשמלית שזוככות קבועה עליה, י"א שאין הייסק מועיל להכשירה לפסח, הואיל ורגילות הוא שנשפך מהתבשילין על גבי הזכוכית ולבני אשכנז דינם בליבון גמור, והייסק כזה מסתבר שאינו כליבון גמור. [ועל כן יש לנקותה היטב ולהדליקם כמשך חצי שעה, וישים עליה רשת ממתכת שיפסיק בינה לבין הסירים. [ויש להזהר שלא לכסותם לגמרי על ידי נייר אלומיניום כי הזכוכית עלולה להתפוצץ]. ולשימוש של בשר וחלב יש מקום להקל להשתמש בה ללא הכשר. [כי אינו דומה לאינדוקציה דלהלן כי בכירה זו המשטח מתחמם ובד"כ שורף הביון].

יב. אינדוקציה

כירה חשמלית הנקראת "אינדוקציה" דומה בחזוונה לכירה חשמליות רגילה, אלא שפועלת עי"י שדה מגנטי אלקטרוני המפעיל סליל המייצר שדה מגנטי בתדירות גבוהה, השדה החשמלי חודר למתכת של סיר הבישול ויוצר זרם חשמלי היוצר חום, החום מועבר לתכולת הסיר בלבד, שטח שמחוץ לסיר לא מושפע מהשדה המגנטי ועל כן אינו מתחמם, [מדרך כשרות גלאט (כח"ו שנת תשע"ג עמ' 94) המשטח שעליה מניחים הסירים עשויה מזכוכית או קרמיקה (שם היא עשויה בסידוה ממרכיבי זכוכית). [הגר"ל"י הלפרין זצ"ל (מורה"י סינן ע"יט)]. ויש להחמיר שלא להכשירה לפסח. וכן יש להשתמש בכירה מיוחדת לבשר ולחלב בנפרד או יעשה הצעה שבסמוך. [והנהגה במי"ב (סי' תנא ס"ק לד) מבואר ב' טעמים להתייר בכל השימוש בכיריים לבשר וחלב, א' מיד מה שנפשך נשרף, ב' הבלוע בהם לא יוצא כי הוי מכלי לכלי ללא רוטב. ובחצובות אלו טעם הראשון פעמים שאינו קיים כי כשנשפך מהסיר לחוץ המקום קר (ופעמים הסיר קטן ואח"כ שנתמש בסיר גדול יותר וכדו') וכן יש לחוש שיניה סיר חם על מקום המלוכלך ויתכן תיכנותו ע"י כדו'). וכמ"כ המשטח עשוי מזכוכית או של קרמיקה כני"ל, ולבני אשכנז לא מועיל לו הכשר לפסח (פטר לביכות בעין חרס) יש הכשר להח"ט על הגעלה גי"פ, וי"א שלדעתו הדין כן אף לפסח, ולמחמירים הוא משום חשש "משוהו", עי' בזה לעיל בדיון כלי חרס].

וכן א"ל הגר"ש"ש קליין שליט"א]. ומי"מ **לבני אשכנז** מותר להשתמש בהם אחר ניקוי יסודי והנחת דבר החוצץ בין הסיר למשטח האינדוקציה כגון מדבקות מגנטיות המיוחדות לתאם הכלים לאינדוקציה או משטח סיליקון דק (המאפשר חיבור מגנטי). [דהוי מכלי לכלי שלא עובר בלא רוטב, ואעי"פ שמהרמ"א (סי' צב ע"ח) משמע שיש לחוש לכת' שעובר בלא רוטב, מ"מ מבואר במי"ב (סי' תנא ס"ק קלא) דבכ"ה אין חשש]. ובכל אופן אם נפל אוכל ישירות על האינדוקציה, אם הוא מבני אשכנז (המחמירים לענין זוככות ונטל"פ בפסח), לא יאכלנו. [ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קל"ג]. **ולבני ספרד** הנוהגים להקל (לענין זוככות שא"צ הכשר) מותר להשתמש בהם אחר ניקוי יסודי בלבד.

יז. פלטה השמלית

פלטה השמלית יש לנקותה היטב, ולאחר מעת לעת מהשימוש האחרון יש להדליקה כחצי שעה, ויכנסה על נייר אלומיניום. [עיי בספר סדור פסח כהלכתו (פ"ח אות ה), ועיייש שאם לא מגיעה לחום הנצרך לליבון קל, וליקנה וישפוך עליה מים חמים (ויש להזהר שלא יגרסו לקצר שמללו). וכ"כ במבית לוי (ח"א עמי ט). והאור לציון (ח"א פ"י אות ז), כתב שיש לנקותה ולכסותה לפני נייר אלומינים].

יד. מוקרנול

יש סוברים שניתן להכשיר מוקרנול אחר ניקוי יסודי והמתנה מעת לעת מהשימוש האחרון, על ידי שיתחמם בו מים (ועדף שיהיו מעורבים עם חומר פוגם - אקונומיקה וכדומה שאינם מעבים את המים) עד שהוא מתמלא באדים. אם שהכשר זה אינו מוסכם לכל השיטות, ועל כן יש להמנע מלהכשירו לפסח. וצלחת הזכוכית, לבני אשכנז לא מועיל לה הכשר (כי דינה ככלי חרס) וצריך צלחת מיוחדת לפסח. וכן הגלגלים המעמידים את הצלחת כיוון שפמלסטיק יש להחמיר שלא לסמוך על הצלחת להכשירם לפסח. ומי"מ בשעת הדחק הטהור להכשיר תנור זה, יכסה המאכל על ידי שני כיסויים. [עיי בזה בתשובות והנהגות (חי"ב סי' רג), בחשב האפוד (חי"ג סי' פח), בסידור פסח כהלכתו (שם אות 8) ובשמעתא עמיקתא גליון קמ"ב].

טז. מיהם מים שלא מניחים עליו המץ

מיחם המשמש לחימום מים או מניחים עליו כלל חמץ, צריך רק ניקוי יסודי. [אור לציון (חי"ג פ"י אות ה). ועיייש שאף אם יש בו אבנית אי"צ להסירה. וכ"כ הגרשו"א והגר"ש ואנר זצ"ל (הגלגל כלים פ"יג הגה שפה)]. ובאופן שמניח חמץ על ידי הפסק כלי, לכתחלה ראוי להגעילו. ומי"מ אם אפרש עדיף לקנות מיוחד לפסח. [מבית לוי (ח"א עמי לה)].

טז. כשמנזחים עליו המץ

מיחם המשמש לחימום מים יש לנקותו היטב. ואם שמים על גבי המכסה (ללא הפסק כלי וכדו') חמץ, יש להגעילו לפסח, על ידי שירתיח בתוכו מים עד גדותיו, אחר מעת לעת משימוש האחרון. והמכסה עצמו יגעילנו תוך כלי אחר. [אור לציון (חי"ג פ"י אות ה). ומי"מ אם אפשר עדיף לקנות מיוחד לפסח. [מבית לוי (ח"א עמי לה)].

יז. כששופכים ממנו מים על דויפא (או על שאר מיני המץ)

מיחם המשמש לחימום מים, אם שופכים ממנו מים חמים על דייסא ושאר מיני חמץ, יש להגעילו כמבואר לעיל, אף אם לא מניחים עליו חמץ כלל. (משום דניצוק חיבור עיי' ברמ"א סי' קה סעי ג.) ועיין ביד יהודה (סי' קה פה"ק ס"ק לב) שבאיסורי משהו יש לחוש שניצוק אוסר אפילו בדיעבד. ועיי עוד בשמעתא עמיקתא גליון ר"טש ובהאנו מגדולי הפוסקים דיש להחמיר בניצוק אף בתתאה קר אפי' בערב פסח]. ויערה על הברו רותחין, ולפני העירוי יפתח את הברו על מנת שיצאו המים החמים מהמיחם. [ויש להכשיר את הברו משום שפעמים עולה זיהה מחמץ. ואע"פ שבדרך כלל אין הויהה כמה בשיעור של יד סולדת, עי"מ הכי עדיף טפי לצאת ידי כל ספק. ובנייד יש לסמוך ע"ז אע"פ שהברו הוא מפלסטיק]. ומי"מ אם לא אפשר עדיף לקנות מיחם מיוחד לפסח. [מבית לוי (ח"א עמי לה)].

יח. מיני ברים

יש לנקות ניקוי יסודי סביב הברזים והפיחז, ואת כל האזור החיצוני של המכשיר כולל ביסק העמדת הכוס והמקערת וסביב כל הלחצנים. אם היינו צוורך ניקוי מכל חשש חמץ.
יש לרוקן כל המים של המכשיר ולא שיתחמם בו בחם כ"ד שעות (במכשירי מיני בר המאושרים לשימוש בשבת, יש להעביר את המכשיר תחילה למצב "שבת" ולאחר מכן לרוקן אותו), לאחר מכן יש להכניס מים חדשים תוך המיכל ולהרתיח המים (במכשירים המאושרים לשימוש בשבת יש להחזיר את המכשיר למצב חול עי"מ שיתמלא המיכל מחדש). ושוב לרוקן את כל המיכל (במכשירים הנ"ל יש להעביר שוב למצב "שבת").
לאחר מכן ניתן להשתמש בו. [הכשר הנ"ל הוא משום שבשימוש במיני בר לפעמים יש משום ניצוק חיבור ע"י קילוח המים החמים שעירו אותם לתוך כלי חמץ או חמץ גמור (כגון דייסה) כמו כן האדים החמים עולים מכלי החמץ ועלוללים להבלע בפיות המכשיר (ואולם אין זה אלא חומרא כי ב"כ האדים העולים אינם מגיעים ליס"ב כמבואר לעיל)].

יח. מדיח כלים

מדיח כלים העשוי מאלומיניום (ולא מפורצלן), ניתן להכשירו על ידי נקיון יסודי ואחר המתנת כ"ד שעות משימוש האחרון יש להדליקו על חום הכי גבוה (כדי שהמים יהיו חמים יותר מכפי הרגילות של השתמש להדחת הכלים), ולפי המנהג (שלא מגועלים כלים שאינם רותחים) צריך שיהיו המים רותחים בחום של כ - 100 מעלות.
ואם המים לא מגיעים קרוב למאה מעלות יש לחמם המים ולתת בפנים אבן מלובנת. [נגי"מ (א"וח ח"ג סי' טח, וי"ד ח"ג סי' נח, ח"ב סי' כח - כט וחי'ג סי' יג) וספר הגעלת כלים (פ"יג אות רכה)]. ומי"מ יש להמנע מלהכשירם לפסח, כי יש בהם חלקי פלסטיק (ויש סוברים שלא מועיל להם הכשר), וחריצים שקשה לנקותם. [מבית לוי (ח"א עמי ל ובהגה אות ה)].

יט. מפות

מפות ומגבות שמשתמשים בהם בחמץ, ניתן להכשירם על ידי כיבוס במים חמים (מעל 40 מעלות) עם חומרי ניקוי. [עייין ברמ"א (סי' תנא סעי יח). וכן פסק הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש חי'ג פ"יג אות יח)].
מפות "טרליין" שאי אפשר להרתיחם ישתמש בהם על ידי הפסק של כיסוי. ומי"מ נוהגים ליחד מגבות מיוחדות עבור כלים של פסח. [הגרחפ"ש זצ"ל (שם עמי ג)].

כ. ארזנות אוכל

יש לרוחצם במטלית ספוגה בחומר ניקוי. ונוהגים לצפותם בנייר עטיפה. [הגרחפ"ש זצ"ל (שם)].

כא. מוקר ומקפיא

המקרר יש לרוקנו ולנקותו עם מטלית ספוגה בחומר נקוי. ויש נוהגים לכסות המזפדים (כדאי להשאיר חורים לאוורור). [הגרחפ"ש זצ"ל (שם)]. ויש לנקות היטב בקפלי הגומי, ואם ישארו לכלוכים שקשה הרוציאם כיון שהם מטונפים אין חיוב הרוציאם. ואי"צ לפרק את המקרר על מנת להגיע למקומות שעלול להיות שם חמץ. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני חי"ב עמי שטז)].

כב. שולחנות עליזים שמניחים עליום המץ ורתח

שולחן שמשתמשים בו ללא מפה, כיון שלפעמים נשפך או מניחים עליו חמץ חס, דעת השו"ע (סי' תנא סעי ב) שאחר ניקוי יסודי יש לשפוך עליו רותחים. והכרעת המי"ב (סי' קיד) שבאופן זה צריך לשפוך מים רותחים על אבן מלובנת. ועל כן במקום שאין חשש השולחן יתקלקל עי"י עירוי רותחים יש לעשות כן (ולדעת המי"ב שמחמיר שצריכים אבן מלובנת, ישפוך רותחים מקומקום שממלי, כמבואר לעיל אות א). וינגב השולחן תחלה כדי שלא יטענו המים הרותחים ששופך. [מי"ב (סי' תנא ס"ק ט)]. והמנהג להחמיר ולכסותו אע"פ שעירה עליו רותחים. ואם יש חשש לקלוק עי"י עירוי רותחים, יש לנקותו היטב ולאחר מכן לכסותו.

כג. שולחנות שבדרך כלל אוכלים עליהם על ידי הפסק מפה

שולחנות שבדרך כלל אין מניחים עליהם חמץ בלי הפסק מפה או כלי, די לנקותם על ידי ניקוי יסודי ואין צריך להגעילם. ונהגו לכסות השולחנות על ידי מפה או נייר אלומיניום. [הגרחפ"ש זצ"ל (שם אות 6) והוראת הבד"ץ העי"ח (שם עמי 149 אות יא). וכן הוא בכה"ח (אות רלב) שא"צ הכשר].

כד. גביע קודיש

גביע שמשתמשים לקידוש כל השנה צריכה ניקוי יסודי, ומעיקר הדין אינה צריכה הגעלה. [שו"ע (סי' תנא סעי כה). ואף לרמ"א שם שמצריך לכתחלה הגעלה או מילוי ועירוי לכסות, היינו כי חושש למיעוט תשמיש (כמבואר בדבריו שם). וגביה כיון שאם דרך השתמש בו בחמין כלל (ולא לכבוש בה חמץ) אי"צ הגעלה לדמיעוטא דמיעוטא אל חי"י כמי"ש החת"ס (בהנהגותיו על פי' טנא על סעי ג, וי"ד תשובה קיד). וכן מבואר בב"ח (וי"ד סי' קאב ותי' אות טו). ומי"מ יש לציון שמי שדרכו לנקות כלי כזה או אחר במדיח כלים עם שאר כלי חמץ יש להגעילו, מחמת החמץ של שאר הכלים הנבלע בו עי"י המים רותחים].

כה. רצפות

בזמננו אין לנו רצפות עפר (אדמה) בעלי סדקים עמוקים. ולכן די לטאטא ולנקות בחומר ניקוי את רצפת הבית המרוצפת. ואין צורך לבדוק הסדקים הקטנים. [הגרחפ"ש זצ"ל (לקיטו הלכות לפסח להרי"מ פינקלשטיין עמי 2 אות 1)].

כו. כלי האשפה

פח האשפה וכן כף האשפה יש לנקותם היטב, וישפוך עליהם חומר פוגם את החמץ הדבוק. והמטאטא יש לנקותו היטב מחמץ, ועדיף לנקותו בחומר ניקוי הפוגם פירורי חמץ שעליו. ויש נוהגים להשתמש במטאטא חדש לפסח.

כז. צעצועים

צעצועים שדבוק בהם חמץ הראוי לאכילה, צריך לנקותם ע"מ להסיר החמץ, ואם לא ניתן לעשות כן יש לפסול אותו מלהיות ראוי לאכילה (דהיינו שאדם נמנע לאכלו) ואין צורך לקרצף הצעצועים. [הגרחפ"ש זצ"ל (שם עמי 3)].

כח. שיניים תותבות מושתלות או מכסים שעל השניים

מי שיש בשיניו חותמות (בלומבס), או מכסים של זהב וכסף שמכסים בהם את השיניים (כתת), ואי אפשר להסירם ולהגעילם, אם לא אכל חמץ חם או חריף מעת לעת קודם הפסח, אפשר שיותר באינלת דברים חמים או חריפים בפסח כמו חריין (מלבד קורט של חלתית וצנון), וככון שישתלה קודם הפסח מעט מים שווחמו בחום שהוא רגיל בכל ימות השנה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ג אות ז)].

כט. שיניים תותבות

שיניים תותבות מעיקר הדין אין צריכים הגעלה אלא ינקם היטב ודי בכך. [אור לציון (חי"ג פ"י אות טו). והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ג אות ו) נהג לנקותן היטב ולהגעילו בערב פסח בכלי ראשון ועי"מ שלא יהיה צורך להמתין מעת לעת פגם תחלה את המים (בנפט, סבון או אקונומיקה) לפני החימום].

ל. טבעות

טבעות שעל ידי הנשים שמתעסקות בהן כל ימות השנה בתבשילין וכדומה, יש שנהגו לשרותן זמן קצר בדבר הפוסל מאכילת כלב (אקונומיקה וכדו'). [כך נהגו בביתו של הגרשו"א זצ"ל (שם פ"ג הנהג 51). ורי"א ש שאין בהם חשש, ואין צריך לחטט בחריציצהן במחט או להגעילם, ואפשר להשתמש בהם בפסח. [אור לציון (חי"ג פ"י אות טו)].

לא. עירוי מבלי פסח (הכשרת השיש עם קומקום של פסח)

אין לערות מבלי ראשון (עירוי שהי' סולדת בו) מכלל המיועד לפסח על גבי כלי חמץ (כגון על השיש) כדי להכשירו. [שער הציון סי' תמד ס"ק ד) בשם הפמ"ג (סי' תמד א"א סי' ד) משום ניצוק. דלא כט"ז (ססי' נבנ) שתמה על הנהגים כן. ועיי בפמ"ג (שם א"א סי' ד) שדוקא מבלי ראשון שהיסי"ב חי"י. וכן הביא הכה"ח (שם אות כה)]. וכל זה בעירוי שלא נפקס הקלות. [גר"ז (סי' תנא אות נט)]. ואם עבר והשתמש בפסח בקדירה שעירו ממנה על כלי חמץ, התבשיל מותר אפילו באכילה. [גר"ז (שם) והפמ"ג (שם) משמע שאף אם כבר עירה מהכלל אין הכלל נאסר ומותר בשימוש אף לכתחלה].

לב. עירוי מבלי של פסח על כלי חמץ שאינו בן יומן

קדרות שמבשלים בהם חמץ, ואפילו קערות שמשתמשים בהם חמץ על ידי עירוי או כלי שני, משפפנן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם. [שו"ע (ר"י תנא) ומי"ב (שם)]. ומצינען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסווגם בחדר ולהצניע המפתח. [שם]. וכלי חמץ שנתנם לקישוט בארון זכוכית שבביתו, צריך לשנות מקומם בפסח ולהצניעם. [אור לציון

לג. הצנעת כלי חמץ

קדרות שמבשלים בהם חמץ, ואפילו קערות שמשתמשים בהם חמץ על ידי עירוי או כלי שני, משפפנן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם. [שו"ע (ר"י תנא) ומי"ב (שם)]. ומצינען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסווגם בחדר ולהצניע המפתח. [שם]. וכלי חמץ שנתנם לקישוט בארון זכוכית שבביתו, צריך לשנות מקומם בפסח ולהצניעם. [אור לציון (חי"ג פ"י אות א הנהג ד"ה ואמנם)].

לד. ברכונים וזמירות שבת

אין להשתמש בברכונים וזמירות שבת של כל ימות השנה, כיון שמצוי בהם פירורי חמץ, ועל כן יש להצניעם בפסח. [הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש פ"ח אות ג)].

כשרות המוצרים לפסח

מוצרי מזון

הרשימה היא של מוצרי מזון בסיסים (בעיקר לאלו שמויצרים בא"י) אם יש בהם חמץ או חשש שאין ע"מ לברר באיזה מהם ניתן לסמוך על המכירה אף למחמירים על עצמם.

א. עוף שאין לו כשרות מיוחדת לפסח

עופות טריים ללא כשרות לפסח, מותרים באכילה אף בפסח, אף על פי שבעבר מצאו בזפק העופות חיטה גם לאחר שהעופות עברו שטיפה. כיום ההוראה (מההכשרים המהודרים) למגדלי העופות היא שחודש לפני פסח מאכילים אותם בתערובת שאין בה חמץ. [ע"פ מומחי כשרות]. ומי"מ לכתחלה יש לקנות עם הכשר מיוחד לפסח.

ב. אלכוהול

האלכוהול שמוצאו מגרעיני דגנים הינו חמץ גמור. ומי"מ האלכוהול המשווק בעיקר בארץ ישראל אינו חמץ. [ע"פ מומחי כשרות. ועיי באגי"מ (א"וח ח"ג סי' סב ד"ה אבל) שכתב דאלכוהול עצמו כשהוא בעין או נחשב נפסל מאכילה, שיש נכרים ששותין אותו עי"י תערובות ותיקון קצת].

ג. ביצים

הביצים עלול להיות דבוק עליהן חשש חמץ, שלפעמים המקום שמטילות הביצים אינו נקי, ולכן נהגו המדקדקים לטווף הביצים מערב פסח ולזרוק התבניות מחשש פירורים. כמו כן יש חשש תערובת חמץ בחותמות של הביצים, ועל כן ראוי לקנות ביצים שיש כשרות מיוחדת לפסח. [מדריך הכשרות (העדה חרדית עמי 163)].

ד. מוצרים שיש בהם עמילן

עמילן חיטה - גלוטן, הוא חמץ גמור. אם יש במוצר קמח חיטה, עמילן חיטה או חלבון חיטה, מוטל על היצרן לציון שהמוצר מכיל גלוטן. ועל כן אם כתוב על גב האריזה שיש בו "עמילן" ולא כתוב שיש בו גלוטן אינו חמץ (ללא הוא עמילן תרס). ואם כתוב "יעלול" להכיל גלוטן החשש הוא רחוק. ומי"מ אין לאכול אלא אלו שיש להם הכשר מיוחד לפסח.

ה. גלוקוז

חומר הגלוקוז, יש שמיוצר מקטניות, ויש שמיוצר מחיטה. כל מוצר שיש בו מרכיב זה יש להיזהר מחשש חמץ. [מדריך הכשרות (העד"ח עמי 130)].

ו. מאכלי תינוקות

מאכלי תינוקות יש לחוש להם משום חמץ ומשום קטניות, ואם הרופא מורה שצריך לקחתם, יבואר הדין לקמן לענין האכלת תינוק חמץ בפסח. [ע"פ מומחי כשרות].

ז. קמח

קמח המצוי בזמננו (בין קמח רגיל בין קמח מלא) אינו חמץ, ועל כן אע בר עילוי הפסח מותר באכילה (ומכל מקום אין להשתמש בו בפסח). [עיי במי"ב (סי' תננ ס"ק כז). וכן פסקו החו"מ"א, הגר"י"א זצ"ל (א"וח"י פסח אות ט), והגרשו"א זצ"ל (גלאט תשנ"ט עמי 87). ושעמנו מומחיי כשרות שבלתייה שעובר הקמח בזמננו אין חשש חימוץ. וכן הביא הגר"מ ויא שליט"א (גלאט עמי 73) בשם הבד"ץ העדה חרדית). וכל זה בקמח ממפעלים שתחת השגחות המהודרות, אבל קמח ממפעלים שאינן תחת השגחות אלו, יש לחוש בהם משום חמץ. [ע"פ מומחי כשרות. והטעם לזה כי בלתייה שעוברים יש חשש חימוץ].

ח. בורגול

בורגול הוא חמץ גמור. [מדריך הכשרות (שם)].

ט. בירה

בירה היא חמץ גמור. [שם (עמי 131)].

י. גלוקוז

חומר הגלוקוז, יש שמיוצר מקטניות, ויש שמיוצר מחיטה. משמש מרכיב חשוב בהרבה מוצרי מזון, וכל מוצר שיש בו מרכיב זה יש להיזהר מחשש חמץ. [שם (עמי 130)].

יא. גריסים

גריסים הם מיני דגן ועלולים להיות במגע במים ועל ידי זה להגיע לידי חימוץ. ומכלל מקום גריסים בהכשר הבד"ץ העדה חרדית אין עוברים רחיצה במים. [שם (עמי 130)].

יב. גרנולה

גרנולה היא חמץ גמור. [שם].

יג. וודקה ויסקי

וודקה יש בה חשש חמץ (אלו שבהשגחת הבד"ץ העד"ח אינם מכילים חמץ). [שם (עמי 131)]. ויסקי הוא חמץ גמור. [שם (עמי 131)].

טו. היטת תפוחה – שלוח

חיטת תפוחה הוא חמץ. [שם (עמ' 131)].

טז. כוסמת

הכוסמת המוכרת היא קטניות, ואין זה "כוסמין" מחמשת מיני דגן. [שם]. ועי' לקמן בהלכות קטניות שאין איסור להשהותם בפסח.

יז. ליקר

ליקר מכיל בדרך כלל גם תמצית שיש בה חשש אלוהול חמץ ועוד חששות. [שם].

יח. לתת

לתת הוא חמץ גמור. [שם (עמ' 132)].

יט. מאלט

מאלט הוא חמץ גמור. [שם].

כ. מלביץ קפה

מלביץ קפה מעובד עם חומרים שונים, ובמקרים רבים הם חמץ גמור. [שם].

כא. נבט היטת

נבט היטת יש בו חשש חמץ. [שם].

כב. עמילן

עמילן חיטה - גלוטן, הוא חמץ גמור. אם יש במוצר קמח חיטה, עמילן חיטה או חלבון חיטה, מוטל על היצרן לציין שהמוצר מכיל גלוטן. ועל כן אם כתוב על גב האריזה שיש בו "עמילן" ולא כתוב שיש בו גלוטן אינו חמץ (אלא הוא עמילן תירס). ואם כתוב "עלולי" להכיל גלוטן החשש הוא רחוק. ומי"מ אין לאכול אלא אלו שיש להם הכשר מיוחד לפסח.

כג. קווקאר

קווקאר הוא חמץ. [שם (עמ' 133)].

כד. קורנפלור

קורנפלור הוא קטניות. [שם]. ועי' לקמן בהל' קטניות שאין איסור להשהות קטניות בפסח.

כה. שיפון

שיפון הוא מין דגן, והוא עלול להיות במגע במים ועי"ז עלול להגיע לדי חימוץ. [שם].

כו. שמרים

שמרים לחים (טריים) המוצרים בארץ ישראל אין בהם חשש חמץ, שמרים היבשים מחו"ל קיים בהם חשש תערובת חמץ. [שם (עמ' 134)].

כז. המין שמותר להשהות בפסח

[א'] חמץ גמור שעל ידי שנתערב אינו ראוי למאכל אדם (אבל ראוי לאכילת כלב), מותר לקיימו ולהנות ממנו כיון שאינו ראוי לאכילה, אבל אסור לאוכלו. [שו"ע (סי' תמב סעי' ד) ומי"ב (שם)].
לדעת השו"ע דן זה הוא אף שנתערב לפני פסח. עי"יש במי"ב (סי' כב). ועי' עוד ברמ"א (שם וסי' תמו סעי' ד), במי"ב (סי' תמב ס"ק כג) ובחזו"א (או"ח סי' קיז ס"ק ה' ד"ה ואמנם)].
[ב'] חמץ שנפסל מאכילת כלב מותר לקיימו בפסח. [שו"ע (סי' תמב סעי' ט)]. והוא הדין שמותר בהנאה, אבל באכילה אסור מדרבנן עד אחר הפסח. [מי"ב (ס"ק מג). ועי' ב"ש"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' פו) לענין גדר אינו ראוי לכלב].

שאר מוצרים

א. השש עמילן במוצרים שאינם מאכל

מוצרים שאינם מאכל, אם רשום שיש בהם עמילן יש לחוש שיש בהם גלוטן, כי אפשר שהוא מעמילן חיטה.

ב. השתמש במוצר שיש בו השש עמילן

העמילן המצוי במוצרים הנ"ל בלוע בתוכם (ולא מרוח עליהם) [עי"פ מומחי כשרות], וכיון שעבר כ"ד שעות משעה שנבלע הוא נותן טעם לפגם. ועל כן בדיעבד אם השתמש בהם עם אוכל חם, לדעת השו"ע (סי' תמו סעי' ה) הסובר שנותן טעם לפגם מותר (בדיעבד) אף בפסח המאכל אינו נאסר. אולם לדעת הרמ"א (שם) החולק על השו"ע אין לאכול המאכל. אולם באופן שאין ידוע שיש בו עמילן אין לאסור המאכל לכל הדעות, כי אין כאן רק חשש בלעמל, והוא רק נותן טעם לפגם.

ג. כלי פלסטיק חד פעמיים (כסו"ב, שקיות אוכל, מפות שולחן וכדו')

כלי פלסטיק חד פעמיים אין בהם חמץ או איסור אחר. ועל כן אין צריכים אישור מיוחד.

[עי"פ מומחי כשרות. וכן הוא במדרך הכשרות (שם עמ' 50)].

ד. מוצרי קרטון ונייר (כוסות, תכניות לאפייה עם ציפוי פנימי וכדו')

מוצרי קרטון ונייר (משמשתמשים בהם במגע באוכל), יש לחוש בהם משום עמילן חיטה, ועי"כ צריכים אישור לפסח. [הגר"נין זצ"ל (חוט שני' ע"ב ע"ב שיח אות יז). וכ"כ הבד"ץ העי"ח (שם)].

ה. אלומיניום (רדיוים ותכניות)

תכניות ורדיוי אלומיניום חד פעמיים, ראוי להשתמש באלו שיש להם אישור (לשאר ימות השנה ולפסח) משום חשש מריחת שומן מן החי. [מדרך הכשרות (שם עמ' 50). ולענין מכסה קרטון של התכניות עי' לעיל לענין מוצרי קרטון].

ו. כליים חד – פעמיים העשויים מחומר קלקר (פולי סטירין)

כלים חד - פעמיים העשויים מחומר קלקר (פולי סטירין), ראוי לקנות עם אישור. [שם].

ז. כפפות ניילון, לטקס

כפפות ניילון ולטקס, רובם עם עמילן ויש לחשוש על עמילן שאינו כשר לפסח. ואם רואים בבירור שאין בהם עמילן אין חשש להשתמש בפסח. [שם (עמ' 51)].

ח. כפפות רב פעמיות

כפפות רב פעמיות ללא ציפוי פנימי (אלוורה וכדומה), ניתן לשטוף את הצד הפנימי ולהשתמש בהם ללא חשש. [שם].

ט. מגובונים לחים

מגובונים לחים, יש בהם מרכיבי חמץ (אמולסיפיירים - טיין), ועל כן יש להזהר לא להשתמש בהם בפסח בדברים הבאים במגע במזון או כלי אוכל, אא"כ יש להם אישור לפסח. [שם].

י. פוליוגל (PVC)

פוליוגל (PVC) אין בו חששות חמץ. [שם].

יא. מפות

המהדרין נוהגים לכבס לפני הפסח אף מפות חדשות. [שם].

יב. מלך

טלך נקי ללא תוספות וללא ריח, אין בו חשש חמץ. [שם].

יג. אציטון

חומרי אציטון נקי ואציטון 90%, אין בהם חשש חמץ. [שם].

יד. שפתון (המיועד ליושב בשפתים)

שפתונים שיש בהם טעם ערב, פעמים שמים חומר האסור הנקרא "גליצרין", וחומר זה בחלק מהחברות מיוצר עם תערובת של איסור ובחלק מהחברות מיוצר ללא תערובת איסור. [שם בדרכי"י סי' יק ס"ק ט'. וכן דעת המנח"י (ח"א סי' נב אות ט) לאסור. ובצי"א (ח"י ססי' טז) מתיר, עי"יש באיזה גוונא. והוי"ט שם מצירים אותו ללא תערובת איסור. אלא שמצו שהגליצרין נפסל מאכילת כלב. וכיון שיש כמה צדדים זה, והחשש העיקרי הוא טעמית לשון בלבד מאכילה מדרבנן, יש מקום להיתר בשעת הצורך להשתמש בהם אף ללא הכשר. [כ"ז שאינו מכוון ללקק ליהנות מהטעם. והארכנו בזה בס"ד בש. עמיקתא גליון קל"א]. ובפסח יש להחמיר יותר. (משום חשש רחוק של חמץ). ומי"מ מעיקר הדין מותר. [כי אף על הצד שיש בו תערובת חמץ הוא נפסל מאכילה. עי"פ מומחי כשרות)].

טו. משהת שנינים

משחות שיניים מעיקר הדין מותרות אף ללא אישור מיוחד לפסח, כיון שברדך כלל אין בהם תערובת איסור ואף אם יהיה מעורב בהם איסור מי"מ הוא נפגם ואין כאן אלא טעמית פה ללא בליעה. [הר צבי (וי"ד סי' צה ד"ה אולם) ובעל האג"מ (ח"ח סי' טג סב), וכ"כ הקנה בשם (ח"א סי' כה אות ב) והאר"י לציון (ח"י פי"ח אות ז)]. ומי"מ במקום שאפשר ראוי לקנות עם אישור מיוחד, בפרט לימי פסח. [עי' בתשובות והנהיגות (ח"ה סי' קכז אות יא). ועי' משי"כ לעיל לענין שפתון].

טז. תמרוקים (קרמוב, בושם וכדומה)

מעיקר הדין מותר להשהות ואף להשתמש בקרמים, סבונים, בושם וכדו', כי לא מצוי בהם אלוהול שהוא חמץ, ואף באופן שמעורב בהם אלוהול שהוא חמץ מותר, כיון שהוא נפסל מאכילה לגמרי. ומי"מ משום חומרא של פסח יש מקום להמנע מלהשתמש בהם (משום חשש סיכה כשתיה), ויש מורים אף למוכרם לגוי. [עי' בחזון נחום (סי' מו), באשרי האיש (פסח פס"ב אות ה) בשם הגריש"א זצ"ל ובקובץ תשובות (ח"א סי' מט ד"ה עכ"פ), דלא כהדברי מלכיאל (ח"ד סי' כב ס"ק ו). וכן פסק הגרי"צ ובר שליט"א (גלאט גליון כז עמ' 68). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קע"ט].

יז. איפור (מייקאפ, רימל, תחמיום וכדו')

איפור, אין בהם חשש חמץ. [עי"פ מומחי כשרות. ואף אם ינחוש לחמץ הרי הם פגומים מאכילת כלב, ושמענו מגדולי הוראה שבאיפור אין משום סיכה כשתיה ועל כן מותרים אף לכתחלה].

יח. שפתונים (ליפסטיק)

מעיקר הדין מותר להשתמש בשפתונים בפסח מכל החברות (גיד, לוריאל, קרליין, וולף, רבלון וכו'). [שמענו ממומחי כשרות שלאחר בדיקה על ידי כימאי התקבלה תשובה כי מתוך מאה ועשרים הרכיבים של כל מוצר כזה יש 5-6 רכיבים שהם ספק חמץ או ספק קטניות. האחוז שהופיע היה בפרומילים. כשכל רכיב בעייתי היה בין 3-6 פרומיל. וכמו כן הוא חומר שנפגם. והורה הגרי"ש ואזנר זצ"ל שמותר להשתמש בהם לכתחלה].

יט. סבון

סבון עשוי מתערובת חמץ (או איסור אחר) שנפסל מאכילת כלב, י"א שמותר להשהות ולהשתמש בו בפסח. [הגרשו"א זצ"ל (הלפכ"ש פסח פי"ד אות יא), אור לציון (ח"ג פי"ח אות ו)]. ויש מחמירים משום חומרא דפסח שאין ראוי להשתמש בו. [הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פני"ח אות טז). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא - גליונות קל"א וקע"ט]. ומי"מ בזמיננו לא מצוי בהם תערובת חמץ. [עי"פ מומחי כשרות].

כ. אוכל לבעלי חיים

המטפל בדגי נוי או שאר בעלי חיים, מותר לאכילם מזון שיש בו תערובת חמץ, אם הוא אינו חמץ בעין וגם נפסל מאכילת אדם. [עי' בשו"ע (סי' תמב סעי' ד) ובמי"ב (שם וסי' תמב ס"ק כב) שחמץ שאינו ראוי לאדם בתערובת מותר בהנאה. ולפי"ז ה"ח בני"ד. וכ"כ באור לציון (ח"ג פי"ח אות ה)].

תרופות וויטמינים

א. תרופות שאינן מופיעות במדריכי הכשרות

תרופות, אף אלו שאינם מופיעות במדריכי הכשרות, מותר לקחתם, כי בזמיננו לא שכח בהם חמץ. ועוד אילו היה מעורב בהם חמץ אינו ראוי אף לאכילת כלב, ועל כן יש לסמוך להקל במקום הצורך (כגון חולי וכדו'). [הגרי"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי חודש ניסן ע"ב ח' וחדש ניסן, אייר, סיון ע"ב כז אות א). ועי' בגשמת אברהם (ח"א סי' תסו ע"ב רסח ד"ה ובזמיננו). וכן שמענו מגדולי המורים ממומחי כשרות. ועי' בסמוך. ועי' עוד בזה באורך בשמעתא עמיקתא גליון קי"פ].

ב. שיש בהם טעם ערב

אף תרופות שיש בהם טעם ערב שאינם מופיעות במדריכי הכשרות, מותר לקחתם, כי אף אם נחוש שיש בהם חמץ ברוב הפעמים החמץ שבהם פסול מאכילה והטעם הערב אינו מהחמץ. ועל כן יש לסמוך להקל במקום הצורך (כגון חולי וכדו'). [עי"פ מומחי כשרות מהכשרים המהודרים. וכן פסק הגרי"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי חודש ניסן ע"ב ח' וחדש ניסן, אייר, סיון ע"ב כז אות א) אלא שהוסיף שכדאי לערבם עם דברים מותרים כדי שיהיה רדאי ששים. ועי' בגשמת אברהם (ח"א סי' תסו ע"ב רסח ד"ה ובזמיננו). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קי"פ].

ג. ויטמינים

ויטמינים עלולים להכיל מיני דגן וקטניות, ועל כן יש לרכוש עם הכשר לפסח. [עי"פ מומחי כשרות. וכן הוא במדרך הכשרות של העי"ח (שם עמ' 99). וכ"כ באור לציון (ח"ג פי"ח אות ג בהגה ד"ה ויש)]. ומי"מ אלו שיש בהם תערובת קטניות באופן שבטלות ברוב, אם יש בהם צורך מותרים בפסח אף לגדולים, אבל ללא צורך יש להימנע. [עי' ברמ"א (סי' תנג סעי' א) ובחק יעקב (אות ו) ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון שי'].

ד. ויטמינים למעוברות

לדעת הרופאים הם מעוברות הנוטלות פרנטל, ברזל ותחליפי ברזל, מסיבת חוסר דם, בדרך כלל יכולות בפסח לדלג על תוספי הברזל, משום שבחג מרובות הסעודות הבשריות והעשירות, ולא ייגרם נזק אם בימות הפסח לא ייקחו ויטמינים וברזל. אלא שיש מקרים ויצאים מן הכלל בהם הרופא מחייב לקחתם. ויש להתיעץ עם הרופא בטרם מועד.

ה. תרופות שאינן דרך הפה

משאפים, טיפות עינים ואזניים, פתילות, זריקות ומשחות רפואיות לשימוש חיצוני על העור, מותר להשתמש בהם בפסח ובכל השנה בכל אופן. [הוראת הבד"ץ העי"ח (מדרך הכשרות פסח שנת עמ' 125). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קי"פ].

ו. שימוש בתרופות שנמכרו במכירת המין

מעיקר הדין אין חובה למכור תרופות הנמצאות ברשותו. ומי"מ המנהג להחמיר למוכרם במכירת החמץ, ובית הדין המוכר החמץ לעכו"ם מתנה עם העכו"ם שאם יהיה צורך לקחת מהם שלא יקפיד על כך. [הטעם שאין חובה למוכרם, כי בדרך כלל אפי' תרופה שיש בה חמץ, החמץ נפסל מאכילה, ובכה"ג אין משום בל יראה ובל ימצא כמבואר במי"ב (סי' שמב ס"ק מד). ועוד שאף אם יש בהם חמץ מי"מ אין בו אלא פחות מכשיעור, דעת החכם צבי (ססי' פח), הדגמ"ר (סי' תמב על המי"א ס"ק ה) ועוד, דלכא איסור ח"ש מהי"ת בבי"י ובי"י. ויש בזה עוד טעמים כמבואר לעיל אות א]. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קי"פ].

בדיקת חמץ

א. חובתה בליל י"ד

תקנו הז"ל שבתחלת ליל י"ד בניסן בודקים החמץ לאור הנו, בחורין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. [שו"ע (סי' תלא סעי' א)].

ב. זמן הבדיקה

ראוי להתחיל ולבדוק בתחילת הלילה (שיש עדיין קצת אור מאור היום), כדי שלא יתרשל או שלא ישכח. ואם לא בדק בצאת הכוכבים הולך ובודק כל הלילה. [שו"ע (סי' תלא סעי' א) ומי"ב (ס"ק א)]. ועי' עוד במי"ב (סי' תלב סי' יא) שכתב בדעת הרמ"א שצריך לבדוק מיד, כי עיקר המצוה לכתחלה קבעו חכמים בתחלת הלילה].

ג. לא ברך בלילה

אם לא בדק בלילה בודק ביום י"ד בברכה. ואם לא בדק ביום י"ד בודק בתוך הפסח בברכה. [שו"ע (סי' תלה סעי' א) ומי"ב (ס"ק ה)]. ואם לא בדק אף תוך הפסח יבדוק לאחר הפסח ללא ברכה. [שו"ע (שם) ומי"ב (שם)].

ד. בדיקה לפני י"ד

אם בא להקדים לבדוק ביום י"ג לאור הנו, אינו רשאי. ואם עבר בודק צריך לחזור ולבדוק. [נטויע' (סי' תלג)]. אם בדק ב"לילי" י"ג, י"א שלא יצא ידי חובתו. [בי"ח (שם), טי"ז (ס"ק א) ועי"יש בפמ"ג]. וי"א שיצא. [חק יעקב (סי' תלג), פרי"ח (שם ס"ק יא) וגר"א (שם)]. והעיקר כדעה השניה, אלא שיש להנמנע מלעשות כן, כי אינו רשאי לברך על בדיקה זו ונמצא מקיים מצוה ללא ברכה. [חק יוסף (שם ס"ק כז) הובא במי"ב (סי' תלג סי' א ושע"ח אות ה) וסיים דמזי"מ הרוצה להחמיר יעי"ע לחזור ולבדוק עכ"פ לא יברך אז]. ואם משאיר חדר אחד ללא בדיקה מותר לעשות כן לכתחלה, שהרי יברך על בדיקת אותו חדר. [חק יוסף (שם המובא במי"ב שם) וגר"ז (אות ז)]. ועיין לקמן הדינים השייכים למי שעוזב ביתו לפני זמן הבדיקה.

ה. מקומות שניקן לצורך פסח

עי' משי"כ בזה להלן בדיני מקומות החייבים בדיקה.

מנהג להניח פתיתים

א. מנהג הנחת פתיתים לפני הבדיקה

נוהגים להניח פתיתי חמץ שימצאם הבודק, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. ומיהו אם לא הניח, יאחד לברך על הבדיקה אף אם יש חשש שלא ימצא שום חמץ, כי עיקר החיוב הוא לבדוק ראוי חמץ, כדי שאם ימצא יבערנו. [רמ"א (סי' תלב סעי ב)]. ודעת הגריש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פיב' הגה' 7 ושבות יצחק פי'ו) שבזמננו שנוהגים לנקות כל הבית לפני זמן הבדיקה, הנחת הפתיתים היו חיוב מדינא. ועי' בשעה"צ (סי' תלב אות יב)]. ולדעת האר"י ז"ל יש להניח עשרה פתיתים. [מ"ב (ס"סיק ג)].

ב. גודל הפתיתים

יש להזהר הרבה שלא יאבד אחד מן הפתיתים. [מ"ב (ס"סי"ק ג)]. ועל כן נכון לדקדק שיהיו קטנים מכזית שאם יאבד א' לא יצטרך לחזור ולבדוק את הבית. [שע"ת (אות 4) וציון לדבריו המ"ב (שם)]. מצינו דע"י לקמן שיש סוברים שיש חיוב לבדוק אפילו על פחות מכזית. [ועדף שהמניח אותם ירשום לעצמו המקומות ששם שם הפתיתים שמא ישכח.

עשיית מלאכה ואכילה לפני הבדיקה

א. עשיית מלאכה לפני הבדיקה

יזהר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה עד שיבדוק. [שו"ע (סי' תלא סעי ב)]. ויזהר אפילו בחצי שעה שלפני זמן הבדיקה. [מ"ב (ס"יק ה)]. ואם התחיל במלאכה מבעוד יום, דעת השו"ע שאין צריך להפסיק. אולם דעת הרמ"א שצריך להפסיק. [מ"ב (ס"יק ט)].

ב. ללמוד לפני הבדיקה

אפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמד עד שיבדוק. [שו"ע (שם)]. ויש אוסרין ללמוד אף בחצי שעה שלפני זמן הבדיקה, אם לא שביקש מאחר שיוכיזנו כשיבוא הזמן. ויש מתירין לענין לימוד אף בחצי שעה שקודם זמן הבדיקה, ורק בהגיע זמן הבדיקה דהיינו צאת הכוכבים אוסרים. [מ"ב (ס"יק ו)]. ואם כבר התחיל ללמוד מבעוד יום בהיתר, דעת השו"ע (סי' תלא סעי ב) שאין צריך להפסיק. אולם דעת הרמ"א (שם) שצריך להפסיק.

ג. לומד כבית הכנסת

אף להאוסרין ללמוד חצי שעה לפני הבדיקה, אינו אלא בלומד בביתו, אבל הלומדים שיעור בביהמ"ד אחר התפלה מותר, דהלא יהא מוכרח בודאי לבא לביתו. ומ"מ אף זה אינו מותר אלא בלומד בלא פלפול, אבל הלומד במדפוס חוששים בכל אופן דלמא אתי לאמשוכי. [מ"ב (ס"יק ז)]. וכן הדין ללומדים בבית המדרש (כגון בין מנחה למערב), שבודאי יפסיקו לתפילת ערבית.

ד. אכילה לפני הבדיקה

יזהר שלא יאכל עד שיבדוק. [שו"ע (שם)]. וטעימה בעלמא מותרת, והיינו פת כביצה ולא יותר, ואי פירות ומשקים (שאינם משכרים) אפי' הרבה. [מ"ב (ס"יק ו סי' רלב ס"יק לה)]. ומ"מ פירות ושתיה הרבה אינם מותרים רק בחצי שעה שקודם הבדיקה, אבל משהגיע זמן הבדיקה אין נכון לשהות הרבה אף באכילת פירות. [מ"ב (סי' תלא ס"יק ו)].

ה. לא ברך בלילה

מי ששכח לבדוק בלילה, אסור ביום בכל הדברים הנ"ל עד שיבדוק. [מ"ב (ס"יק ה)].

ו. מעריב לפני בדיקת המץ

אותם המתפללים מעריב בזמנו בצבור, יתפללו קודם הבדיקה דטורח לקבצן אחר כך. והמתפלל בביתו יתן לאחר לבדוק והוא יתפלל, שעל ידי זה יקיים שניהם בזמנם, ואי ליכא אחר יתפלל תחלה. אכן אם הוא רגיל להתפלל לעולם ביחודי, יבדוק תחלה, דכיון שרגיל בכך לא חוששים כל כך שישכח. וי"א שלעולם יתפלל תחלה, תדריך ושאינו תדיר

תדיר קודם. [מ"ב (ס"יק ח)].

ז. דרכו להתפלל מעריב מאוחר

אם דרכו להתפלל מעריב בשעה מאוחרת, לכולי עלמא אין צריך להתפלל בצאת הכוכבים לפני בדיקת חמץ (אם בידו להתפלל בצבור לאחר מכן). [הגרש"א (שלמי מועד)]. ותשו"ה (ח"ה סי' רטו)]. ועי' משי"כ בזה בש. עמיקתא גליון ל"ח].

ח. נטילת ידים לפני הבדיקה

י"א שטוב שיטול ידיו קודם הבדיקה, והוא רק משום נקיות. [מ"ב (ס"יק ב)]. ועי' בפמ"ג (א"א ס"ק א) ובגר"ז (אות יב) משי"כ לתת טעם לנטי"ו ז]. וי"א שאם נטל ידים קודם תפלת ערבית אינו צריך לחזור וליטול. [נרוה"ש (אות א)]. ודעת הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פ"ה אות כט) שבבדיקה שאין מברכים עליה אי"צ ליטול].

דיני הברכה

א. ברכה על הבדיקה

קודם שיתחיל לבדוק יברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ". [שו"ע (סי' תלב סעי א)]. ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו. [רמ"א (שם)]. ואם לא בירך עד שסיים בדיקתו, אם רצונו לברך בשעת שריפת חמץ אין מוחין בידו. [מ"ב (ס"יק ד)].

ב. הבודק כמה בתים

ברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים (כגון ביתו, משרדו, רכבו וכדו'). [שו"ע (סי' תלב סעי ב) ומ"ב (ס"יק ו)]. ויזהר שלא להפסיק בדבור כמבואר לקמן.

ג. אחרים עוזרים לו לבדוק

אם בעל הבית רוצה שיעזרו לו אחרים לבדוק, יכול להעמידם אצלו בשעה שהוא מברך כדי שיצאו בברכתו ועינו אמן על ברכתו, ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך הברכה שבירך. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"יק ז וס"יק ט)]. ואם לא שמעו ברכתו, לכתחלה אין לשלחם לבדוק, ומ"מ אם קשה לו לגמור הבדיקה בעצמו יכול לבקש לאחר שסייענו, ואותו אחר אין צריך לברך שכל הבדיקה מצוה אחת היא וכבר בירך הבעה"ב עליה. [מ"ב (ס"יק א)].

ד. מ מנחה שלוח

אם בעל הבית אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק בשליחותו, אותו אחר מברך, דהוי כשלוחו גם לענין הברכה. [מ"ב (ס"יק ז)]. ומ"מ משום מצוה בו יותר מבשלוחו על כל פנים על בעל הבית לסייע קצת בבדיקה (ובאופן זה יברך בעל הבית). [מ"ב (ס"יק ח)].

ה. דיבור בשעת הבדיקה

יזהר שלא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה. וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה. [שו"ע (סי' תלב סעי א) ומ"ב (ס"יק ה)]. ומ"מ אחר שהתחיל לבדוק רשאי לברך ברכת "אשר יצר", ולענות אמן וברוך הוא ברוך שמו על ברכות של אחרים, וכן יכול לברך על רעמים וברקים. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מכילת לוי ח"א עמי כב)].

אופן הבדיקה

א. כחורים ופדקים ולאור הנר

בודקים את החמץ בחורין ובסדקין ולאור הנר. [שו"ע (סי' תלא)].

ב. אור החשמל דולק

אם אור החשמל דולק בבית בשעת הבדיקה אין צריך לכבותו. [הגרש"א זצ"ל (פר"ש מה ה"ט) ואור לציון (ח"ב פ"ז אות ז)]. ומ"מ המנהג לבדוק לאור הנר ולא להדליק את אור החשמל, ואם יש צורך צדל"קנו. [מבית לוי (ח"א עמי כא)].

ג. בדיקה עם פנס

אם אי אפשר לבדוק בנר יבדוק על ידי פנס חשמלי. [הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פ"ה אות א ואות יב) והאור לציון (שם אות ח) כתב דאם אין לו נר שיתמש בפנס ולא יברך על הבדיקה].

מקומות החייבים בדיקה

א. מקומות החייבים

כל מקום שמכניסים בו חמץ חייב בבדיקה. ואף מקומות שאין רגילים להכניס בהם חמץ אלא שיש לחוש שמא הכניס לשם חמץ באקראי, צריכים בדיקה. [שו"ע (סי' תלב סעי ג, מ"ב (ס"יק ג) וכה"ח (סי' תלא אות י)].

ב. ארונות בגדים

ארונות בגדים שמכניסים לשם רק בגדים מכובסים מחמץ, אינם צריכים בדיקה, שאין הדרך להתלבש באמצע סעודה. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שי' אות ד)].

ג. ארונות של בגדי תינוקות

ארונות של בגדי תינוקות נחשבים מקום שמכניסים בו חמץ, כיון שהדרך שגם באמצע הסעודה מחליפים בגדי התינוקות כשיש צורך בכך. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שי' אות ד)]. והכל לפי הענין.

ד. פירוק מכשירים

אין חיוב לפרק מכשירים, כגון מקרר, תנור, מיקסר וכדומה כדי לברר אם יש חמץ. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שטז אות ג)]. ואף אם ידוע שיש שם חמץ, אם אין יכול להגיע אליו רק על ידי פירוק הכלי, מספיק לבטלו ואין צריך להוציאו. [ע"י שו"ע (סי' תלב סעי ח) ומ"ב (ס"יק כט)].

ה. מחסן

מחסן שלפעמים מכניסים לתוכו חמץ, חייב בדיקה, אפילו אם אינו יודע אם יש בו עתה חמץ. [מ"ב (סי' תלו ס"יק יא)]. ואף אם אין רגילים להשתמש בו בחמץ אלא שפעמים נכנס לתוכו באמצע סעודתו כדי לקחת דבר מה, חייב בדיקה. [שו"ע (סי' תלב סעי ג) ומ"ב (ס"יק יד וטו)].

ו. בדיקת כיסי הבגדים

כיסי הבגדים שלפעמים נותנים בהם חמץ (או שפעמים נופל בהם חמץ, כגון כיס של החולצה וכדו'), צריכים בדיקה. [רמ"א (סי' תלג סעי יא) ומ"ב (ס"יק מח)]. ואם אין לו בית, אע"פ שחייב לבדוק בכיסים מ"מ אינו מברך על בדיקה זו, כמבואר בחק יעקב (סי' תלו ס"יק ז) וכן פסק הבה"ח (סי' תלב אות צא)]. ומ"מ מספיק לבדקם על ידי מישוש. [הגרשי"א זצ"ל (ספר הערות פסחים ח:)] ושבת הלוי (ח"א סי' קלו)]. ואם כבסו הבגדים עם חומרים שנוגמים החמץ מאכילת כלב, אי"צ בדיקה. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שי' אות ז)]. והכל לפי הענין שהרי פעמים על ידי כביסה רגילה אין החמץ נפגם.

ז. הצר פתוחה

מקום שמשופק אם יש בו חמץ, אם מצויים במקום זה ציפורים או שאר בעלי חיים שאוכלים חמץ, כגון בחצרות פתוחות, אינו צריך לבדוק, כי תולים שאכלהו. אולם במקום שיודע בוודאי שהיה בו חמץ, אף אם מצויים שם בעלי חיים חייב לבדוק, לפי שאין ספק מוציא מידי ודאי. [שו"ע (סי' תלג סעי ו) ומ"ב (ס"יק כו)]. ועי' בכה"ח (אות 8) שאם כבדו אותו מקום הוי ס"ס, ספק אכלהו ספק הלך ע"י כמבור וא"צ בדיקה]. וי"א שאם בתוך לו יום קודם החג ודאי היה שם חמץ, אף שעתה הוא ספק הרי הוא חייב בבדיקה. [מ"ב (ס"יק כז) בשם המג"א]. וי"א שדוקא אם יודע שהיה שם חמץ בליל י"ד, אז אינו יכול לסמוך על אכילת בעלי החיים, אבל אם יודע שהיה חמץ קודם לכן אין צריך לבדוק. [מ"ב (ס"יק כז) בשם מקור חיים]].

ח. מרפסת שאינה מקורה

דין מרפסת שאינה מקורה כדן חצר הנ"ל. [הגרשי"א זצ"ל (הליכות והנהגות על הלכות פסח)].

ט. מכונית

לכתחלה יש לבדוק המכונית שברשותו אור לי"ד על ידי פנס. ומספק אין מברכים על בדיקתה כדן בדיקת כיסים הנ"ל. (ויכוון לפטור בדיקתה בברכת הבדיקה שבבית). ובדיעבד בברכת ביום י"ד לאור היום. [הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות ח)].

י. משרדים ומקומות עבודה

משרדים ומקומות עבודה, יש להזהר לבודקם בלילה לאור הנר, כדן בדיקת הבית. אלא אם כן כוללם במכירה לנכרי. [הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות ד)]. ואם המשרד הוא מקום משותף חל על כולם חובה לבדוקו כמבואר בסמוך, ויש לדאוג שעכ"פ א' יבדוק עבור כולם. **יא. מקום משותף**

רשות המשותפת לכמה אנשים (כגון חדרי מדרגות, מקלטים וכו'), חל על כולם חובה לבודקה. [ט"ו (סי' תמה ס"סיק ה) ומ"ב (סי' תלב ס"יק ח)].

יב. כחורי ישיבה בבדיקת הדרם

בחורים הדרים בישיבה חייבים בבדיקת חדרם, ואם בודקים אור לי"ד יברכו על הבדיקה. [הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות יז)]. ואם אינם נמצאים שם בלילה זה, יבדקו בלילה האחרון טרם שובם לבתיהם לקראת חג הפסח ללא ברכה. [גם (הגה כט)]. ואם שוהים תוך העיר (שממנה בא הישיבה) לכתחלה צריכים לבדוק בליל י"ד ניסן לאור הנר בברכה (ולא לפני כן ללא ברכה). ומ"מ אם מוכרים חמצם במכירת חמץ אינם חייבים לבדוק (וע"י התנאים בזה לקמן). ובאופן זה עדיף להתחייב בבדיקה במקום אחר (כגון בביתו).

יג. בתי כנסיות

בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שמכניסים בהם חמץ. [שו"ע (סי' תלג סעי י) ומ"ב (שם ס"יק ח)]. ומברכים על בדיקה זו. אלא שמחמת שיש חולקים בזה, הממונה לבדוק שם יכוון לכתחלה כשבודק ביתו לפטור גם בדיקה זו. [ע"י במ"ב (סי' תלב ס"יק ז)]. וכן נקטו הדעת תורה (סי' תלב סעי ו) והאור לציון (ח"ג פ"ז אות יד)]. ויזהר שלא להפסיק בדבור כמבואר לעיל.

יד. מקומות שניקו לצורך פסח

מקומות החייבים בדיקה שניקום היטב לפני זמן בדיקת חמץ, מנהג העולם לבדוקם בשעת הבדיקה דרך העברה בלי חיפוש. [מחז"ב (שם אות ו) הובא בשערי תשובה (שם) והמ"ב הזכיר סב"א זו בסי' תל"ב (שעה"צ אות יב) בשם הפתי"ש בשם עמק הלכה (להג"ח זאב וולפא אבי"ד זעמל או"ח סי' קכח)]. ובזמננו שאי שכיחים חורים וסדקים ניתן לסמוך על מנהג זה. [הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פ"ה אות א ואות יב), והגרנ"ח"פ שינברג זצ"ל (חוקת הפסח אות א בהגה עמי א)]. וכן דעת הגריש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פי"ב הגה' 7 שבות יצחק פי"ו), ועי"כ נקט דהנחת הפתיתים הוי חיוב מדינא (עי' בזה לעיל). ובאור לציון (ח"ב פי"ז אות טו) מחמיר בזה. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון רט"ו].

טו. הגר עם שכנים העלולים לזרוק חמץ במקומות המשותפים

הדר בבני עשש בו שכנים העלולים לזרוק חמץ במקומות המשותפים (חדר מדרגות, חצר וכדו'), לכתחלה ימכור וכותנו במקומות אלו לעכו"ם (אם אין דרכו להשתמש בהם, או יתנה במכירה שיהיה רשאי להשתמש בהם בשעת הצורך). [וכמו"כ ניתן להפקיר מקומות אלו לפני ג' כמ"ש בתשובות והנהגות (ח"א סי' רפט וח"ב סי' ר"א אות יא)].

חמץ שאין צריך לבדוק אחריו

א. פירוויב שאין בהם כזית (בדיקת ספרים)

י"א שאין חובת הבדיקה אלא לחפש פירוויב שיש בהם כזית, אבל פירוויב שאין בהם כזית אינם חשובים וממילא בטלים. [פרי"ח (סי' תמד ס"יק ד וסי' תמב ס"יק ז-ח)]. וכן מבואר במ"א (סי' תס ס"יק ב וסי' תמד ס"יק ו וס"יק יח)]. ויש מחמירים בזה. [חיי"א (כלל קיט אות ו), מחנה ישראל (פ"ד אות ה) והזו"א (סי' קטו ס"יק יח)]. ולפי דעה זו יש לבדוק הספרים משום חשש פירווין (או למכרם לעכו"ם)]. והעיקר כדעה הראשונה. [כן נראה מהמ"ב (סי' תלג שעה"צ לג)]. וכן דקדק מדבריו הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ה הגה' ח). ועי' לקמן לענין ביעור פירוויב חמץ שגם מוכח כן. ועי' עוד באור לציון (ח"א סי' לב) שהמנהג דלא כהחזו"א. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון רט"ו].

ב. פירוויב הנמצאים בסדקי הרצפה (למחמירים לעיל)

אף לדעת המחמירים שיש חובת בדיקה על פירוויב פחות מכזית, מ"מ אם יש פירווין בסדקי הרצפה, כל שאין בחמץ צייל שלם אינו חייב לבערם, דהרי עשויים להדרס. [חזו"א (סי' קכב ס"יק ח)].

דינים השייכים לאחר הבדיקה

א. מצא המין לאחר הבדיקה

מצא חמץ בביתו לאחר הבדיקה, אף על פי שידוע בבירור שלא היה חמץ זה בביתו בשעת הבדיקה, אינו חייב לבדוק שנית את כל הבית, ואין לחוש שמא נכנס חמץ נוסף. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות כב)].

ב. נכנס תינוק עם המין במקום כדוק

אם תינוק נכנס לבית בדוק ולחם בידו, אם מצא אחריו פירורים, חזקתו שאכלו, ואלו פירורים שנפלו ממנו בשעת אכילה. [שו"ע (סי' תלח סעי' א') ומי"ב (סי"ק א)]. ודוקא אם מצא פירורים אינו צריך לחזור ולבדוק, אבל אם לא מצא פירורים צריך לחזור ולבדוק, שאין הספק שאפשר שאכלו מוציא מחובת ודאי בדיקה. [מי"ב (סי"ק ז)].

ג. נכנס עם לחם פחות מנזית

לדעת הסוברים שאין חובת בדיקה על פחות מכזית (ע"י לעיל שכן דעת רוב הפוסקים), אם ראה את התינוק נכנס עם לחם פחות מכזית א"צ לחזור ולבדוק בכל אופן.

ד. לא ראה שהתינוק נכנס עם המין

אם לא ראה שהתינוק נכנס עם חמץ, א"צ לחשוש שמא נכנס עם חמץ. [ע"י בשו"ע שם ובנו"כ].

ה. ילד שנכנס עם המין במקום כדוק

דין הנ"ל הוא דוקא בתינוק שאין בו דעת, אבל אם יש בו דעת, נאמן לומר שאכלו כולו ואין צריך לחזור ולבדוק. [מי"ב (ססי"ק ז)]. ותינוק שיש בו דעת הוא כבן תשע שנים, ואם הוא חריף אפילו הוא בן שש. [ע"י בתורת חטאת (כלל פא' אות ח), בשו"ד (סי' קטו סיי"ק יב) ובחכ"א (כלל סז' אות ד)]. והכל לפי חריפותו של הקטן.

ו. לא מצא כל החמץ ששמר בצד

הניח תשע חתיכות לחם ומצא שמונה וכדומה, אינו צריך לחזור ולבדוק (אלא אם כן היו קשורים יחד), ובתנאי שביטל או יבטל החמץ. [מי"ב (סי' תלט סיי"ק טז - יז)].

היוצא מביתו לימי הפסח

א. יוצא מביתו ויתר משלשים יום לפני הפסח

העוזב ביתו יותר מל' יום קודם הפסח למקום רחוק, אינו צריך לבדוק את הבית שיוצא ממנו, ובערב פסח יבטל החמץ. [שו"ע (סי' תלו סעי' א') ומי"ב (סי"ק ה). ומש"כ במקום רחוק, כ"כ במי"ב (סי"ק ט). וע"י באור לציון (חי"ג פי"ז אות יח) שבהז"ח דוקא אם יוצא לחו"ל חשיב רחוק. וע"י עוד במי"ב (סי"ק ה) שבאופן שידוע שבדאי יש לו חמץ, י"א שצריך לבערו ויש מקילים].

ב. דעתו לחזור

אם דעתו לחזור לביתו קודם או תוך ימי הפסח, צריך לבדוק לפני שעוזב. [שו"ע (שם) ומי"ב (סי"ק ח)].

ג. יוצא מביתו תוך ל' יום לפני הפסח

העוזב ביתו קודם לל' יי"ד ניסן תוך ל' יום קודם הפסח, אף אם אין דעתו לחזור לביתו עד לאחר הפסח, חלה עליו חובת בדיקת חמץ. ועליו לבדוק בלילה שלפני יציאתו לאור הנר ללא ברכה, ואם אי אפשר לו לבדוק בלילה שלפני יציאתו לבדוק קודם לכן. [שו"ע (סי' תלו סעי' א') וכה"ח (אות ו)]. וע"י באבני"מ (סי' שכב) שפירש הדיינו ל' יום קודם ליל יי"ד ניסן שהוא זמן בדיקת חמץ. וע"י בביאור הלכה (שם ד"ה' ולא) שהביא מח' לענין הברכה. וע"י בכח"ח (אות לט) שכתב דספק ברכות להקל. וכן נראה מהש"ט הלוי (חי"ט סי' קיח)]. וע"י בסמוך לענין היוצא לפני פסח ומשכיר ביתו לעכו"ם.

ד. למנות שליח

היוצא לפני פסח יכול למנות שליח שיבדוק ויבטל החמץ במקומו בליל יי"ד ניסן. וכן בני ביתו הגדולים יכולים לעשות כן עבורו (ובשעת הדחק יכול לסמוך על בדיקת נשים (קטנים)). [מי"ב (סי' תלו סיי"ק א)].

ה. הבית שייך לעכו"ם

ישראל היוצא מבית השייך לעכו"ם תוך ל' יום, דעת השו"ע (סי' תלו סעי' א) שצריך לבדוק אחר חמצו כדי לבערו. ואף על פי שעתידי להכנס עכו"ם במקומו מ"מ הדין כן, כי חלה המצוה עליו לבער חמצו. אולם אם עתידי להכנס עד הפסח לבית אחר, בודק שם ואין צריך לבדוק במקום הראשון (וכן אם עתידי ישראל אחר להכנס במקומו החיוב חל על השנו). אמנם דעת הרמ"א (שם) להקל שכל שעתידי להכנס שם עכו"ם אין צריך לבדוק. ודעת החק יעקב (שם) לקבלת אפילו אם עדיין העכו"ם לא נכנס בבית כיון שהישראל הפקיר חמצו. ומסקנת המי"ב (סי"ק לב) שאם נכנס בו הנכרי יש להקל.

ו. המשכיר ביתו לעכו"ם (מכירת המין)

הנ"ל נפטר מבדיקה. [וכי"כ החת"ס (או"ח סי' קלא)]. ולדעת השו"ע עליו לבדוק אלא אם כן מתחייב בבדיקה במקום אחר. ולענין אם צריך למוכרו או להשכירו ביום י"ג או יי"ד ע"י לקמן.

ז. המתארח בבית של אחרים ויהדו לו הדר

המתארח עם משפחתו בבית הוריו וכדו' לקראת ימי החג, ויחדו לו חדר מיוחד שהוא דר בו עם משפחתו (אפי' ללא קבלת קניין), בודקו אור ליי"ד בברכה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות יח)].

ח. המשכיר בית להבית

המשכיר בית לחבירו לפני יי"ד ניסן לצורך יום יי"ד ואילך, וקנהו בא' מהדרכים ששכירות קרקע נקנת בו (בכסף, בשטר, בחזקה או בקנין סודר), אם מסר לו המפתח לפני ליל יי"ד, על השוכר לבדוק, ואם לא מסר לו המפתח עד ליל יי"ד על המשכיר לבדוק. [שו"ע (סי' תלז סעי' א)]. ויש סוברים דבמסירת מפתח לבד קודם ליל יי"ד חלה חובת הבדיקה על השוכר (משום דאין המשכיר יכול להכנס בו שאין המפתח בידו) ונכון להחמיר כשתי השיטות ועל כן יבדוק א' מהם והשני ימנהו להיות שליח שלו. [מי"ב (שם סיי"ק ב) ולענין מכירה געיי"ש במי"ב (סי"ק ג)].

ט. נוסע לפסח לבית הארחה

הנוסע לפסח להתארח במקום שידוע שלא בדקו שם החמץ כדין, חייב מן הדין לבדוק שם את החמץ. ולכן הנוסע לבתי מלון ובתי ארחה וכדומה, וידוע לו שלא בדקו שם החמץ, צריך לבדוק שם החמץ. [נהר"מ קצ"ל (חוט שני ח"יב עמי שז' אות ט)].

ביטול חמץ

א. ביטול המין

אף על פי שבדק אחר החמץ שברשותו וביערו, מ"מ חייבו חכמים לבטל החמץ. [מי"ב (סי' תלד סיי"ק ו)]. ואף מי שמכר חמצו לעכו"ם, עליו לבטל החמץ. (כך המנהג. והטעם כי על הצד שהמכירה לא תחול כדין מאיזה טעם, ע"כ"פ החמץ בוטל. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קל"ז)].

ב. זמן הביטול

יש לבטל החמץ מיד אחר הבדיקה. [שו"ע (סי' תלד סעי' ב)]. אלא שבביטול זה מבטל כל החמץ חוץ מהחמץ שמשויר למחר. [שו"ע (שם) ומי"ב (שם סיי"ק ז)]. ויש לחזור ולבטל כל החמץ לאחר שריפת החמץ (לפני שעה הששית שהוא סוף זמן שריפת החמץ). [שם ומי"ב (סי' תלד סיי"ק א)].

ג. לשון הביטול

נוסח הביטול נתקן לכתחלה בלשון ארמי. [ע"י בבאר היטב (סי' תלד סי"ה) הטעם בזה. וע"י עוד בגר"ז (שם קו"א' אות ד). וכתב הכה"ח (אות לו) שאם מבין הלשון לכתחלה יאמר בלשון זה]. ומי"מ מי שאינו מבין לשון ל' עליו לאומרו בלשון שמבין. [רמ"א (שם סעי' ב)].

ד. אמר בלשון שאינו מבין

אם אמר נוסח הביטול בלשון שאינו מבין, אם יודע לפחות ענין הביטול שידוע שמפקיר חמצו, יצא בדיעבד. אבל אם אינו מבין וסובר שאומר איזו תחינה, לא יצא. [מי"ב (סי"ק ט)].

ה. ביטל החמץ בלבו

יש לבטל החמץ בדבור. ואם ביטלו בלבו בלבד, בדיעבד (שעבר זמן הביטול ואינו יכול לחזור ולבטלו) ביטולו ביטול. [ע"י בשו"ע סימן תלי"ד (סעי' ב) שמבואר שצריך לומר נוסח הביטול. ומי"מ ע"י בסי' תל"ז (סעי' ב) שכתב שדי' בביטול בלב. ועיי"ש בביאור הלכה (ד"ה ומבטלו בלב) שהביא שכן עיקר להלכה].

מכירת חמץ

א. מכירת המין לעכו"ם

ישראל רשאי למכור או לתת במתנה גמורה חמצו לאינו יהודי, אפילו שידוע שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו. [שו"ע (סי' תמח סעי' א)].

ב. על מנת להפטר מהבדיקה

במקום שיש טרחא מרובה מחמת הבדיקה, יש להקל למכור או להשכיר מקום (סי"ק ב). ועיי"ש בסי' תל"ז (סי"ק לב). ומי"מ אינו ראוי להיפטר מהצוה, דהרי מצינו דבעידן דריתחא עשנינן על עשה, וכן הוא בגשמת אדם (סי' קיט אות ח) ועי"כ יש להשאיר עכ"פ כזית חמץ (ולא למכור לעכו"ם) כדי לקיים מצות "תשבייתו", וכן מבואר במי"ב (סי' תמה סיי"ק ז). וע"י לקמן בדיני מילוי השטר אות ג', האם יש למכור (או להשכיר) במכירת י"ג או במכירת יי"ד.

ג. בעלי מניות

בעלי מניות בחברות שברשותם חמץ, עליהם להחמיר ולמכור לנכרי המניות קודם פסח. [מנח"י (חי"ג סי' א' אות כו), הגריש"א זצ"ל (נתיבות שלום סי' קעג סעי' ט' אות לג) והגר"ש ואונר זצ"ל (מבית לוי ניסן סי' כו)]. וע"י בחשב האפוד (ח"א סי' פב) שמקל בוה].

ד. חברות ביטוח

בעל חברת ביטוח המקבל אחריות על נכסים וביניהם חמץ, אינו צריך למכור חמץ זה לעכו"ם. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ו אות א), כיון שאינו מקבל עליו שמירת החמץ בפועל אלא לשלם על הפסד].

מילוי השטר

א. מכירה על ידי שטר הרשאה

בזמנינו נהגו למכור החמץ על ידי שליח, והיינו שהקהל נותן לרב שטר הרשאה לבית הדין למכור החמץ עבורו, והקהל ממנה את הרב להיות שליח למוסרו לבית הדין, ובית הדין מוכר החמץ לעכו"ם.

ב. מכירת י"ג או יי"ד

מי שמחמת טרחא צריך להפטר מבדיקת חמץ בחלק מהחדרים וכדומה, על ידי השכרת המקום ומכירת החמץ לעכו"ם, י"א שצריך לעשות כן ביום י"ג ניסן. [חיי"א (כלל קיט אות יח) ומקור חיים (סי' תלו סיי"ק ד)]. ויש חולקים וסוברים שאף אם מוכר החמץ ביום יי"ד בניסן נפטר מהבדיקה. [בנין עולם (סי' כ)]. ואינו רשאי לביד המקילים, ומי"מ המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפ"ל. [מ"ב (סי' תלו סיי"ק לב)]. והמנהג להקל. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה הגה ו). וכן פסקו החו"א (חוט שני פסח עמי' קז) והאור לציון (חי"ג פי"ז אות יט)].

ג. איזה המין נמכר במכירת י"ג (למהמירים לעיל)

במכירת יום י"ג משכירים לעכו"ם את המקומות שרוצים להפטר מלבדוק. גם מוכרים החמץ שאינו ידוע המונח בהם. אבל שאר החמץ שבבית שיתכן שירצה עדיין לאוכלו מוכרים לנכרי רק ביום יי"ד. [נהר"מ קצ"ל (חוט שני פסח עמי רג)].

ד. הדר בדירה שכורה

הדר בדירה שכורה רשאי להשכירה לעכו"ם על ידי המכירה המקובלת, על מנת להפטר מבדיקת חמץ. [ע"י מ"ב (תמח סיי"ק ט), דברי מלאכי (חיד' סי' כב), בצל החכמה (חיו' סי' לה) ותו"ה (חיו' סי' ריט) ואכמ"ל].

ה. קנין סודר

הממנה שליח אע"פ שמעיקר הדין לא צריך קנין, מ"מ לענין מכירת חמץ נהגו לכתחלה לעשות קנין חליפין להראות שגומר בלבו למכור. [ע"י רמב"ם (מכירה פ"ה הי"א - ג)]. וע"י עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון שלי"ח].

ו. מכירה על ידי שליח או דרך הטלפון

מי שאין בידו למסור השטר הרשאה בעצמו, יכול למנות שליח במקומו, ויכול לעשות כן אף ע"י הטלפון. [הגרשו"א זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פי"א אות ד)].

ז. החמץ נמצא בארץ אחת והבעלים בארץ אחרת

כשהחמץ נמצא במקום אחד והבעלים במקום אחר, ובמקום שהבעלים נמצאים הוא עדיין קודם התחלת ששעות, והחמץ מונח במקום אשר לפי ערך שעות היום הוא אחר ששעות או לפני וכדומה, י"א שהולכים לפי המקום שהחמץ מונח שם. [עונג יו"ט (סי' לו) וכה"ח (סי' תמג אות יז)]. ודעת רוב הפוסקים שהולכים לפי המקום בו בעלי החמץ נמצאים. [לבושי מרדכי (תנ' סי' מז) וארץ צבי (ח"א סי' פג)]. ומי"מ לכתחלה יש לחוש לדעה ראשונה. ועל כן אם החמץ נמצא במקום שלפני ערך שעות היום, יגיע זמן ביעור חמץ קודם שיגיע זמנו במקום שנמצא בעל החמץ ישתדל למכור את החמץ קודם שיגיע זמן זה. [אנ"מ (ח"ד ססי' צה) ומנחת יצחק (ח"ו סי' כה ד"ה' ומי"מ למעשה)].

ח. שימוש במקומות שנמכרו במכירת י"ג

המוכר חמצו במכירת י"ג ומשכיר גם מקומות להפטר מבדיקה, רשאי להשתמש בהם רק בצורה עראית כמבואר לקמן לענין השתמשות בפסח במקומות שהושכרו לעכו"ם. ועל כן מקומות שצריכים להשתמש בהם עד זמן איסור חמץ, ישכירם במכירת יי"ד, או עכ"פ יתנה שיהיה לו רשות להכנס שם עד פסח.

חמץ הנמכר לנכרי בימי הפסח

א. להכנס בהדר הנמכר לעכו"ם בימי הפסח

אין להכנס לחדר המושכר לעכו"ם. אולם אם שכת משהו הנצרך לפסח מותר להכנס בו (אף בפסח). [נהר"מ קצ"ל (חוט שני ח"יב עמי שיה)]. והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ו אות ח) נקט להקל במקום צורך גדול].

ב. שימוש בתרופות שנמכרו במכירת המין

אף על פי שנוהגים לכלול התרופות במכירת חמץ משום חשש תערובת חמץ. מ"מ לצורך חולה וכדומה מותר להשתמש בהם, כי בית הדין מתנה מראש עם הנכרי שירשה לישראל להשתמש בהם במידת הצורך. [כן נוהגים בתי' דינים מהכשרים המהודרים במכירת חמץ]. ועיין בסמוך לענין לקיחת תרופות בפסח.

ג. מצא המין בביתו בימי הפסח

אם מצא חמץ בפסח חייב להוציאו מרשותו ולבערו. [שו"ע (סי' תמו סעי' א') ומי"ב (שם)]. ואם מצאו בשבת או יו"ט שאסור ליטלו משום מוקצה, וכמו כן אסור לשורפו, עליו לכסותו בכלי, ובמוצאי שבת או מוצאי יו"ט יבערו. [שו"ע (שם) ובמי"ב (שם)]. ובזמנינו שמוכרים החמץ לעכו"ם, אם מצא חמץ אפילו מהחמץ שלא פירט בשטר מכירה אינו חייב לשורפו, ויעשה מחיצה. [ש"ט הלוי (חי"ט סי' שח אות ב)]. ואם אינו יכול לעשות מחיצה הרוצה להוליכו למקום שהחמץ של הגוי נמצא שם יעשה כן על ידי עכו"ם, ואם אין עכו"ם יכול סלקו בעצמו ויגלה דעתו במפורש (בפה מלא) שלא רוצה לזכות בו. [ש"ט הלוי (חיו' סי' נג)].

דין החמץ במוצאי החג

א. לחזור לקנות החמץ מהגוי במוצאי החג

כיון שמכירת החמץ לעכו"ם צריכה להיות מכירה גמורה בלי הערמה, אחר הפסח כשיחזיר הנכרי החמץ לישראל צריך לקנותו באחד מדרכי הקנאה ולא לקבל ממנו החמץ בחזרה סתם. [בה"ש (סי' תמח סעי' ג ד"ה מכירה גמורה), ועיי"ש אופן ההקנאה]. ומ"מ הרבה נוהגים להנות מהחמץ במוצאי החג אף על פי שעדיין הבית דין לא קנה החמץ בחזרה מהעכו"ם, כי העכו"ם אינו מקפיד בכך. ועוד שיש שכתבם בשטר שהעכו"ם נותן רשות להחזיר החמץ, ומנח"י (ח"ו סי' מ"ה ד"ה הנה גם)].

ב. במוצאי השנייד לבני הוי"ל **(שמצלב הוא יו"ט שני)**

במוצאי החג חוזרים וקונים החמץ בחזרה מעכו"ם, אף על פי שיש אנשים מחו"ל שאצלם עדיין יו"ט, מ"מ אין עליהם לחוש שיקנו החמץ בפסח, דכיון שאין רצונם לקנותו עכשיו כלל אינם קונים בעל כרחם (ולרווחא דמילתא יש ב"ד שמתנים עם העכו"ם שחמץ של בני חו"ל קנויים לו עד אחר יו"ט שני). [מנח"י (ח"ו סי' מה) כי למאן דלא ניחא ליה בודאי לא יוכל להקנות להם בע"כ דידהו, ולא קנו החמץ בהקנאה דידיה. ועי' מקראי קדש (ח"א סי' עג) ויו"ט שני כהלכתו (פ"ז הנה ח)].

ביעור חמץ

א. ביעור המין

צטוינו בתורה לבער או לאבד החמץ מרשותנו. [שו"ע (סי' תמג) ומ"ב (סי"א)]. וניתן לאבדו על ידי שריפה, או על ידי שמפורר החמץ לפירורים דקים וזורה אותם לרוח, או וורקו לים או לנהר. ומ"מ המנהג לשורפו. [שו"ע ורמ"א (סי' תמה סעי' א) ומ"ב (שם)].

ב. זמן ביעור החמץ

מהתורה חיוב ביעור חמץ אינו אלא מתחלת שעה שביעית [דהיינו חצות] של יום י"ד ניסן. אלא שחכמים חיבו לבער החמץ שעה זמנית קודם לכן והיינו בתחילת שעה ששית. [ע"י בפסחים (א')]. וכיון שיש לבטל החמץ לאחר ביעורו, יש לשרוף את החמץ קודם שעה הששית ואחר כך יבטלנו קודם שיתוחל שעה ששית. [מ"ב (סי' תלד ס"ק יב)].

ג. להשאיר כזית חמץ על מנת לקיים מצות ביעור

נכון שלא למכור לעכו"ם כל החמץ הנשאר ברשותו, על מנת לקיים מצות השבתה בשעה ששית בחמץ שלו. ולכל הפחות ישאיר כזית חמץ. [מ"ב (סי' תמה ס"ק י' וס"י תלו)]. [ובתי הדינים מההכשרים המהודרים מתנים עם עכו"ם במכירת החמץ, שיקנה החמץ רק בסוף השעה הששית, על מנת שיוכלו לעליהם לקיים מצות שריפה בחמץ שלהם].

ד. פירושים שאין בהם ביזה

י"א שאין חובה לבער פירורים שאין בהם כזית, משום שממילא בטלים. [ע"י ברא"ח הובא בשלטי"ג (פסחים יד. ברי"ף) ובמרה"ם חלאהו (פסחים ו' ג). וכן פסק הפ"ח (סי' תמד ס"ק ד' וסי' תמב ס"ק ז'-ח). וכן מובאר במ"א (סי' תס ס"ב ב' וסי' תמד ס"ק ו' וס"ק יח)]. וי"א שחייב לבער פירורים פחות מכזית. [ח"י"א (כלל קוט אות ו'). והזו"י (סי' קטז ס"ק יח)]. ולמעשה אם מצא פירורי לחם טוב לבערם (ואם הם קצת מטונפין אינם צריכים ביעור). אולם אם מצא פירורי בצק צריך להחמיר לבערם. [ע"י במ"י (סי' תמב ס"ק לג) לענין חובת ביעור שמעמד להחמיר דחייבים לבער פירורים (שאינם מטונפים כלל) אפי' הם פחות מכזית (אפי"ח הן תוך כלי שבכה"ג ודאי מצטרפם אפי"ח עם דבוקים אליו כדי לחזקו). ועיי"ש (סי' תס ס"ק ט) שזה בפירורים חבץ שעי"כ יכבוד הבית יתקבצו יחד לשעויר כזית, אבל פירוי לחם דכל פירור הוא בפני"ש, מתבטלים מאליהם. אלא דעי' עוד שם (סי' תמד ס"ק טו) דמ"מ טוב לבער גם פירורי לחם].

אכילת קטניות

א. אכילת קטניות בפסח

מנהג אשכנז להחמיר שלא לאכול קטניות בפסח. [רמ"א (סי' תג סעי' א)]. ונאמרו ב' טעמים בחומרא זו: [א'] כי לפעמים התבואה מעורבת במיני קטניות ואי אפשר לברר יפה ויבא לידי חמץ שכאיפא אם יושלם. [ב'] כמה פעמים טוחנים אורזו ושאר מיני קטניות לקמח, ופעמים שאופנין כן בו מהם לחם, ויש עמה הארץ שלא יבחינו בין קמח זה לקמח של מיני דגן ובין פת לפת של מיני דגן, ואתי לאקולי גם בפת וקמח של מיני דגן, לפיכך החמירו עליהם לאסור כל פת וכל תבשיל. ואפילו לבשל אורז וקטניות שלמות גם כן אסרו משום לא פלוג, ועוד דדילמא נמצא פסח גרעינין של מיני דגן. [מ"ב (ס"ק ו'). ועי' בביאור הלכה (ד"ה ויש)].

ב. אכילת קטניות ערב פסח

י"א שאסור לאכול קטניות ערב פסח אחר חצות. [ח'ק יעקב (סי' תעא סי' ב), מהרש"ם (ח"י"א סי' קפג ד"ה הנה) ושבט הלוי (ח"ג סי' לא)]. וי"א שמצד הדין מותר אלא שנהגו שלא לאכול, ועל כן בשעת הצורך אפשר להתיר. [הגרש"י"א זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פט"ו הגה 42)].

ג. להשהותם בבית

מותר להשהות מיני קטניות בבית בפסח. [רמ"א (שם סעי' א)]. והיינו אפילו נפלו עליהן מים מבשאר תבואה כה"ג אסור להשהות בהא לא גזרינן דלא קבלו עליהו רק לאסור אכילתן. והוא הדין שמותר ליהנות מהן. [מ"ב ס"ק יב].

ד. הנאה מקטניות

קטניות אינם אסורים בהנאה ועל כן מותר למכור ולקנות קטניות. וכן מותר להדליק שמן קטניות. ועל זה האתכילם לבהמתו. [רמ"א (סי' תג סעי' א) ומ"ב (ס"ק ו)].

ה. נפלו תוך התבשיל

אם נפלו תוך התבשיל אין אוסרים בדיעבד. [רמ"א (שם)]. ומ"מ אותם גרגרין שמוצאים צריך לורקם אלא אם כן אינם ניכרים. [מ"ב (ס"ק ח)]. וכל זה כשיש על כל פנים רוב בהיתר שאם לא כן לא מקרי תערובת. [מ"ב (ס"ק ט)].

ו. ביטול בכלים הנתועים בקטניות

כלים שנתבטלו בהם מיני קטניות או הם בני יומם אסור לבשל בתוכם, ורק במקרה שכבר ביטל בתוכם יש להתיר. [קובץ תשובות (ח"ג סי' פא אות ו)]. וכן בשעת הדחק כשמתארח אצל אנשים שלא יבינו ועלולים להפגע מכך, ניתן להקל באינו בן יומו. [הגרש"י"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ט אות ד)]. וע"י עוד בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון ש"ו.

א. כלי אינו בן יומו בלוע בקטניות

כלי שבושלו בו קטניות ואינו בן יומו י"א שמותר לבשל בו לכתחלה. [כה"ח (סי' תג אות כז)]. ויש מחמירים. [הגרש"י"א (הליכ"ש פי"ד הגה 102)]. ובשעת הדחק יש להקל. [הגרש"י"א זצ"ל (שם)].

ה. ספרדיה הנשואה לאשכנזי

אשה ספרדיה הנשואה לאשכנזי נוהגת כבעלה ואסורה בקטניות, ואם אין בעלה מקפיד אינה צריכה לנהוג איסור. [הגרש"י"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד אות ב). ועי' בתש"ב (ח"ג סי' קטט) ובפנים מאירות (ח"ב סי' קה) וע"י בסמוך].

ט. אשכנזיה הנשואה לספרדי

אשכנזיה הנשואה לספרדי יכולה לנהוג בהיתר קטניות אם זהו רצון בעלה. [ע"י בפנים מאירות (ח"ב סי' קה), באג"מ (אוי"ח סי' קנח) ובהליכ"ש (פי"ד אות ב) ועי' עוד בארחת רבינו (ח"ב עמ' פג) בשם החזו"א שדעתו שמ"מ א"א לכופה על כך]. וי"א שלא צריכה התרה. [אג"מ (שם) ועי' במנח"י (שם)].

י. טלטול קטניות בשבת ויו"ט (לנהוגים בהם איסור)

אף מי שנוהג איסור בקטניות, ראשי לטלטלם בפסח, ואין בהם משום מוקצה, מחמת שהן מותרות למי שאינו נוהג בהן איסור. [חזו"א (סי' מט ס"ק טו - טז). וכ"כ השיש"כ (פי"כ הנה קיב ואת לז)].

יא. לבשלם בחול המועד לצורך מי שנוהג בהם היתר

י"א שמי שנוהג איסור בקטניות לא יבשל אותם לצורך מי שנוהג בהם היתר משום חשש מראית העין. אבל אם עושה איזה היכר שאינו מבשל לעצמו מותר. [רב פעלים (ח"ג סי' ט) וכה"ח (סי' תג אות יז)]. ויש מקילים בזה. [כן מוכח מהרע"א והחת"ס (הובאו בחת"ס או"ח סי' עט ד"ה זה) דלא חששו לזה]. וכן עיקר. [וכן יוצא מהש"ד (יו"ד סי' פז ס"ק ז) דכל שניתן לתלות שהוא לצורך חולה אין חשש מרה"ע וכן הוא בי"ד כמבואר להלן שחולה רשאי לאכול קטניות בפסח. והכא עדיף מהא דהש"ד דהרי שכיהי מבני עדות המזרח האוכלים קטניות בפסח. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רס"א].

יב. לבשל ביו"ט קטניות לצורך מי שנוהג בהם היתר

י"א שמי שנוהג איסור בקטניות, אסור לו לבשלם ביו"ט לצורך אחרים הנוהגים בהם היתר או לצורך שבת החל במוצאי החג כיון דלא חזי ליה. [הלכות קטנות (ח"א סי' קיא) וכנה"ג (אוי"ח סי' סג)]. ויש סוברים שמותר לו לבשלם (ואם עשה עירוב תבשילין, רשאי לעשות כן לצורך שבת החל במוצאי החג). [נע"מ (הובאו בחת"ס או"ח סי' עט ד"ה זה) ולוח ארי"י (לגרימ"ט סוף חודש ניסן). והבה"ח (סי' תט אות טו) כתב בשעת הצורך יש להקל. ועי' במנח"י (ח"ז סי' לג ז"ה ובכ"ן ובש"כ (פי"ב הנה ג)]. ועל המיקל בזה להזהר ליחד כלים מיוחדים לצורך בישולם. [ע"י במהר"ם שיק (סי' רמא). וכן פסקו הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"א עמ' מד) והגר"ק זצ"ל (חוט שני פסח פי"ב ס"ק יב)].

מה בכלל קטניות

פתחה

כל דבר שהנאכל והנורע אחד, הוא קטניות. [ע"י ברמב"ם (כלאים פי"א ה"ח) ובחזו"א (שביעית סי' כז ס"ק ז' וס"ד"ה א"ח) ומנהג אשכנז להחמיר שלא לאוכלו בפסח. [רמ"א (סי' תג סעי' א)]. והארכנו לעל בעטם הדבר. ומבואר בפוטקים שיש כמה מינים שאינם גדרו קטניות אלא שהם גדלים כדרך חמשת מיני דגן וקטניות, או שעושין מהן תבשילים כעין קטניות וגם עליהם החמירו. [ע"י ברמ"א (סי' תסד) ומ"ב (ס"ק ח)].

א. בוטנים

י"א שבוטנים אינן בכלל קטניות לענין זה. [אג"מ (ח"ג סי' טג), שרידי אש (ח"א סי' ג) ושו"ת חבלים בנעמים (ח"א סי' ז)]. וי"א שהמנהג (כגון בירושלים) לאסור. [שו"ת תלמד להועיל (אוי"ח סי' ח) וחלקת יעקב (סי' יז)]. ובמקום שאין מנהג ידוע אין להקל. [אג"מ (שם)].

ב. שמן בוטנים

שמן בוטנים מותר אך בררו הבוטנים היטב מחשש דגן, והשמן הופק לפני פסח. ובמקום שנהגו בו איסור אין להקל. [בעל הר צבי (מקראי קדש פסח ח"ב סי' ס) וחלקת יעקב (שם)].

ג. שמן כותנה

שמן כותנה י"א שאם נעשה בהכשר מותר. [בעל הר צבי (מקראי קדש פסח ח"ב סי' ט) ושכן שמע מהר"י"א סובליב"ק. וכן דעת בעל האג"מ (סידור פסח כהלכתו פט"ו הנה 26)]. וי"א שאין להשתמש בו לפסח. [מנח"י (ח"ג סי' קלח), קובץ תשובות (ח"ג סי' פא) והגרש"י"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד אות יז)].

ד. תפוח אדמה

תפוח אדמה אינו בכלל קטניות. [הגרש"י"א זצ"ל (פי"ד אות כח והגה 109) ואג"מ (ח"ג סי' טג) דלא כהנשמת אדם (פסח סי' כ)].

ה. קמח תפוח אדמה

יש מקומות שנהגו שלא לאכול קמח תפוח אדמה. אולם המנהג הפשוט להקל בזה. [דברי מלאיכל (ח"ב סס"י קיב), אג"מ (ח"ג סי' טג) ועוד].

ו. קפה

פולי קפה אינם בכלל קטניות. ויש שנוהגים להחמיר. [ע"י בשע"ת (סי' תג ס"ק א)].

ז. גרעינים שבתוך הפרי

האכול פרי ובתוכו גרעינים (כגון אבטיח או דלעת) אין בבליעת הגרעין משום איסור קטניות. [הגרש"י"א זצ"ל (פי"ד אות כז) והגר"ק זצ"ל (חוט שני עמ' קסא)].

ח. קטניות חיים ללא מוגע במים

יש מתירים לאכול קטניות חיים שלא באו עליהם מים. [גרי"ז (סי' תמד אות ה)]. ואף אם באו עליהם מים אם שמרו אותם מחמוץ וכגון שאפו מהם מצות י"א שמותר. [ח"י"א (כלל קצו אות א) ודעת תורה (סי' תמד)]. ויש אוסרים בכל זה. [שואל ומשיב (ק' ח"א סי' קעה) וכה"ח (אות יח). ובמנח"י (סדור פסח כהלכתו פט"ו הנה 29) כתב שמנהג ירושלים כהחמיריים]. והכל לפי המנהג.

ט. יי"ש הנעשה מקטניות

י"א שיי"ש שמעורב טעם הבא מקטניות אסור. [נשמת אדם (הלי פסח סי' לב)]. וי"א שמותר. [באר יצחק (אוי"ח סי' יא)].

חמץ וקטניות לצורך חולים

א. הולה באכילת המין לצורך רפואתו

איסור חמץ הותר לצורך חולה שיש בו סכנה הצריך לכך. [מ"ב (סי' תסו ס"סי"א) וכה"ח (אות ז)].

ב. המין שלא בדרך אכילה להולה שאין בו סכנה

חולה שאבבין ין בו סכנה אסור לו לאכול חמץ, מיהו אם צריך חמץ להתרפאות, כגון תרופה שיש בה חמץ ראוי לאכילה (ואין לה תחליף), רשאי לאוכלה שלא כדרך הנאתה [רמב"ם (יסה"ת פי"ה ה"ח), ש"ד (סי' קנה ס"ק יד) ומ"ב (סי' תסו ס"סי"א)], ושלא כדרך הנאתה, היינו כגון שיערבב בה דבר מר. [רמב"ם (יסה"ת פי"ה ה"ח), חזו"א (אוי"ח סי' קטז ססי"ק ז' ד"ה ש' חיים) ועוד]. או שיכרסנה בנייר וכדומה. [שו"ע (סי' תעה סעי' ג) ובשמה למלך (מא"י פי"ד ה"י-יא)]. וכן מועיל לעטוף בקפסולה נקייה המעורב במיניו ובתי מרקחות. [הבד"ץ (עדה חרדית (מ"ד) מדרוך הששורת עמ' 77) לענין תרופות בפסח שיש בהם משום איסור חמץ. אלא דשו"מ דדעת הגרש"י"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ה אות יח) להסתפק אות ב' ד"ה ובגדר], ועי' מה שהסתפק במנח"ש (ק' י"ז סי' יז אות ג). ולמעשה מסתימת הפוסקים משמע כהאוי"ל].

ג. דבר הולה שאין בו סכנה שהותר לו אכילה שלא בדרך

גדר חולה שאין בו סכנה להיתר אכילה שלא בדרך, הוא כמו שצינו בהלכות שבת (שו"ע סי' שכח סעי' יז) והוא שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אע"פ שהולך כבריא, בכלל חולה שאב"ס ינהנו. [נאר לציון (ח"ג פי"ח בהגה אות ב)].

ד. קמן באכילת המין לצורך רפואתו

תינוק אפילו חולה קצת הזקוק לתרופה שהיא חמץ גמור, ניתן לתת לו על ידי עכו"ם שיאכילנו מחמץ שלו (של העכו"ם) מחוץ הבית של ישראל. [מ"ב (סי' שמג ס"ק ה)]. ואם אי אפשר למצוא נכרי על כל פעם ופעם, יש להקל שישאיר העכו"ם חמץ בביתו של ישראל כדי שסיפק לתינוק לכמה פעמים, ויאמר בפרוש שאינו רוצה לקנות את החמץ, ויוצה לקטן שיאכיל לתינוק, אבל הוא בעצמו אין לו להאכילו, וכל זה אם אין התינוק מסוכן לזה. [ד"ש סכנה אין צריך לדקדק בכל זה. [מ"ב (סי' תג ס"סי"א)].

ה. אכילת קטניות לצורך רפואה

כשיש צורך באכילת קטניות לצורך רפואה, כגון בעמילן קטניות וכדו', אף לבני אשכנז המחמירים על עצמם שלא לאכול קטניות בפסח, מ"מ לחולה שאין בו סכנה (אם אין תחליף) שרירי אלא שמקום האפשר לתתם לפני (כלומר לתת אותם בשעה שהם רותחים) צריך ליתתם. [מ"ב (סי' תג ס"ק ז)]. ובתרופות כאלו אין אפשר לעשות כן כי התרופה עלולה להתקלקל. [ובלא"ה אם הקטניות צבתורפה נפסדו מאכילת כלב ליבא איסור כלל כמ"ש בשבות יעקב (ח"ב סי' ה). ועי' בנשמת אברהם (ח"א סי' תסו עמ' רסח ד"ה ובזמנינו) שברוב נפסל].

ו. קמן באכילת קטניות לצורך רפואתו

קטניות מותרים לצורך קטנים שיש להם מיחושים (אפילו אינם חולים) ולא צריכים לתיתתן. [הגרש"י"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ט אות ח - ט)]. ומותר לתת לו אף תוך פיו ואין בזה משום איסור ספיה לקטן. [שד"ח (חמץ ומצה סי' ו אות ו)].

ז. אופן הכנת קטניות לצורך חולה או לצורך קטן

כשמבשל קטניות לצורך חולה או לצורך קטן (עיי לעיל אופנים המותרים) צריך לייחד כלים מיוחדים לצורך הקטניות. [מהר"ם שיק ס"י רמא]. וכן פסקו הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי חי"א עמי מד) והגרניק זצ"ל (חוט שני פסח פ"יב ס"ק יב)]. ומ"מ יכול לבשלם על כירה שמבשל בה גם לפסח ויקפיד לנקותה לאחר השימוש ויזהר שלא יתזו מהתבשיל מקטניות על מאכלים אחרים [ומ"מ בדיעבד אם ניתז, אם יש רוב, התבשיל מותר כנ"ל]. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (סם)].

ח. השש המזן וקטניות בתרופות

עיי משי"כ בזה לעיל לענין בכשרות המוצרים לפסח.

תעניות בכורות

א. חיוב

הבכורות מתענין בערב פסח, והטעם זכר לנס שניצלו ממכת בכורות. [שו"ע (סי' תע סעי' א)]. ואף מי שאינו בכור אם יש לו בן בכור, האב מתענה בעד בנו עד שיגדל. [הרמ"א (סם)].

ב. חיוב הנשים

נשים פטורות מתענית זו. [רמ"א (סם)]. וכן הוא לעדות המורה כמ"ש במחז"ב (שם ס"ק ב), הבן איש חי (פ"ר צו) והאור לציון (חי"ג פ"ב אות ב)].

ג. בכור הבא אחר נפלים

בכור הבא אחר נפלים חייב להתענות. [מ"ב (שם ס"ק ב)].

ד. יוצא דופן

י"א שבכור יוצא דופן (נולד על ידי ניתוח קיסרי) פטור מלהתענות. [כה"ח (שם אות ג)]. וי"א שחייב להתענות. [הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' שה ס"ק ה) ותשובות והנהגות (חי"ג ס"י קיג)]. ועל כן ישתדל להשתתף בסיום מסכת כדי להיפטר מהתענית לכולי עלמא.

ה. קשה עליו התענית

אדם שהתענית קשה לו ואחר התענית אין יכול לאכול רק דברים קלים ובשיעור מועט מאד וקרוה הדבר שעל ידי זה לא יוכל לקיים אכילת מצה ומרור ושתיית ד' כוסות כתיקונם מוטב שלא להתענות כדי שיקיים מצות הלילה כתיקונם ומ"מ בזה טוב יותר שיאכל רק מיני תרגימא. [מ"ב (שם סס"ק ב)]. וישתדל להשתתף בסיום מסכת כדי להיפטר מהתענית. [מבית לוי (חי"א עמי' לט)].

ו. חיוב תענית למסוים מסכת

נוהגים כהיום להקל ולאכול בסעודת סיום מסכת, ואף שהבכורים עצמם לא למדו את המסכת מ"מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצוה מצטרפים לסעודתו, והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שסיים ומסיים לפניהם המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואחר כך עושין סעודה. [מ"ב (שם סס"ק ז)]. ועיי במנח"י (חי"ב סי' צא אות ז) שביאר הטעם שנהגו להקל בזה].

ז. סיום משניות

י"א שאין סומכים אלא על סיום מסכת גמרא ולא על סיום מסכת מהמשניות. ובשעת הדחק יש מקום להקל בזה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ח הגה ט)].

ח. סיום מקרא הנלמד בעיון

מי שלמד כל החומש בעיון על פי פירושים על הפסוקים, וכן חבורה שלומדים מקרא בעיון והרב דורש לפניהם מדרשות הז"ל על הפסוקים, כשמסיימים, סעודתם סעודת מצוה ופוטרת מתענית בכורות. [אג"מ (חי"א סי' קנז)].

ט. לא מבין דברי המסוים

י"א שעל מנת להפטר על ידי הסיום צריך שיבין מה שלומדים בעת הסיום. [הגר"ח פלאגי ט'] חיים לראש דף י"ב) והבן איש חי (פ"ר צו אות כה)]. והמנהג להקל בזה.

י. לא משתתף בסיום רק בסעודה

אם לא משתתף בסיום מסכת אלא רק אוכל ושותה עמהם בדיעבד נפטר מהצום. [בעל הקהלות יעקב (הובא בתשובות והנהגות חי"א סי' ש וחי"ג ס"י קיד)]. ועיי במנחת יצחק (חי"ט סס"י מה) אם לא היה בשעת הסיום אם מסייע לעשות הסעודה סגי. ועיי ביאור הלכה (סי' תקנא)].

יא. אכילת שיעור כזית בסעודת הסיום

לכתחלה יש לאכול שיעור כזית מזונות או עכ"פ תמרים, ולא יסמוך על שתיית י"יש וכיוצא. ואף על פי שהמנהג להקל אף בזה מ"מ יש להקפיד בדבר. [עיי' במנח"י (חי"ט סס"י מה) ובתשובות והנהגות (חי"ג ס"י קיד)]. וכן נקט האור לציון (שם אות א)].

יב. אכל משאריות הסיום בביתו

אם שלחו לו מהסעודת מצוה לביתו אינו נפטר מהתענית. [עיי' ברמ"א סי' תקסח סעי' ב] ובא"ר (סי' תקנא ס"ק כה)].

יג. עשה סיום יום לפני, ועושה הפעודה ערב פסח

י"א שאפשר לעשות סיום אפילו למחרת היום שסיים ואפשר דאף תוך שבוע מהסיום מקרי סעודת סיום. [חזו"א (חוט שני חי"ד עמי' ששה) ע"פ החו"י (סי' ו)].

יד. סיום של קטן

קטן המסיים מסכת פטר את עצמו ואת אביו מן התענית, וכן אחרים המשתתפים בסיומו פטורים. וכמו כן אם משתתף הקטן בסיום ומבין את הסיום נראה דנפטר על ידי זה מן התענית. [בעל החכמה (חי"ד ס' ק) ומבית לוי (חי"א עמי' מ)]. ועיי משי"כ בשמעתא עמיקתא גליון קל"ו].

קביעות סעודה ערב פסח

א. פת ערב פסח

אסור לאכול פת (כגון מצה עשירה) משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות (והוא הדין בשר, דגים וביצים), אבל לא מלא כריסו מהם. ויין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיז, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל. [שו"ע (סי' תנא סעי' א) ומ"ב (ס"ק א-ג)]. ואם הוא איסטגיס שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור. [רמ"א (סם)].

ב. אכילת מצה ערב פסח

קודם שעה עשירית לדעת השו"ע (שם סעי' ב) לאכול מצה עשירה. ולדעת הרמ"א (סי' תמד סעי' א) שמותר עד שעת איסור אכילת חמץ. [אלא דעיי"ש בשערי"ת (אות א') בשם הנוב"י (סי' כא) שכת' שחולק על הרמ"א שעד חצות דאי מותר]. ומ"מ מצה שיוצאין בה בלילה, אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי' י"א יב-)]. ויש נוהגים שלא לאכול מצה מר"ח. [מ"ב (ס"ק יב)]. וי"א שהאיסור בערב פסח אינו אלא מעמוד השחר. [מ"ב (ס"ק יב)]. ויש סוברים שהאיסור הוא מהלילה. [רב פעלים (או"ח חי"ג סי' בז)]. ועיי באג"מ (או"ח חי"א סי' קנה ד"ה ויש גס)]. וראוי להחמיר מליל י"ד. [הגרשי"א זצ"ל (הגדה של פסח פסקי הגר"ישי עמי' 18)].

ג. קטן באכילת מצה ערב פסח

קטן או קטנה שאינן יודעים מה שמספרים בלילה מיציאת מצרים, מותר להאכילם מצה בערב פסח. אבל בלאו הכי אסור. [רמ"א (סם)].

ד. חולה הצריך לאכול מצה ערב פסח

חולה הזקוק לאכול פת רשאי לאכול מצה בערב פסח (הדבר מצוי בבתי חולים בערב החג). [דברי יציב (או"ח סי' תפח)].

מלאכה ערב פסח

א. אחר הצות

אסור לעשות מלאכה ערב פסח אחר חצות [שו"ע (סי' תסח סעי' א) ומ"ב (שם)], ויש מקומות שנהגו לאסור אף לפני חצות (והמנהג הפשוט הוא לאסור אחר חצות ומ"מ כל אחד ינהג כפי מנהג מקומו). [שו"ע (סעי' ג) ומ"ב (ס"ק יב)]. ועיי באור לציון (חי"ג פ"יג אות א בהגה)]. ועיי נכרי מותר אף אחר חצות. [שו"ע (שם סעי' א)].

ב. עושה כחנם

איסור מלאכה הינו כשעושה מלאכה להשתכר, אבל כשעושה כחנם מותר. [שו"ע (סי' תסח סעי' א)]. וכל זה בעושה מלאכה בעלמא, אבל אם עושה מלאכה גמורה כגון לתפור בגדים, תספורת וכדומה, אסור אפילו כחנם ואף כשעושה לצורך יו"ט. [רמ"א (שם)]. ועיי במ"ב (ס"ק ז) ובשעה"צ (אות ז) דגדר האיסור הוא כאיסור מלאכה בחוה"מ ואפילו קילא ממנה].

ג. כיבוס

אסור לכבס בגדים לאחר חצות. אבל מותר לתת לכובסת עכו"ם אחר חצות אף בשכר. [מ"ב (שם ס"ק ז)]. ומ"מ מותר להפעיל מכונת כביסה קודם חצות אף שתסתיים פעולתה לאחר מכן. [כן נראה פשוט. ודעת הגרי"ש"א זצ"ל (אשרי האישי חי"ג פ"יא אות ה) שמותר להעמיד שעון מערב החג שיפעיל את מכונה הכביסה בחוה"מ כי אין כאן מעשה מלאכה. ואם קי"ו בני"ד דשרין]. וי"א שבזמנינו שמכבסים על ידי מכונת כביסה בשעת הדחק גדול אפשר שיש מקום להתיר לכבס אף אחר חצות. [בעל הששי"ב (כן מסר בשמו הגר"י פוקס שליט"א)].

ד. כיבוס בגדי קטנים

אם לא הספיק או שכח לכבס בגדים של קטנים לצורך יום טוב או חולו של מועד, מותר לכבסם אפילו אחר חצות. [דהרי"ג בן בחוה"מ שרי' בכה"ג. ודעת האג"מ (תשובה בספר חוה"מ אנגלית אות יא) שאם בגד של קטן לא מתאים לו (כי השני טאה יותר) מותר לו לכבס מה שמתאים לו. ואעי"פ שהגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פ"יא אות ח) חולק על האג"מ. לענין ערב פסח דקילא טפי יש להקל].

ה. צהצוח נעלים

אם לא צהצח הנעליים לפני חצות בדיעבד מותר לצחצחם אף אחר חצות. [עיי בבאר משה (חי"א סי' פח) דאף בחוה"מ שרי. ועיי עוד בדברי בעל האג"מ (הל' חוה"מ בתשובות) ובתשובות והנהגות (חי"א סי' שא)]. ולענין ערב פסח יש להקל. ובצחצוח על ידי נוזל המצוי בזמנינו ניתן להקל אף לכתחלה אחרי חצות. [ונראה דלכו"ע יש להקל אף בחוה"מ, עיין במקורות לדעיל בזה לא שייך טעם האוסרים].

ו. גיהוץ

אם לא הספיק לגהץ לפני חצות מותר לגהץ בגדים לצורך המועד אף לאחר חצות. [חזו"א (ארחות רבנו חי"ב) ואור לציון (סם)].

ז. תפירת קרע או כפתור

כלי ישן שנתקלקל קצת או בגדיו שנקרעו קצת רשאי לתקן ולתפורם לצורך יום טוב אפילו מעשה אומן מותר בזה. וכן הדין לתפור כפתור וכדומה. [רמ"א (סעי' א) ומ"ב (ס"ק ז)].

ח. תספורת

אסור להסתפר אחר חצות היום אפילו על ידי ישראל אחר בחנם. ובדיעבד רשאי להסתפר על ידי נכרי. [מ"ב (סי' תסח ס"ק ה)]. ועיי עוד לקמן אות י"ג.

ט. גילוח הזקן

יש מי שאומר שמותר לגלח הזקן אחר חצות. [אור לציון (סם)].

י. לספר קטן

קטן ששפער ארוך, אם לא גלחו לפני חצות מותר לגלחו לאחר חצות. [דומיא דחוה"מ דשרי כמבואר בשו"ע (סי' תקלא סעי' ו)]. וכן א"ל הגר"יז' אולמן שליט"א].

יא. הסרת שער הגוף

נשים רשאיות להעביר שער הגבות ושאר הגוף לצורך יפוי, אפילו אחר חצות (אולם שער ראשיה אסור בכל אופן. ועיי בסמוך)]. ועיי בשו"ע (סי' תקמו סעי' ה), בפ"יג (אי"א ס"ק ט) ובששי"כ (פס"ו

הגה קט) לענין חוה"מ, וה"ה בערב פסח כמבואר לעיל].

יב. לגלח שער ראשה מפני צניעות וכדומה

אשה נשואה רשאית לגלח שער ראשה אף אחר חצות במקום שעושה כן לצורך צניעות, ועל כן כל שהשיער יוצא מחוץ למטפחת או מחוץ לפאה שלה, ואי אפשר לכסותו, יכולה לגלחו. [נששי"כ (פס"ו אות טט) לענין חוה"מ וה"ה בערב פסח כמבואר לעיל]. וכמו כן רשאית לגלח שערותיה במקום שעושה כן משום חציצה בטבילה. [שם (הגה קכה)].

יג. סידור וסירוק פאה נכרית

מותר לסרק ולסדר פיאה נכרית לאחר חצות. ובשעת הצורך מותר גם לערב אותה על ידי מעשה אומן. [דהרי' תכשיתי נשים מותרים אף בחוה"מ כמבואר בשו"ע (סי' תקמו סעי' ה). וכן פסק הבאר משה (חי'ז סי' ה והל' חוה"מ אנגלית תשובה לא) לענין פאה נכרית. אלא דדעת בעל האג"מ (שם תשובה ז') לאסור בחוה"מ דזה בכלל גזרת גילוח. ועכ"פ בערב פסח, בשעת הצורך יש מקום להקל. אלא שעל ידי אשה אחרת מותר רק בחנם. [כני"ל באות ב']].

יד. נטילת צפורניים

לכתחלה יש ליטול הצפורנים קודם חצות ואם שכח ליטול אותן קודם חצות יש להקל אפילו על ידי עצמו או על ידי אחר בחנם. [מ"ב (סי' תסח ס"ק ה)].

טו. דבר האבד (ושאר מלאכות המותרות בחולו של מועד)

כל מה שמותר לעשות בחולו של מועד כגון דבר האבד או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש בו צורך המועד וכו"צ"ב משאר דברים המותרים בחולו של מועד כל שכן שמותרים בערב פסח אחר חצות, וכן כל אותן שהתירו לספר ולכבס בחולו של מועד כגון הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין [עיי בס"י תקלא"א ותקל"ז] מותרין גם כן בערב פסח אחר חצות. [מ"ב (ס"ק ז)].

ל"ל הסדר

דיני הסיבה

מצות הסיבה

תיקנו חז"ל לקיים מצוות ליל הסדר בהסיבה "דרך חירות". [עיי בפסחים (צט:) ורמב"ם (חו"מ פ"ו ה"י)]. ובוארנו לקמן כל אחד במקומה.

הסיבה, כיצד

ראשו מוטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השולחן. [מ"ב (סי' תעב ס"ק ז)]. וי"א שאין להשען על האויר אלא דוקא על כרים וכסתות, או על השולחן או על כסא אחר. [הגרשי"א זצ"ל (סדר פסח כהלכתו פ"ב אות י) והאור לציון (חי"ג אות א)]. ויש להטות עצמו ארבעים וחמש מעלות. [אור לציון (סם)]. ומי שמסיב בצורה לא נוחה י"א שלא יצא (ובאופן זה עדיף שלא יסב). [הגרחפ"ש זצ"ל (חקת הפסח עמי' ב)].

לאיזה צד מסיבים

לאיטה על גבו ולא על פניו שאין זה דרך חירות. [שו"ע (סי' תעב סעי' ג) ומ"ב (ס"ק ט)]. ולא על ימינו דלא שמה הסיבה, אלא על שמאלו, כיון שצריך לאכול בימינו, ועוד שמא יקדים קנה לוושט, דכשהוא מטה ראשו כלפי ימין נפתח הכובע שע"פ הקנה מאליו ויכנס שם המאכל ויבא לידי סכנה. [מ"ב (ס"ק ז)].

ברכה עליו

לדעת השו"ע (סי תעד סע א) אין מברכים על כוס שני. אולם לדעת הרמ"א (שם) מברכים, וכן מנהג בני אשכנז.

שתייה אחריו

לאחר כוס שני מותר לשתות. [מ"ב (סי תעב ס"ק כ)].

רחצה

נוטלים ידים לסעודה בברכה. [שו"ע (סי תעה סע'א)]. ואם שמר ידיו מלטמא אותם לאחר נט"י שעל הכרפס, יטמא ידיו קודם הנטילה ויברך על הנטילה השניה. [ביאור הלכה (שם ד"ה יטול)].

מוציא מצה

חייב אדם לאכול כזית מצה בליל פסח דכתב (שמות יב, יח) ”בִּיּוֹד יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת.” (שׁו"ע (סי תעה סע' א)). ויש לכוון בשעת אכילת המצה לצאת יד"ח המצוה. [מ"ב (ס"ק א)].

אכילת המצות

יקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו. [שו"ע (סי תעה סע'א)].

ברכה על אכילת מצה

יברך המוציא, ויניח מצה שלישית להשטם מידו, ויברך על הפרוסה עם תפיסת העליונה ”על אכילת מצעה” (ויברך שתי הברכות טרם שיהיה ברום. (שׁו"ע (שם) ומי"ב (ס"ק א)). ואח"כ יבלע מהשלמה העליונה ומהפרוסה, משתיקן ביחד. [שו"ע (שם)]. ויש לכוון בברכת על ”אכילת מצה” לפטור את הכזית מצה שצריך לאכול ב"כורך", ואין להסיח בדבור שאינו מצורך הסעודה עד אכילת הכריכה, ובדיעבד אם סח א"צ לחזור ולברך. [שו"ע (שם) ומי"ב (ס"ק כד)]. ולכתחלה יכוון לפטור גם אכילת האפיקומן. [ש"ע שה"צ (סי תעו אות ד) וכה"ח (סי תעה אות לח)].

אכילת המצה

כיון שיש ספק אם ברכת ”על אכילת מצה” חלה על הפרוסה או שחלה על השלמה יש לאכול שתי כזיתים ביחד. [שו"ע (סי תעה סע'א). וביאר המ"ב (ס"ק ח) דבענין ביחד כדי שלא יהיה הפסק בין ברכת אכילת מצה ברכה לאכילה לכל שיטה כדאית ליה. וביארות רבנו (ח"ב עמי ט) שהחזו"א נהג לאכול רק כזית אחד]. והיינו שיכניס לפיהו את שני הזיתים בעת א"ו יורסקם, אבל כיוון מחובי לבולעם בבת אחת, אלא די שיבלע כזית לערך בבת אחת ואח"כ יבלע השאר ובדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא כל שלא שהה מתחלת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס. [מ"ב (שם ס"ק ט)]. והזמן של כדי אכילת פרס התבאר להלן בדיני השיעורים (עיי"ש שבארנו ש"ע"י אכילת כזית אחת לפי שיעור החזו"א מקיימים דין ב' הכזיתים לפי שיעור הגר"ח נאה וממילא יוצאים יד"ח גם חובת אכילת ב' הכזיתים)].

אינו יכול להכניס וללעוס ב' כזיתים יחד

אם אינו יכול להכניסם וללעוס אותם ביחד יאכל בתחילה כזית מהמצה העליונה שברך עליה "המוציא", ולאחר מכן יאכל את הכזית מהמצה הפרוסה שבירך עליה על אכילת מצה. [מ"ב (ס"ק ז)]. ובדיעבד אף אם לא אכל אלא כזית א' בלבד בין מהשלמה ובין מהפרוסה, ואפ"י אם הכניס לפיו מעט ואכלו והפסיק ושוב נתן לפיו מעט ואכלו והפסיק ושוב נתן לפיו מעט ואכל אם לא שהה מתחלת אכילתו עד סופה בכדי אכילת פרס יצא ידי חובתו. [מ"ב (ס"ק יא) וכה"ח (אות יט). וע"י בארות רבנו (ח"ב עמי ט) שהחזו"א נהג לאכול רק כזית אחד].

המסובים באכילת שני כזיתים

י"א שדין אכילת שני כזיתים נאמר רק על בעל הבית הבוצע על לחם משנה ומוציא את המסובים, אבל שאר המסובים די להם בכזית אחד. [הגרשו"א זצ"ל והגרשי"א זצ"ל (הסדר הערוך עמי תנו). וע"י באור לציון (ח"ג) שהביא שהמנהג שכל המסובים אוכלים ב' כזיתים].

בלע כזית מצה ללא לעיסה

אם בלע מצה ללא לעיסה יצא בדיעבד. [שו"ע (סי תעה סע' א) ומי"ב (ס"ק כט)]. וע"י במנח"ח (ח"ג סי' יח אות כב) שמי שאינו יכול לאכול אלא על ידי צינורית הנכנסת לתוך מעיו, אינו יוצא ידי חובתו במצות התלויות באכילה או שתייה כי אין זה דרך אכילה, כמבאר בשו"ע (כ"ד בסוף הסעיף)].

טיבול המצה במלח

אחר הברכות לדעת השו"ע (סי תעה סע'א) יש להטביל המצה במלח. אולם לדעת הרמ"א (שם) דאין המנהג לטבלה במלח (ובחז"ל אף ביו"ט שני), משום שפת נקיה אין צריך מלח. **המסובים באכילת כזית של הלחם משנה**

לכתחלה צריך הבוצע לתת לכל אחד מהמסובים כזית מהמצות שבלעו מהם. [רמ"א (סי קסז סע' א), אג"מ (ארו"ח ח"ה סי' ט אות ד) והגרשי"א זצ"ל (שבות יצחק פסח פ"ב)].

לא מספיק הלחם משנה לכל המסובים

כיון שבדרך כלל במצות הדקות אין בהן די לכל הכזיתים לצורך המסובים, י"א שיש לסדר לכל אחד מהמסובים החייבים באכילת מצה לחם משנה (והבנות יקבלו מהבנים, ואם יש לו רק בנות גם להן יהיה לחם משנה). [אג"מ (שם), הגרשי"א זצ"ל (שם) והאור לציון (ח"ג פט"ו אות יב). ועיי"ש דאין להוסיף לצורך זה מצות בקעה של הבוצע. ודעת הגר"ניק זצ"ל (חוט שני פסח פ"יו ס"ק כ) שמועיל לעשות כן]. וי"א שדי שיאכלו המסובים מעט מהמצה השלמה של הבוצע, וישלימו השיעור במצות אחרות. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פ"ה ג' והליכ"ש פ"ט אות מ)].

הסיבה

מצות אכילת מצה יש לעשותה בהסיבה. ולכתחלה יש להסב בשתי הכזיתים. [מ"ב (סי תעה סס"ק ז)]. וע"י בביאור הלכה (ד"ה לא יצא) שאם היסב עכ"פ בכזית א' ידי"ח]. ואם לא הסב (אפ"י לא בכזית אחד) צריך לחזור ולאכול כזית אחד בהסיבה ללא ברכה. [שו"ע (סי תעב סע' ז) ומי"ב (ס"ק כב)].

אכילת המצה לפני הצות

יש להזהר לאכול כזית מצה קודם חצות. [שו"ע (סי תעו סע'א)]. ובדיעבד אם איחר יאכל הכזית מצה ללא ברכת "אכילת מצה". [מ"ב (ס"ק ו)].

שריית המצה במים כדי לרככה

יוצא אדם במצה שרוייה והוא שלא נימוחה (אבל אם בלה, אינו יוצא בה). [שו"ע (סי תסא סע' א)]. וכל זה בדיעבד, ומי"מ זקן וחולה שקשה להם לאכול מצה יבשה רשאים אפ"י לכתחלה לשרות המצה במים (אך צריך לזהר שלא יהיה שרוי מעלי"ע משום שכבוש דינו כמבושל). [מ"ב (ס"ק יז)]. ויוצאים ע"י מצה שרויה (במים) דוקא כששורה כזית שלם ביחד, אבל אם ישרה פרוסות פחותות מכזית אינו יוצא בהן יד"ח אם נישרו כ"כ שנתלבנו המים מחמתן, שכבר נתבטלו מלוחותיהם. [מ"ב (ס"ק יח)]. ויש נוהגים שלא לשרות המצות משום "שרויה".]

שריית המצה בשאר משקים כדי לרככה

י"א שאסור לשרות המצה בשאר משקין כגון מי פירות או מרק, לפי שהן מפיגין את טעם המצה ויש מתירים. ועל כן זקן או חולה שא"א לו לאכול מצה השרויה במים מותר לו לשרותה ביין או בשאר משקין, אבל שאר כל אדם שאכל מצה השרויה בשאר משקין חוץ ממים לא יצא יד"ח וצריך לחזור ולאכול מצה אחרת בין הכזית של ברכת מצה בין הכזית של אפיקומן. וכי"ז דוקא כששורה את המצה בהן, אבל "להטביל" אותה בהן מותר כי בזה לא נתבטל טעם מצה. [מ"ב (שם ס"ק יח). ויש נוהגים שלא לשרות המצות משום "שרויה", ע"י בזה הלען].

מצה מהמצות מנינה דיגן

יוצאים יד' חובת מצה במצות מחטים, שעורים, כוסמין, שבולת שועל ושיפון. [שו"ע (סי תנג סע' א)]. ומי"מ המנהג ליקח לכתחלה חטים. [הרמ"א (שם). וביאר המ"ב (ס"ק ב) דהיינו משום שהוא תביב לאדם ביותר ואיכא משום הידור מצוה].

מצה משבולת שועל

אנשים אשר אכילת חיטה קשה לבריאותם ושיבולת שועל יותר נח להם, מותר להם לעשות מצה משבולת שועל (ואין לחוש שהשימור קשה יותר, אע"פ שהשיבולת שועל קשה מעוהיטה). [הגרשי"א זצ"ל (קובץ דרכי הוראה ח"א עמי קצד) וחשב האפרו (ח"ג סי' ט)]. וע"י במנח"י (ח"ט סי' מ)].

מצה מקמח נטול גלוטן

מצה העשויה מקמח חיטה שהוציאו ממנו הגלוטן (שהוא ממרכיבי החיטה הגורם להחמצה) יש להחמיר שאין יוצאים בה ידי חובת מצה. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י"ח עמי קז)]. וכן מצד הגרשי"א זצ"ל (קובץ דרכי הוראה ח"ג עמי מב)]. ומי"מ מי שאינו יכול לאכול מצה אחרת מחמת טעמי בריאות, יאכל מצה זו. (וע"י בסמוך).

אכילת מצה למי שהמצה גורמת לו חולי

י"א שאף מי שאכילת מצה מזיקה לו כל זמן שהוא בגדר חולה שאין בו סכנה חייב לקיים המצוה. [מהר"ם שיק (ארו"ח סי' רס ד"ה עכ"פ) ושבת הלוי (ח"ה סי' ריט)]. אולם י"א שאין צריך להכנס לחולי כדי לקיים מצוה זו. וכן עיקר. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש פסח פ"ט אות עג), צי"א (חיד"ו רסי' כז) והתשובות והנהגות (ח"ה סי' קמא). וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון צ"ו].

יש סכנה מחמת אכילת המצה

חולה שיש בו סכנה שאמרו לו הרופאים שאם יאכל מצה יסתכן אם אכל עבר על "וחי בהם" ואף אם בסוף לא הזיק לו לא יצא ידי חובת המצוה. [עונג יו"ט (סי' מא) ומהר"י אסאד (ארו"ח סי' קסז ד"ה ע"ד השאלה על החולה). וע"י בצ"א (ח"י"ב סי' מג בשולי המכתב). וע"י עוד במי"ב (סי' תריח ס"ק ה וסי' שכח ס"ק ו). וע"י משי"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון פ"ח].

אינו יכול לאכול כזית שלם

מי שאינו יכול לאכול כזית מצה אם יכול לאכול על כל פנים פחות מכשיעור עליו לאכול מה שבדיו, אך לא יברך ”על אכילת מצה”. [גרוה"ש (סי' תעו אות ג) ואור לציון (ח"א סי' לה). וע"י בברכ"י (סי' תפב אות ד), בשאג"א (סי' ק ד"ה ואומר) וברב פעלים (ארו"ח ח"ג סי' לב)]. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון מ"ה].

מצוה להרבות באכילת מצה בליל פסח

מצוה להרבות באכילת מצה בליל הסדר. [מהר"הל (גבורות ה' פמ"ח) הובא בב"ח (סי' תעב ד"ה השמש), הגצ"י"ב (עמק שאלה שאלתא לג אות ג), חבר צ"ב (ארו"ח סי' ג) ואור לציון (ח"ג פט"ו אותיות יוט)]. וע"י גליון קל"ו].

בשאר ימי החג

מצוה לאכול מצה כל ז' ימי החג. [הגר"א (מעשה רב אות קפה) מובא במי"ב (סי' תעה ס"ק מה). וכן פסק באור לציון (שם) והוסף בדשאר הימים מקיימים אף במצה עשירה (לנהגים בה היתר). וע"י משי"כ בשמעתא עמיקתא גליון צ"ו].

מרור

צריך לאכול כזית מרור. ובזמן הזה חיוב זה הינו מדרבנן. [שו"ע (סי' תעג) ומי"ב (שם ס"ק א)]. ויברך ”על אכילת מרור”. [שו"ע (שם סע' ה)].

אכילת הכזית בבת אחת

מצוה מן המבוחר לאכול המרור כשהוא מרוסק בבת אחת, ומי"מ מי שהוא חולה או אסטניס מותר לו ליקח מאזיה מין שערב עליו ביותר (ע"י לקמן מהם המינים), וגם יאכל הכזית מעט מעט בכדי שיעור אכילת פרס שמעיקר הדין יוצא בזה. [מ"ב (סי' תעג ס"ק מג) וה"ש"ע (אות ס)]. **מי שאינו יכול לאכול כזית**

מי שאינו יכול לאכול כזית מרור מפני בריאותו על כל פנים יאכל מעט או ילעוס בפיו לזכר טעם מרירות אך לא יברך על זה. [מ"ב (סי' תעג ס"ק מג)].

בלע מרור ללא לעיסה

אם בלע מרור ללא לעיסה, לא יצא כי צריך להרגיש המרירות. [שו"ע (סי' תעה סע' א) ומי"ב (ס"ק ל)]. **חובת הסיבה**

מרור אוכלים ללא הסיבה. [שו"ע (סי' תעג סע' ה) ומי"ב (ס"ק יד)].

ירקות שמקיימים בהם אכילת מרור

מקיימים מצוה זו על ידי אכילת חזרת [חרי"ן] וחסה. ומצוה לחזור אחר חסה אף שהיא עדיין מתוקה. [שו"ע (שם) ומי"ב (ס"ק לד ומי"ב). וע"י בכח"ח (אות עב)]. ודעת הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"ב ניסו ע"י נח) שחסה הגדלת בחממות ברכתה בפח"א ויוצאים בה די"ח. וע"י בחזו"א (סי' קכז ס"ק ד) דאין לצאת באכילת חסה אלא משתדר ממנה המרירות. וע"י בהליכ"ש (פ"ו אות כא)]. ויש להזהר מחשש תולעים. [מ"ב (שם)].

פירור המרור [חרי"ן]

יש לזהר שלא לאכול את המרור כשהוא שלם, כי קרוב לסכנה לאוכלו כך. ולכן צריך לפררו ולהעמידו כך מגולה ואז מפיג חריפותו. [וכשחל פסח בשבת יפרר אלא מבעוד יום ויניח בכלי יבטלו ועיסנו עד התחלת הסדר]. [מ"ב (שם ס"ק לו) ועיי"ש שהביא שהגר"א הנהיג שלא לפרר את קודם ככתיוב מביח"כ כדי שלא יפוג הטעם].

מרור כבוש או מבושל

אין יוצאים יד"ח באכילת מרור כבוש או מבושל. [שו"ע (סי' תעג סע' ה). וע"י במי"ב (ס"ק לה ולט) בה].

טיבול המרור בהרופת

יש לקחת את הכזית מרור ולפני אכילתו יש לטובלו כולו בחרוסת ולא ישהנו בתוכו שלא יבטל טעם מרירותו, ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו. [שו"ע (סי' תעג סע' ה)].

הכנת החרופת

עושים חרוסת זכר לטיט שנשתעבדו בו במצרים. ואח"כ נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם. ועושין החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל: כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים, ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט. [רמ"א (סי' תעג סע' ה)].

הכנת החרופת ביו"ט

יש להכין את החרוסת מערב יו"ט, ואם שכח מותר לעשותו ביום טוב. [מ"ב (שם ס"ק מז)].

הולה באכילת מרור

חולה פטור מאכילת מרור אם קשה לו הדבר לבריאותו. [מ"ב (סי' תעג ס"ק מג)].

חיוב אכילת מרור כשהדבר גורם חולי

בן אדם בריא שאכילת מרור מזיק לו, י"א שכל זמן שגורם לו רק חולי שאין בו סכנה חייב לאכול. [מהר"ם שיק (ארו"ח סי' רס ד"ה עכ"פ)]. שבת הלוי (ח"ה סי' ריט)]. אולם י"א שאין צריך להכנס לחולי לקיים מצוה זו. וכן עיקר. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש פסח פ"ט אות עג), צי"א (חיד"ו רסי' כז), כה"ח (סי' תעג אות פח) ותשובות והנהגות (ח"ה סי' קמא). וע"י בשמעתא עמיקתא גליון צ"ו].

אכילת מרור לפני הצות

יש לאכול המרור קודם חצות. ואם נתאחר עד לאחר חצות יאכלנו בלא ברכה. [מ"ב (תעו, ו)].

כורך

נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת. [שו"ע (סי' תעה סע' א)]. וי"א שאין לטובלה. וכל מקום לפי מנהגו. [מ"ב (ס"ק יט)]. ואומר: זכר למקדש כהלל, ואוכלן

ביחד. [רמ"א (שם)].

שיעור הכריכה

יש לאכול כזית מהמצה וכזית מרור ולאוכלם יחד. [שו"ע (סי' תעה סע'א)]. ומי"מ אין צריך לבלוע ביחד רק להכניסם בפיהו בבת אחת. [מ"ב (ס"ק כב)].

חובת הסיבה

כורך צריך הסיבה, ומי"מ אם אכלו ללא הסיבה א"צ לחזור לאוכלו. [שו"ע (שם) ומי"ב (ס"ק כב)].

שולחן עורך

אוכלים סעודת חג. ולא יאכל ולא ישתה יותר מדי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה. [רמ"א (סי' תעו סע'א)]. וכמו כן לא ישתה משקים המשכרים שלא ישתכר ויישן מיד. [שם].

הסיבה

לכתחלה יסב כל הסעודה באכילתו ובשתייתו ובדיעבד יצא בשעת אכילת כזית מצה וד' כוסות. [רמ"א (סי' תעב סע' ז) ומי"ב (ס"ק כ)]. ושמש כיוון שהוא טרוד דייננין ליה כבדיעבד לגבי כל אדם. [מ"ב (שם)]. וי"א שבזמינו נוהגים להקל שלא להסב על הסעודה כי אין זה דרך חירות כי אין אנו רגילים בזה. [ויגד משה (עמי רל)].

אכילת בשר צלי

נהגו שלא לאכול בשר צלי בליל יו"ט (אף ביו"ט שני של גלויות), אף אם נצלה בקדירה בלא מים ומשקה (יצלי קידרי'). זו היא צלוי ואח"כ בשלו מותר. [שו"ע (שם סעי א') ומ"ב (ס"ק א')].

אכילת שאר מאכלים כלויים

דגים וביצים מותר לאכלם צלויים. ואפילו הביצה שמניחים על הקערה מותר לאכלה אף אם היא צלויה. [מ"ב (טעו תעו ס"ק ט) וכה"ח (אות כא)].

מנהג אכילת ביצים

נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים, זכר לאבלות, וי"א שהטעם הוא משום שללל תשעה באב נקבע בליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח. [מ"א (סי' תעו סעי ב') ועי' במ"ב (שם ס"ק יב - יג) ובהכ"ח (אות כה)].

טיבול בסעודה

יש נוהגים שלא לאכול שום טבול בלילה זה, רק ב' טבולים שעושים בסדר (הכרפס במי מלח והמרור בחרוסת), כדי שיהיה ניכר שטבולים אלו הם לשם מצוה. [רמ"א (שם סעי ג') וגר"י (אות ז')].

צפון

לכתחלה יש הסעודה אוכלים כזית ממצה השמורה תחת המפה, זכר לפסח הנאכל על השובע, ולא יברך עליו. [שו"ע (סי' תעו סעי א')]. ולכתחלה טוב שיקח שני זיתים, אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו. [מ"ב (ס"ק א') וכה"ח (אות א')].

חובת נשים

אף נשים חייבות באכילת האפיקומן. [מ"ב (ס"ק ב') וכה"ח (אות ב)].

חובת הסיכה

האפיקומן יש לאוכלו בהסיכה. [שו"ע (שם)]. ואם אכל האפיקומן ללא הסיכה, אם לא בירך ברכת המזון ולא נטל מים אחרונים ולא אמר הב לן נברך, חוזר ואוכל בהסיכה, ואם כבר בירך ברכת המזון אינו חוזר לאכול. [עיי' במ"ב בסי' תע"ב (ס"ק כב) שכתב שאם שכח לאכול בהסיכה לא יחזור ויאכלו דהא אסור לאכול שני פעמים אפיקומן. אולם בסי' תע"ז (ס"ק ד') כת שצריך לחזור. וכת' האג"מ (ח"י סי' גמ) לחלק בין לפני ואחרי בהמ"ז. ועי' בכה"ח (סי' תעב אות מה וסי' תעו אות ז) ובמנח"י (ח"י סי' מו)].

סוף זמן אכילת האפיקומן

לכתחלה יש לאכול את האפיקומן לפני חצות, כי הוא נאכל זכר לקרבן פסח הנאכל עד חצות. ובדיעבד אף אם איחר עליו לאכלו. [שו"ע (סי' תעו סעי ט), מ"ב (ס"ק ו') ובפ"י (א"י ס"ק א')].

אכילת אפיקומן בשתי מקומות

כיון שהאפיקומן הוא זכר לקרבן פסח אין לאוכלו בשני מקומות ואפילו בחדר אחד אין לאוכלו מקצתו בשולחן אחד ומקצתו בשולחן אחר. [שו"ע (סי' תעו סעי א') ומ"ב (ס"ק ד')].

שכח לאכול האפיקומן

שכח לאכול האפיקומן אפילו אם כבר נטל מים אחרונים או אמר "הב לן ונברך", יאכל עתה את האפיקומן ללא ברכת המוציא. [שו"ע (סי' תעו סעי ב') ומ"ב (ס"ק ח)]. ואם נזכר לאחר בהמ"ז לפני ברכת הגפן על כוס שליש, צריך לטול ידיו בלא ברכה, ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויברך ברכת המזון פעם שניה וישתה כוס שליש. [מ"ב (ס"ק ט). ועי' בשה"י (אות ט)]. ואם שתה כוס שליש ואח"כ זכר שלא אכל האפיקומן, דעת השו"ע (סי' תעו סעי ב') שאינו אוכל האפיקומן וסומך על המצה שאכלה בתוך הסעודה. ויש חולקים וסוברים דעלוי לטול ידיו ללא ברכה ולאכול האפיקומן ולברך ברכת המזון. [מ"ב (סי' יא)]. ויש מפורסיק עדה"מ שסוברים שאם אכל כזית מצה שמורה מלבד מה שאכל לשם מצות אכילת מצה לא יאכל שוב האפיקומן. [אור לציון (ח"ג פט"ו אות כא). ועי' בכה"ח (אות כ)].

אכילה לאחר האפיקומן

אחר האפיקומן אין לאכול שום מאכל אחר כדי שלא יעבור מפיו טעם מצת האפיקומן. [שו"ע (סי' תעו סעי א') ומ"ב (ס"ק א')].

שכח ואכל לאחר האפיקומן

אם שכח ואכל לאחר האפיקומן יחזור ויאכל כזית מצה לשם האפיקומן. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק א') ועי' בכה"ח (אות ג) וסי' תעו אות כא)].

שתיה לאחר אכילת האפיקומן

לכתחלה אין לשתות שום משקה המשכר (חוץ מכוס ג' וד'). ונכון להזהר שלא לשתות שום משקה חוץ ממים. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ב)]. אמנם במקום צורך גדול מותר לשתות שאר משקין שאינם משכרים. [מ"ב (סי' תפא ס"ק א)]. ומ"מ מים שותר לשתות אחר האפיקומן כנ"ל. וקפה ותה בלי סוכר דינם כמים. [מ"ב (ס"ק ב) ואור לציון (ח"ג פט"ו אות כט). ועי' בכה"ח (אות ד')].

עד מתי אסור לאכול או לשתות

האיסור לאכול ולשתות הינו כל הלילה עד עלות השחר. [כן משמע מסתימת השו"ע. וכ"כ בשבט הקהתי (ח"א סי' קמד). ועי' באבניז (סי' שפא אות ה) שנקט שלפי הסוברים דמצות אכילת מצה היא עד חצות, לאחר זמן ה' מותר לאכול]. ואם נרדם ושוב התעורר יש מתירים לשתות (אף משקים המשכרים) אפי' אם עדיין לא הגיע עלות השחר. [חך יעקב (שם ס"ק א) הובא בפמ"י (שם א"י רס"י תפא)]. ומ"מ זה לדעת הסוברים דדוקא משקה מסכה אסור לשתות לאחר האפיקומן. ולמעשה יש להחמיר אף באופן זה. (הערתוורת בתשובה (סי' רעא). וכן הוא לפי המ"ב שהרי מחמיר לשתות אף שאר משקים].

ברך

מברכים בהמ"ז. ואם יש להם זימון, נהגו בלילה זה שבעל הבית האומר ההגדה הוא מברך אף אם יש שם אורח. ומ"מ יכול ליתן רשות לאחר. [רמ"א (סי' תעט), גר"ז (אות ט) ומ"ב (ס"ק יג)].

כוס שלישי

הדחת הכוס

יש להדיח את הכוס השלישי. [מ"ב (סי' תעג סי' סח וסי' תעט ס"ק א'). אולם הערה"יש נקט שרק כוס ראשון צריך הדחה].

שכח ושתה ולא הסיכה

שותים כוס שליש בהסיכה, ואם שכח ושתה בלא הסיכה, דעת השו"ע (סי' תעב סעי ז') שיש לחזור ולשתות בהסיכה. ולדעת הרמ"א (שם) אינו חוזר לשתות. [מ"ב (ס"ק ב') ואור לציון (ח"ג פט"ו אות כג). ועי' בכה"ח (אות ד')].

שתית שאר משקים אחר כוס שלישי

אחר שתית כוס שלישי אין לשתות יין ושאר משקה משכר מלבד שתית כוס רביעי. [שו"ע (רס"י תעט) ועי' הטעמים לזה במ"ב (ס"ק ח)]. ויש להחמיר שלא לשתות משקה שהוא חמר מדינה. [מ"ב].

מזיגת כוס רביעי

אחר שתית כוס שלישי מוזגים כוס רביעי. [שו"ע (סי' תפ סעי א')].

הלל

אומרים ההלל, ולכתחלה יש לגמרו (עם הברכה) קודם חצות. [מ"א (סי' תעו סעי א') ומ"ב (שם ס"ק א')]. ואם גמר אחר חצות מ"מ חותם את ההלל בברכה. (משמעות המ"ב דלא כמ"ש בנדחי ישראל (פ"י אות ג). וכ"כ בצ"ח (ח"י סי' א' אות ד) אליבא דהמ"ב]. ויש מפורסקי עדות המזרח הסוברים שבאופן זה אינו מברך. [אור לציון (ח"ג פט"ו אות כב בהגה סד"ה והנה), ועי"ש שמ"מ יש מקום להוסיף בין ע' עד 14 דקי' לזמן חצות הכתוב בלוחות, ע"כ. אולם הכה"ח (אות יד) נקט שיש לברך אף אחר חצות].

אמירת ההלל בשלישה

מצוה לחזר אחר זימון באמירת הלל כדי שא' יאמר ויענו אחריו "הודו לה"'. ומצוה מן המובחר שיהו שלשה (כדי ששנים יענו אחריו). [שו"ע (סי' תעט סעי א') ומ"ב (ס"ק ט)]. ויכול לצרף לזימון כדי שיענה אחריו, אף את מי שלא אכל עמהם. [רמ"א (שם)]. ואם אין בביתו ג' אנשים יכול לצרף איתו ובניו שיתעו לחינך. [מ"ב (ס"ק ט)]. ובאופן שאין שלשה אלא רק שנים שניהם אומרים "הודו". [מ"ב (ס"ק יא)].

כוס רביעי

הדחת הכוס

אין צריך להדיח את הכוס הרביעי. [מ"ב (סי' תעג ס"ק סח וסי' תעט ס"ק א'). ועי' בערוה"ש שנקט שרק כוס ראשון צריך הדחה. והכה"ח (שם אות א) כתב ע"פ זוהרה דד' כוסות צריכים שטיפה והדחה].

שתיתו

אחר גמר ההלל שותים כוס רביעי בהסיכה. [שו"ע (סי' תפ סעי א')]. ויש לשתותו בהסיכה. [שו"ע (שם)]. ואם שתה כוס הרביעי בלא הסיכה, דעת השו"ע (שם סעי ז') שחוזר ושותה בהסיכה ומברך על הכוס. ודעת הרמ"א (שם) שאינו חוזר ושותה. [ועיי' במ"ב (שם ס"ק ט וסי' תעב ס"ק ב)].

ברכה עליו

דעת השו"ע (סי' תפ סעי א') שלא מברכים על כוס זה (מחמת שנפטר בברכת כוס השלישי). ודעת הרמ"א (סי' תעד) שמברך אף על כוס רביעי (כי כל כוס היא מצוה בפני"ע). [ועי"ש במ"ב (ס"ק ז')].

נרצה

אחר כוס רביעי נוהגים לומר פיוטים כפי המנהג. [מ"ב (סי' תפ ס"ק ו')].

שאר דיני הלילה

סיפור יציאת מצרים עד שיהטפנו שינה

חייב אדם לעסוק ביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה. [שו"ע (סי' תפא סעי ב')]. ולימוד הלכות חג הפסח בכלל מצוה זו.

[עי' שו"ע (שם). וכן נקט הרמ"י (ח"י בית הלוי עה"ת אות רז ואז נדברו ח"י"ב סי' לו), הבצל החמקה (ח"ו סי' מז) והאור לציון (ח"ג פט"ו אות י'). ועי' משי"כ בזה בס"ד בשמעתא עמקתא גליון שלי"ט].

תשח"מ

אין לקיים תשח"מ בליל א' של פסח. [מ"ב (סי' רמ ס"ק ז' ושעה"צ אות ד) ע"פ הקבלה]. והד"ן כן אפילו אם חל בשבת. [שער"ת (סי' תפא אות ד)]. ומ"מ אם יצרו מתגבר עליו אין להחמיר. [מ"ב (שם)]. וכמו כן אין להחמיר בליל טבילה [מ"ב (שם)] ולצורך מצות פו"ר. [עי' בבאיור הלכה (סי' רמ על סעי א') ד"ה מליל שבת] בשם הישועות יעקב, וציון לדבריו במ"ב (סי' תעד ס"ק א')].

קריאת שמע על המטה

נוהגים לקרות על מטות רק פרשת שמע, ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין. [רמ"א (סי' תפא סעי ב')]. וצריך לברך ברכת המפיל. [מ"ב (ס"ק ד)]. ועי' בכה"ח (אות יג) בשם הבן איש חי (פ"י צו' אות לח) דצ"ל ק"יש על המטה עם הפוסקים הנהגים בכל הלילה כסדר האר"י ז"ל ואם הוא ניעור עד אחר חצות יאמר אותה מעט קודם חצות. ומ"מ עי"ש (אות יד) שלפי האר"י ז"ל אין מקום לברכת המפיל בליל פסח].

דיני השיעורים

שיעור אכילה

א. אכילה כדי אכילת פרס

אין אכילת כזית במצוות ואיסורים נחשבת אכילה אלא אם כן אוכל כזית ללא שיהוי זמן שהוא יותר מכדי אכילת פרס. ודבר זה הוא מהשיעורים שנמסרו מהלכה למשה מסיני. [עי' בפסחים (מד.) וברש"י (שם)].

ב. שיעור כדי אכילת פרס

שיעור אכילת פרס, י"א שהוא כזית ד' ביצים, וי"א ג' ביצים (שוחקות). [שו"ע (סי' תריב סעי ד')]. ולענין הלכה כל שהוא בשל תורה הלך אחרי המחמיר, וכל שהוא בשל דבריהם הלך אחרי המיקל. [מ"ב (סי' תריב ס"ק ח)]. ושיעור אכילת ד' ביצים בדקות, י"א שבאכילות של מצוה כגון מצה ומרור על כל פנים צריך להיזהר שלא לשהות באכילת הכזית יותר מארבע דקות ולכתחלה נכון לחוש שלא לשהות מתחלת הכזית עד סופו יותר משתי דקות. [שיעורין של תורה (שיעור המצוות אות ל). ולענין שיהוי באכילת חולה שיש בו סכנה ביוה"כ עיין מש"כ בס"ד בהלכות מצוות ליוה"כ].

ג. אם השיעור מתחיל מהלעיסה או מהבליעה

י"א ששיעור אכילת פרס מונים משעת הבליעה (ולא משעת הלעיסה). [אור לציון (ח"ג פט"ו אות ג)]. וי"א משעת הלעיסה. [שבט הלוי (ח"י סי' קעא)].

ד. שיעור כזית וכביצה

כל מצוה שנצטוונו בלשון אכילה היינו אכילה בשיעור כזית. [עיי' עירובין ד. וסוכה ה. דשיעור זה הוא מהל"מ וכ"כ הרמב"ם (מא"א פ"ב הי"א)]. ונחלקו הראשונים מה שיעור של כזית : י"א שהוא כחצי ביצה בניגונית. [עי' ב"י (סי' תפז) שכתב שכן נראה דעת התוס' (חולין קג: ד"ה חלקו)]. וי"א שהוא כשליש ביצה. [עיי' ברמב"ם (שבת פ"ה ה"ה וערובין פ"א הי"ט) שבמאור שהגורגרת היא כשליש ביצה. וכתב הפ"ח (רס"י תפז) שכזית הוא פחות מגורגרת. ועי' בחזו"א (או"ח סי' לט ס"ק יז) ששיעור זה הוא בביצה בקליפתה. ועי' בסמוך]. ולהלכה דעת השו"ע (סי' תפו סעי א') כדעה הראשונה (שהוא חצי ביצה). והכרעת הפוסקים להחמיר כדעה זו במצות מהתורה. [מ"ב (ס"ק א') ועי"ש שהוא חצי ביצה בקליפתה. אולם דעת החזו"א (או"ח סי' לט ס"ק יז) שהיא בלא קליפה].

ה. האם משערים לפי כביצה של זמנינו

י"א ששיעור ביצה הוא שיעור ביצה המצויה בזמנינו. [הגר"ח נאה (שיעורין של תורה). ועי' בכה"ח (סי' קסח אות מו וסי' קצ אות טז) שהביא הרבה מפורסיק הספרדים שס"ל כן. ועיי' באור לציון (ח"ג שיעורי המצוות ענף ג) שכן מנהג הספרדים]. וי"א שהביצים של זמנינו נתקטנו. [צ"ח (פסחים קטז: ז). גר"א (מעשה רב סי' קה), חת"ס (או"ח סי' קכז), חזו"א (או"ח סי' לט קונטרס השיעורים) ועוד. והובאו דברי הצ"ח בבאיור הלכה (סי' רעא ד"ה של רביעיית) ובמ"ב (סי' תפו ס"ק א)]. והכרעת המ"ב (סי' תפו ס"ק א וסי' רעא ס"ק סח) שבדינין שחיובם מהתורה יש להחמיר.

ו. נפח או משקל

י"א שמידות אלו נמדדות לפי נפח (שהוא פחות ממשקל מכזית). וכן מנהג בני אשכנז. [כן מוכח מהמה"מ (סי' תפז) ונושא' כליו שם]. וי"א שמוודים לפי משקל. וכן מנהג מבני ספרד. [עיי' בכה"ח סי' קסח אות מו וסי' קצ אות טז וסי' תפו אות ג) שהביא שיטות הפוסקים בזה והשמנהג אצל בעלי הוראה למדוד לפי משקל. ועיי' באור לציון (ח"ג שיעורי המצוות ענף ג) מה שהביא בזה ומ"מ מסיק שם שמוודים לפי נפח].

ויש לדעת ש"ך במים מידת הנפח ומידת המשקל מקבילות, כלומר מים שנפחם הוא 1 סמ"ק (1 ס"מ אורך על 1 ס"מ רוחב בגובה 1 ס"מ של מים) משקל המים הוא 1 גרם. ונפח של 57.6 סמ"ק מים הוא 57.6 גרם.

ז. שיעור כ"ביצה

שיטת הגר"ח נאה
(לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנינו): הוא הנפח של כ – 57.6 סמ"ק (שהוא כ- 57.6 גרם מים בקירוב (OZ.2)). [ועיי' בזו"את הברכה (עמ' 8)].
שיטת החזו"א
(לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנם): הוא הנפח של כ - 100 סמ"ק (שהוא כ- 100 גרם מים בקירוב (OZ. 2.8)). [שיעורין של תורה שיעורי המצוות (אותיות יח וכא)].

ה. שיעור כזית

שיטת הגר"ח נאה
(לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנינו): הוא נפח של כ - 27 סמ"ק (OZ.1) והוא קצת יותר מהנפח של קופסת גפרורים (לא הסוג הצר יותר), או כנפח של כוסית קטנה של משקה חריף. [שם. ובזו"את הברכה (עמ' 8)].
שיטת החזו"א
(לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנם, וכן לשיטתו שכזית הוא שליש ביצה): הוא הנפח של כ - 33.5 סמ"ק (OZ. 1.3). [שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אותיות יח וכא)]. והוא קצת יותר מהנפח של קופסת גפרורים. [שם]. אמנם דעת רוב הפוסקים (הובאו לעיל) דשיעור כזית הוא חצי ביצה ועל כן שיעור (לפי מידת החזו"א) הוא כ- 50 סמ"ק.

ט. המנהג למעשה בשיעור אכילת מצה

במצות אכילת מצה שחיובה מהתורה יש לתפוס כשיטת הפוסקים המחמירים שכזית הוא חצי ביצה וכמו כן כדעת הפוסקים שביצים שלנו התקטנו, והוא נפח של כ- 50 סמ"מ. [מ"ב (סי' תפ"א) ושיעורו של תורה (שיעור המצות ס"ק כא)]. ולפי דקדוק שיעורו הוא קרוב לשני שלישי מצה מכונה. [שיעורו של תורה (שיעור המצות אות כז)]. ומשקל מצת מכונה המצויה הוא כ- 32-33 גרם, ומ"מ הדבר עלול להשתנות. וכ"ז במצות דקה. אבל במצה עבה 50 סמ"מ הוא קצת יותר משליש (משוער). וע"י באור לציון (ח"ג שיעורי המצות ע"פ ב) שכתב שיש לשער לפי נפח של כ- 29 סמ"מ, עיי"ש]]. והוא כ- 30 גרם. [ע"י בהגה הקדומה. וכ"כ הבד"ץ הע"ח (מדריך הכשרות עמ' 160)]. וי"א שאפשר להקל (אף בכזית מצה) כדעת הסוברים שכזית הוא שליש ביצה. והוא שיעור של כ- 33.5 סמ"מ. [חזו"א (קונטרס השיעורים סי' יז ושיעורו של תורה בשיעורי המצות ס"ק כד ושונה הלכות סי' תפ"א אות ה)]. והוא כ- 20 גרם. [הבד"ץ הע"ח (שם)].

י. המנהג למעשה בשיעור אכילת מצה ביו"ט שני

ביום טוב שני של גלויות אפילו בכזית מצה הראשון אפשר להקל בשיעור הקטן. [הגרשו"א זצ"ל (מעדני שלמה עמ' יז)].

יא. המנהג למעשה בשיעור אכילת אפיקומן

במצות מדרבנן, כגון אכילת מצה של אפיקומן, אפשר להקל בשיעור הקטן כהסוברים שכביצה הוא שליש ביצה המצויה בימינו. [מ"ב (סי' תפ"א) ס"ק א]. והוא כ- 20 סמ"מ. (כ- 15 גרם).

יב. המנהג למעשה בשיעור אכילת מרור

לענין אכילת מרור לכתחלה יש להחמיר כשיטת המחמירים שהוא שיעור חצי ביצה, שאף על פי שמרור הינו מדרבנן בזמן הזה, מ"מ כיון שמבכרים על אכילתו בלשון על "אכילת וכו"', יש בזה חשש ברכה לבטלה ועל כן יש להחמיר לאכול כשיעור הגדול. ובדיעבד אם אכל רק כשיעור שליש ביצה יצא. [מ"ב (סי' תפ"א) ס"ק א].

יג. קשה לו לאכול בשיעור גדול

מי שקשה לו לאכול בשיעור גדול (מצוי אצל אנשים שעברו ניתוח בריאטרי - קיצור קיבה) יכול להקל כדעת המקילים לעיל שכזית הוא שליש ביצה. [מ"ב (סי' תפ"א) ס"ק א]. והוא כ- 20 סמ"מ. [ע"י לעיל בשיעור של הגר"ח]. והוא כ- 20 גרם (מצה או מרור) לפי שיעור החזו"א וכ- 15 גרם לפי שיעור הגר"ח. (עלה של חסה בינוני משקלו כ- 27 גרם). [הבד"ץ הע"ח (מדריך הכשרות עמ' 160)]. ואם גם זה אינו יכול לאכול על כל פנים כפי שיעור זית של זמנינו. [שיעורו של תורה (סי' יא)]. (ואם גם זה אינו יכול לאכול מה שבידו לאכול עכ"פ תוך תשע דקות).

יד. שיעור שני הכזיתים הראשונים

בליל הסדר על הבוצע להחמיר לאכול שני כזיתים מהמצות העליונה והאמצעית. [שו"ע סי' ת"א]. ועל כן יקח 25 סמ"מ מהאמצעית ו- 25 סמ"מ (כ- 15 גרם) מהעליונה ונמצא שאוכל שני כזיתים קטנים שדי בהם לקיים הדין של אכילת שני כזיתים, ועל ידי שיעור זה מקיים גם אכילת כזית אחת לחומרא של 50 סמ"מ (כ- 30 גרם כמבואר לעיל) של קיום מצות אכילת מצה. [הגרשו"א זצ"ל והגר"ח זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פ"ח הגה 24)].

יז. נשאר מהכזית דבוק בין הכזיתים

כל המצות שכתוב בהם "ואכילה" אפילו אכל כזית מצומצם ונשאר לו ממנו בין החניכיים יוצא ידי חובה. [כן מבואר בפמ"י (סי' רי"א) ס"ק א] ע"פ הרמב"ם (מא"י פ"ד הי"ג). וכ"כ החת"ס (או"ח סס"י קכ"ד ד"ה ואשלם) אלא שכתבו שחלובו בהמ"ז דא"ו אינו מצטרף כי כתוב בו שביעה. וע"י במהרש"ג (סי' כ"ד"ה ומה שמביא מעכ"ת) שכתב: הדמיעין בחת"ס יראה שאף לדידה מצטרף מה שבחניכיים לחיוב בהמ"ז דא"ו, עיי"ש].

שיעור השתייה

א. כוס של ד' כוסות

כל כוס של ד' כוסות צריך שיהיה לפחות רביעית. וצריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית. [שו"ע (סי' תנ"ט) וכו"כ השו"ע (סי' רנ"ט) ג]. לענין קידוש בשבת. ולכתחלה צריך לשתות את כל הכוס בכל אחת מהד' כוסות. ובדיעבד אם שתה רוב הכוס יצא. [מ"ב (סי' ת"א) וי"א שאף בכוס גדולה שיש בה יותר מרביעית לכתחלה יש לשתותה כולה. ויש חולקים שבאופן זה די בשתיית רביעית או עכ"פ רוב רביעית וכן עיקר. אלא שכתחלה יש לחוש שלש המצות הראשונה ועל כן יש לדקדק לקחת כוס שהמזיקה רביעית וישתה כולה. [מ"ב (סי' ת"א) ובכוס רביעית לכולי עלמא לכתחלה יש לשתות רביעית דוקא על מנת שיוכל לברך ברכה אחרונה. [מ"ב (שם)].

ב. זמן צירוף השתייה

כתב השו"ע (סי' תרי"ב) סי' ט' שאם שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפים לכשיעור, ואם לאו, אין מצטרפים. וי"א ששיעור צירוף השתייה כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות, ע"כ. וכתב המ"ב (סי' ת"א) שמשלשנו משמע שהעיקר כדעה הראשונה, אבל הפ"ח והגר"א כתבו שהעיקר כדעה השניה. ולמעשה לענין שתייה בקיום מצות יש להחמיר לשתות תוך שיעור של כדי שתיית רביעית. וסתם שתיית רביעית משערים כדרך שתיית בני אדם, שאינו שותהו בבת אחת כי אם בשתי פעמים. [מ"ב (סי' תנ"ט) ס"ק לד] ושע"כ (סי' ר"א אות יא). וע"י באור לציון (ח"ב פ"ד אות יד)]. ומ"מ לכתחלה נכון לשתות רוב הרביעית של הד' כוסות בבת אחת. [מ"ב (סי' תנ"ט) ס"ק לד]].

ג. שיעור רביעית

רביעית הוא רבע ממידת הלוג. והלוג הוא שש ביצים ומידת רביעית היא ביצה ומחצה. וע"י ברשב"ם (ב"ב פ"ט: ד"ה תומן) וברמב"ם (עירובין פ"א הי"א)]. והנה מבואר לעיל שנחלקו הפוסקים בענין שיעור הביצה בזמנינו. ולדעת הסוברים שמודדים לפי גודל הביצה המצויה בזמנינו הוא הדין לענין זה. אולם לדעת הסוברים שהביצים נתקטנו עד מחצה שיעור רביעית הוא כשלש בעיני של זמנינו. [ע"י באור הלכה (סי' רנ"ט) ד"ה על רביעית ושע"כ (סי' תפ"א) ס"ק א]. וי"א הגר"ח נאה (לשיטתו הוא שיעור ביצה ומחצה) שהוא הנפח של כ- 86 סמ"מ (OZ. 3). והוא קצת פחות משיעור של חצי גביע אשד, לכן, שמת שנתפח 200 מ"ל. [שיעורו של תורה (עמ' קעז)]. וע"י בוואת הברכה (עמ' 8)]. שיטת החזו"א: הוא הנפח של כ- 150 גרם (OZ. 5.3). [שיעורו של תורה (שיעורי המצות אותיות יח וכו)].

ד. שיעור מלא לוגמיו

שיעור "מלא לוגמיו" הוא נפח המים שמכניס לפיו ומסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמיו כל אחד גודלו. ובאדם בינוני הוא רוב רביעית. [ע"י השו"ע (סי' רנ"ט) ס"ק א] ובמ"ב (שם) ובבאור הלכה (סי' תנ"ט) ד"ה וישתה]]. ולשיטת הגר"ח נאה: הוא כ- 44 גרם (OZ. 1.6). לשיטת החזו"א: הוא כ- 76 גרם. (OZ. 2.8).

ה. המנהג למעשה בשיעור שתיית רביעית של קידוש

לענין קידוש הלילה שהוא מהתורה (עכ"פ בשבת) יש להחמיר שהכוס צריכה כ- 150 גרם (OZ. 5.3). [מ"ב (סי' רנ"ט) ס"ק טח] וביאור הלכה (פ"ד ד"ה על רביעית). ועיי"ש שכתב שדי"כ יראה לכתחלה שיהיו הכוס כבי ביצים עם הקליפה]]. ומ"מ היוצאים ידי חובת קידוש ע"י המקדש מדין "שומע כעונה", יכולים להקל להחזיק לפנייהם כוס בשיעור הקטן שהוא כ- 86 סמ"מ (OZ. 3). [שהרי די בזה שהמקדש מחזיק כוס גדול ומוציא אותם ל"ח קידוש דא"ו. וכן פסק בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רמב)].

ו. המנהג למעשה בשיעור שתיית רביעית של ד' כוסות

לענין ד' כוסות (או קידוש היום) שחיובם מדרבנן ניתן להקל שהכוס יחזיק שיעור של 86 סמ"מ (OZ. 3). [מ"ב (סי' תפ"א) ס"ק א] וסי' רנ"ט]].

ז. שיעור לקטנים החייבים מדין חינוך

קטן החייב לאכול מצה ולשתות ד' כוסות ושאר המצות מדין חינוך, יש להקל בשיעור הקטן וכן לענין שיעור כדי אכילת פרס יכול לשער השיעור הקל ביותר דהיינו תשע דקות. [הגרשו"א זצ"ל (חינוך הבנים למצוות להגר"י נויבירט, הגה עב)].

ח. מדידת השיעורים ביו"ט

אם לא מדד שיעור הכזית מערב יו"ט, בדיעבד מותר למדוד אף ביו"ט משקל המצה וכ"י בכלל משקל ביתיים שניכר שהיא מדידה לצורך מצוה. [הגרשו"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' תק ס"ק א). ודעת האור לציון (ח"ב פכ"ה אות ב) שמתיר לשנות כן לכת"י כיון שהיו לצורך מצוה. וכן דעת הגרשו"א זצ"ל (ה"ל שבת בשבת ח"ד עמ' ק)].

מצה עשירה / שרויה

א. אכילת מצה עשירה

מצה שנלושה במי פירות. דעת השו"ע (סי' תס"ג) שמותר לאוכלה אף לכתחלה. אולם דעת הרמ"א (שם ס"ג) דבני אשכנז אין נוהגין ללוש במי פירות. ובשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לכך ניתן להקל. [רמ"א (שם)].

ב. להחמיר על הכלים

[הנהגים שלא לאכול מצה עשירה יש להם להחמיר גם על הכלים. [הגרשו"א זצ"ל (פ"ד אות יח)].

ג. אכילת מצה שרויה

יש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן ואין שורין ואין מבשלין מצות בפסח מחשש שמא נשאר מעט קמה בתוך המצות מבפנים שלא נילוש יפה וע"י השריה יתחמץ. אלא שמצד הדין אין לחוש לפי דאחזקי איסורא לא מחזקינן ובפרט בימינו שנוהגין לעשות רקיקין דקים. [שע"כ (סי' ת"ט) ס"ק א] ומ"ב (סי' תנ"ט) ס"ק ד]. וע"י בגר"י (תשובה ו)]. וכל א' ינהג כמנהג אבותיו. **ד. איסור שרויה ביו"ט האחרון של פסח (כהו"ל)**

י"א שאף המקפיד שלא לאכול שרויה, ביו"ט האחרון של גלויות, אם מיקל משום שמחת יו"ט לא הפסיד. [גר"י (שם)]. וי"א שכן המנהג. [א"א מבוסטאטש (ס"ס תס"ג)].

ה. רויצה לשנות מנהגו

מי שמנהג אבותיו להחמיר שלא לאכול "שרויה" אם בא לשנות מנהגו צריך התרת נדרים. [חזו"א (אחרות רבנו ח"ב עמ' 9), והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פ"ד אות יט) וע"י עוד באג"מ (או"ח ח"ג סי' סד)].

ואין לשנות אלא במקום צורך גדול. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פ"ד אות יט)].

ו. לשרות במי פירות

אף המחמירים שלא לשרות מצות במים בפסח רשאים לשרותם במי פירות. [גר"י (סי' תנ"ח) שו"ע סי' ה]. וע"י מעדני שלמה (סי' קו אות טו)].

ז. להחמיר על הכלים

יש שנוהגים לאסור הכלים שאכלו בהם מצה שרויה. **ח. מלולל מצה שרויה בשבת וי"ט (לנוהגים בהם איסור)**

אף מי שנוהג איסור באכילת מצה שרויה מותר לטלטלה, ואין בה משום מוקצה, מחמת שאין בזה איסור מעיקר הדין אלא חומרא. [חזו"א (סי' מט ס"ק טו)].

מוצאי פסח

א. חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח

חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר. [טשו"ע (ר"ס תמ"ח)]. וישראל שמכר או נתן במתנה גמורה חמצו לאינו יהודי, אפילו שידוע בו שלא יגע בו כלל אלא שיערמו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר. [שו"ע (שם ס"ג)].

ב. חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח

חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור אף בהנאה. [טשו"ע (ר"ס תמ"ח)]. ואפילו ביטל החמץ אלא שלא יערו אסרוהו חכמים, כי חששו שיניח חמצו לאחר הפסח ויאמר שהפקירו קודם הפסח. [שו"ע (שם ס"ג) וכו"כ (סי' ת"א) וכו"כ (שם ס"ק כה)].

ג. ספק אם הוא חמץ שעבר עליו הפסח (חמץ ספק אם נמכר לעכו"ם)

חמץ שנמצא אחר הפסח ולא יודעים אם של עכו"ם הוא או של ישראל, י"א שמותר בהנאה ואסור באכילה. וי"א שגם באכילה מותר כשאר ספקות דרבנן שהם לקולא. [מ"ב בסי' תמ"ט ס"ק ה]. וע"י בסי' תמ"ט (סי' ט) שנקט לעיקר כדעה המקילה]].

ד. יש רוב

חמץ שנמצא אחר הפסח ולא יודעים אם של עכו"ם הוא או של ישראל, אם באותו מקום יש רוב ישראל מצויים אסור בהנאה ודוא"מ מישראל נפל. [מ"ב (סי' תמ"ט) ס"ק ה]. ומ"מ היום שמוכרים חמץ לעכו"ם הדבר תלוי אם רוב הישראל הם שומרי תורה ומצוות שמוכרים חמצם הולכים אחר הרוב שלא עבר עליו הפסח.

ה. ניתן לתלות שנאפה אחר הפסח

כל זה שנמצא מיד אחר הפסח או שהתפ ישן שאי אפשר לומר שנאפה אחר הפסח אבל אם אפשר לתלות שנפל אחר הפסח מותר אפילו באכילה בכל ענין דיותר יש לתלות שמאחר הפסח הוא משנתלה לומר שמישראל נפל קודם הפסח דזמן מרובה כזה לא היה מונח בדרך. [מ"ב בסי' תמ"ט ס"ק ה]. ומ"מ בזמנינו בדרך כלל אפשר לבדוק אם המאפה נאפה לפני פסח על פי קוד הייצור כמבואר לקמן.

ו. לסמוך על מכירת חמץ לכתחלה

מעיקר הדין מכירת חמץ מועילה אף לכתחלה. [שו"ע (שם ס"ג) וכו' פסק הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ח הגה י)]. והגר"א נהג להחמיר על עצמו. [מעשה רב (אות קפ"א)]. ועל כן יש מקום לירא שמים להחמיר שלא למכור חמץ בעין בערב פסח בפרט במקום שיש לו חמץ מרובה כגון סחורה (שמא לא יבטל יפה ושמא אין המכירה מועילה ונמצא עובר על איסור תורה) ועליו לשרופו. [אור לציון (ח"ג פ"ט אות א)]. ודעת הגרשו"א זצ"ל (שם) דמ"מ אין להורות כן לרבים שלא יבוא לערער על המכירה]]. אולם לקנות לאחר הפסח ממי שכבר מכר קיל טפי. [דאף למחמירים רק משום קנסא אתנין עלה. וכן פסק באור לציון (שם אות ה)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קל"ז]].

ז. חמץ בתערובת שנמכר לעכו"ם

אף המחמירים כהגר"א הנ"ל היינו בחמץ בעין, אבל בתערובת (באופן שטבל מ"ה"ת אע"פ שאינו בטל מדרבנן) אף אם עבר עליו הפסח מותר. [ע"י במעשה רב (אות קפ"א) ובמ"ב (סי' תמו ס"ק קא)]. ועיי"ש (סי' קה) לענין חמץ שעבר עליו הפסח והתערב]].

ח. קוד יצור לבידור מתי נאפה החמץ

ניתן לברר על פי קוד הייצור אם המוצר מיוצר אחר הפסח. וכגון מספר 9,118 המספר הראשון מסמל את השנה בלועזי, והספרות 118, מציינות את היום בשנה (למנינם) בו יצרו את המוצר. [דוגמה נוספת 20-118-20 מספר 19 מורה על שנת הייצור למנינם הספרות 118 מורים על מספר הימים בשנה מתחלת השנה הלוועזית. והספרה 2 מציינת שהייצור הנוכחי היה במשמרת השניה]. [מדריך הכשרות - בדי"ח העד"ח]].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון - טל': *6761 יש להקיש 3-1-3 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא



הגליון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא - להפצת הגליון במקום מגוריהם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ר: Amikta571@gmail.com

